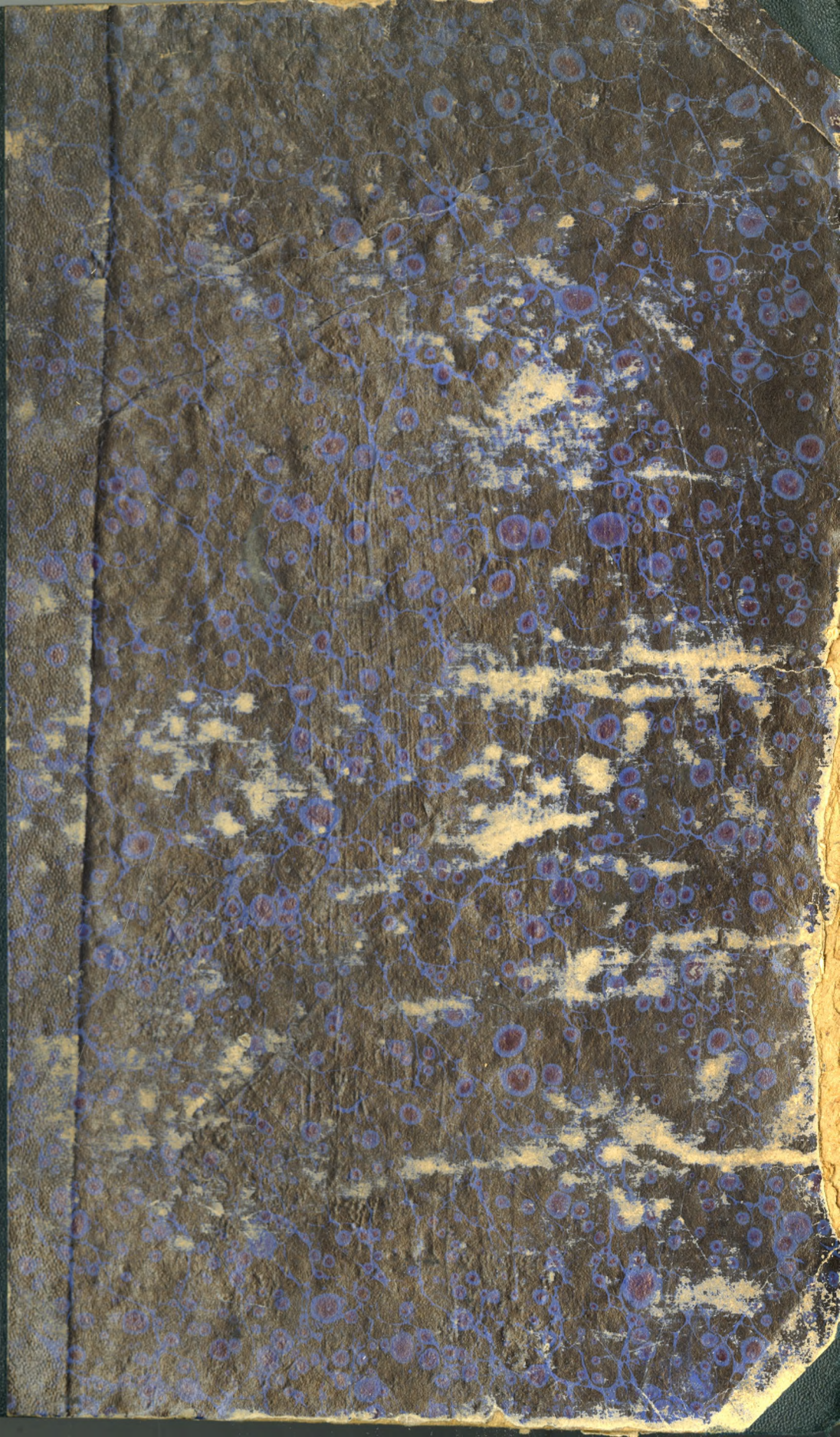

Politikai
röpiratok.

66.

ÉSZREVÉTELEK

A

MAGYAR NEMZETI POLITIKA

HELYES IRÁNYA

CZIMŰ RÖPIRAT

SZERZŐJÉTŐL.

IRTA

SZENT-IVANY VINCZE.

A fordítási jog fõntartatik

A tiszta jövedelem közhasznú célra fordittatik.

5

PEST, 1863.

RÁTH MÓR.

széles körű vizsgálatok a magyar nyelvvel kapcsolatban
1892. évi vizsgálati beszámoló.

66
496

ÉSZREVÉTELEK

MAGYAR NEMZETI POLITIKA

HELYES IRÁNYA

CZIMŰ RÖPIRAT

SZERZŐJÉTŐL.

IRTA

SZENT-IVÁNY VINCZE.

A fordítási jog föntartatik.

PEST, 1863.
RÁTH MÓR.

6167h 00564920

Bár mennyire legyenek is eltérők, sőt ellenkezők a kérdés alatti vélemények — mit a különböző meggyőződés természete tesz szükségessé —: az meghasonlást, visszavonást körünkbe hozni soha ne bírjon, de feltéve mindenkiről a szándok tisztaságát — és szem előtt tartva, miszerint mindannyian egy honnak szülöttjei vagyunk, köztünk ezen kapcsolat, melyet a haza közérdeke szentesít — a különböző nézetek legmelegebb vitatásában is soha meg ne szakadjon.

*Néhai Zarka János királyi személynök
egyik országgyűlési beszédjéből*

DE BALLACSI GÉZA

E l ő s z ó.

Ezen már hetek óta sajtó alá bocsátott iratom kiadását fontosabb okok miatt függőben tartottam, mert célom nem az, hogy irjak, hanem: hogy parányi tehetségemhez képest a helyzet tisztázását elősegéljem.

A csalhatatlanság hiú érzése nem bántott soha.

A jelen helyzetből kibontakozást illetőleg tehát magam nézeteit egyedül üdvhozóknak szintén nem tartom; de igenis nélkülözhetlennek tekintem a differens kérdések tüzetes megvitatását arra nézve, hogy mindenki elfogulatlanul választhasson.

Hitem az, hogy csak tisztára hozott helyzet felderítése után juthatunk tartós és kielégítő eredményhez.

Idáig azonban — bár minden irányban nagy előhaladás történt is már — még el nem jutottunk. Szükséges ezért e téren haladni tovább.

Én kérdésen kívül municipalista vagyok. És nem csalogozom, ha azt mondom, hogy az ország tetemes többségének is a helyhatósági rendszer ideálja.

Nincs Magyarországon politikai lap, mely a megye-rendszert az alkotmányos organismusból kizárni akarná. Az olvasó közönség emlékezni fog, mily zokon vette néhány hóval ez előtt a „Napló“ egy más lap azon csipkedését, mintha az a megye-rendszert feláldozni hajlandó lenne.

A közelebb megjelent röpiratok egyike sem javálja a helyhatósági rendszert kiküszöböltetni.

Ennek fentartása tehát valódi és félreismerhetlen nemzeti közérzület.

Kivételt e részben egyetlen egy magyar ember tett, a „polgárosodás“ írója, mely a magyar 48 előtti önkormányzat rendszerét a boszorkányok iránt hozott Kálmánfele ismeretes törvény szerint még emlékezetre sem tartja méltónak.

Bátran elmondhatni tehát, hogy Magyarországon felette csekély kivétellel minden ember municipalista, s a különbség egyedül az: hogy a honfiak egy része ezen ősz rendszertünk a 48-ki formákkal összeegyeztethetőnek hiszi, s így e kettőt együttesen akarja megtartani; míg a másik rész ezen összeférhetést lehetőnek nem tartván, **ez esetben** inkább az előbbi — közönséges szójárás szerint — a 47-ki formákhoz ragaszkodik.

E különbség kétségen kívül tetemes horderővel bír; de ép mivel ez így van, mulhatlanul oda kell törekednünk, hogy eziránt mindenki önmagával tisztába jöjjön, nehogy a „félreértések“ később teremjék meg ismét keserű gyümölcsüket.

Allandó s kielégítő eredményhez jutni, — ez a cél!

Ha a szóban forgó két rendszer összeférhetése lehetetlen, ha erről az országtól teljesen meggyőződött, ekkor több nyugalommal választhat a kettő között; de nagy szerencsétlenség érhetné szegény hazánkat, ha a nemzet tetemes része a gyakorlatban arról kénytelenítették meggyőződni: hogy biztatva volt, de ki nem elégítettett.

Valamint a 48-, úgy a 47-ki rendszernek is, a szó törvényes értelmében véve, megvannak saját előnyei, meg hátrányai.

A kellőleg felvilágosított nemzet határozzon e két államforma között; de ezen elhatározása csak a helyzet őszinte felderítése után keletkezhetik.

A kísérlet bármi nemétől óvakodnunk kell, s ennek elejét csak úgy vehetjük: ha egymást kölcsönösen hazafüüi őszinteséggel felvilágosítottuk. Ha ez megtörtént — úgy hiszem — senki sem fogja közülünk a saját nézeteitől eltérő eredményt kockáztatni csak azért, mert mások eszejárása után keletkezett.

E röpirat lényegét teszi a két rendszer közötti különbség felderítése. — Mialatt ez függőben tartatott, a „Magyar Sajtóban“

megkísérté T. K. a felelős parlamentáris kormány és megyei rendszer összeférhetését bizonyítani.

Röpiratomban egy külön fejezet van ez ügynek szentelve; s én nem látom szükségét, hogy ezen, munkám befejezése után megjelent újabb cikkek részletezésébe bocsátkozzam, mert ezeket, a mennyire a dologhoz tartozik, már előre figyelembe vettem, — s ez nem is érdeme csekély munkámnak, mert hiszen maga a különbség fogalma az, melyben a megdönthetetlen czáfolat rejlik. — És így csak egyet emelek ki röviden, hogy t. i. mellőzve s az olvasóra bizva annak megítélését, valjon a már most részleteiben is ismeretes kormányforma megfelelne-e a kormányzás igényeinek? — e részben T. K. úr a főkérdés megoldását még csak meg sem kísértette.

E cikkekben sehol sem olvassuk, hogy azon esetben, ha a bizottmányi és országgyűlési egymástól független „képviseltek“ között véleménykülönbség fogna felmerülni, nem a törvényesség, nem a jogosultság, de egy részről valamely törvény **értelmezése felett**, más részről pedig **valamely kérdésnek törvény által kellő elintézés iránt**, — ez esetben **mivel fogna igazoltatni az: hogy az e részben egymástól eltérő „képviseltek“ melyike tolmácsolta igazábban a képviseltek érdekeit?**

E kérdés fejtegetését e cikkekben hiába keressük; de e helyett T. K. egy más kérdést vetett fel, azt t. i.: „minő hatóság által óhajtja a felelős miniszterek és egyes helyhatóságok, vagy egyes tiszviselők közti összeütközés eseteiben a jogosultság és törvényesség tekintetében a döntő határozat-hozást gyakorolhatni?“

Ez egészen más kérdés, de mely önként megszűnt, ha az első eldöntetett. Azonban T. K. ur ebbe nem is ereszkedvén, én tehát a többire nézve az olvasó figyelmét e röpirat illető fejezetére felhívni hátorkodom.

Nem hagyhatom egyébiránt érintetlenül: hogy a hazai lapok a „Sajtó“ ezen megoldását illetőleg, igen passive viseli magát, s e hallgatás ez esetben aligha a helyeslés jeléül tekinthető. — Maga a „Pesti Hírnök“ is csak ép annyit mondott e czikkek felett: miként olvasó közönségével tudassa, hogy a „Sajtó“ ezen kísérletét sikerültnek nem tartja.

Idő közben Bécsben is nevezetes dolgok történtek.

Az october 16-ki fináncz-választmányi ülésben kérdőre vétett az állam-miniszter ur: mi való a hírben, mely szerint a kormány némely magyar férfiakkal egyezkednék?

Hihetőleg azok, kik e sorokat figyelmükre méltatják, olvasták a miniszter úr válaszát is per extensum, s így azon passusát is, mely szerint azt mondá ő nagyméltósága: „hogy igenis a közelebbi időben több kisebb és magasabb állásu magyarok foglalkozának az alkotmány-kérdés megoldásával, kik között némelyek „hivatalnyerési vágyból“ némelyek pedig „más okokból“ politikai változásokra törekednek. Hogy azonban a kormány e törekvéstől távol áll, és a február 26-ki állásponthoz ragaszkodik, és hogy ha ezen alkotmány törvényes útoni revisiójának esete előállana is; a kormány a felmerült tervezeteket nem fogadná el, a mennyiben a februári alkotmányt még mindig jobbnak tartja azoknál.“ Ez utóbbi felfogást illetőleg nincs jogom azt elemezni; én beérem tökéletesen avval, mint itélt néhány nappal

később — october 30-kán — maga az állam miniszter ur a februári intézmény valódi értéke felől — Egyébiránt

Kétségtelen joga van ő nagyméltóságának nem csak mint miniszternek, de mint alkotmányos honpolgárnak is, mások politikai nézeteit ép úgy helyesleni, mint kárhoztatni is; valamint jogában van a közönségnek is a létező korlátok között és az illem szabályai szerint bírálni a miniszter ur politikai eljárását, — a mint ezt october 30-ki nyilatkozatai nyomán ő nagyméltósága, különösen a bécsi sajtó részéről legközelebb, bőven tapasztalhatta is.

A ki a politikai színpadra lép, az az eféléken kell hogy magát túltegye.

Azonban Schmerling miniszter ur tovább ment, s ha a bécsi lapok fenebbi egyhangú közleményei valók, nem csak a közelebb nyilatkozó magyarok politikai nézeteit, de azok indokait is bírálá.

Nem akarom a Miniszter ur fenebb idézett szavait ismételni, de részemről nem tehetem, miszerint fel ne kérjem ő nagyméltóságát: ismerjen szándokainkra nézve nemesebb indokokat is, mint azt, mely csak a hivatal utáni vágyból meríti ösztönét.

Igaz, hogy ezen indokkal öszeköttetésben a miniszter ur „más okokat is“ érintett. Miután azonban azokat meg nem jelölte, én bátorságot veszek magamnak okadatolni röviden azt, a miért én, s azt hiszem azon Magyarok, kik politikai változásokra törekednek, szóval vagy írásban, hirlap-vagy röpiratokban felléptünk.

En ugyanis a jelen helyzetet tarthatónak nem tekintettem, és ha erről február 26-ki óta nem lettem volna is annyira

meggyőződve, mint egyébiránt voltam: a helyzet ily felfogására vezettem volna most azon nyilatkozat által, melyet az államminiszter ur legközelebb october 30-kán, szemközt a birodalmi tanácsossal a bank kérdésében tenni méltóztatott.

A nyilatkozat nem azon részéről szólok, mely szerint ő nagyméltósága a februári alkotmányos testület határozatképes 100 tagjával szembe állítá a hasonszámu bank-választmányt, — s nem is azt akarom mondani, hogy a birodalmi tanács határozatképes 100 tagjával, — ha megakarnánk olvasni, — hány millió nincs egy értelemben a monarchiában mint szintén ugyanannyi érdekllett fél; — hanem a miniszteri beszéd azon részére vonatkozom, melyből egy bennem és sokakban rég élő sejtelmet betűzhetett ki a monarchia irni és olvasni tudó minden honpolgára: hogy ha egykor (mint a miniszter ur mondá) meg is telnek a birodalmi tanács termének most üres padjai, ki tudja (mint szintén ő nagyméltósága világosan kiemelé) az összes birodalmi tanács (ez volna a beszéd értelme) oly centralisáló hajlamu lesz- e mint pedig a februári intézmény szerint lennie kellene!!“

Ezen politikai állapot tehát az, melynek megváltoztatására sokan, igen sokan, innen és túl a Lajthán törek-szenek.

A kérdéses javaslatok értéke itt teljességgel szóba nem jöhet. Az e kérdéseket fejtegető iratok egyedül a helyzetet jelzik, melyből a maga törvényes útja és módja szerint mene-

külni akarna az ország, a birodalom, s ennek fejedelme. — Mikép?
— már ezt nem a röpiratok döntik el.

A hány röpirat és hirlapi cikk, ide érve a Naplóban megjelent october 20-ki jeles levelet, és az érdemes szerkesztőnek erre adott nagyérdekű válaszát is, — ugyanannyi terv, de a szétágazó vélemények közt van egy, mire nézve Magyarorszáiban eltérés nincs, s ez az: hogy a jelen állapot a korona, az ország, sőt az egész birodalom érdekében sokáig fen nem tartathatik, s így szükséges előkészíteni a tért, mert egyedül illetékes az óhajtott változtatások végrehajtására; a tért, melyen az ország királyával találkozáván, kölcsönös egyetértéssel a félreértések kiegyenlítettessenek.

Hogy ezt ő nagyméltósága is óhajtja, azon kétkedni bűnnek tartanám; de hogy jól választott eszköz lenne, ép azon hazafiakat a hivatal utáni vágy gyanujával vádolni, kik e czél elérhetése végett elsők léptek a sikra, azt állítani nem merném.

Azonban bármint legyen a dolog, most még jobban érzem mint midőn e röpirat illető fejezetében irtam azon sorokat: hogy mi magyarok ne azon törjük fejünket, mit mond netán az államminiszter úr; ne arra ügyeljünk, mit ír a „Donau-Zeitung“, mely maga sem ismerne magára, ha politikai cikkeit egymásután olvasná egyszerre el; — jobban érzem — mondom — most, hogy igazam volt, mint akkor, midőn azon sorokat irtam: hogy tudniillik igyekezzünk megnyerni ügyünknek Felséges Urunkat, s törekedjünk biztosítani arról, hogy sem a korona hatalmi állását megingatni, sem a Lajthán tülak alkotmányosságát lehetlenneni nem akarjuk; és hogy csak azt óhajtjuk, miszerint közegyetértés utján szünne meg mielőbb azon állapot, melyből kibontakozni csak az nem akar-

hat, ki sem az egyéni, sem a nemzeti élet magasabb rendeltetését számba nem veszi.

E szép monarchia egyik felében provisorius alkotmány, — másik felében alkotmányos provisorium!

Ez körülbelöl a mai helyzet. A ki ettől menekülni kíván, azt a fellépésre bizonynyal magasabb érdekek is ösztönözhetik, mint — a hivatal utáni vágy.

Reményilem azonban, hogy e miniszteri nyilatkozat az illető hazafiakat nem fogja elriasztani, és senki sem fogja magát álszégyenből arra kárhóztatni, hogy megkezdett hazafiai tevékenységét ismét a némasággal váltsa fel.

Hiszen maga az Isteni Gondviselés is úgy akará, hogy e beszédet nyomban Ő Felsége kegyteljes ismeretes szavai kövessék.

Vegyük Urunk Királyunk atyáskodó szavait buzdításul, s fiúi bizalommal, ki — ugymond — „e Hazát nem csak anyagi, hanem egyéb tekintetben is kielégítve látni óhajtaná.“

De vegyük azokat atyai utmutatásul arra nézve is, hogy ezen fejedelmi ohaja — így szólt a Király — a hazafiak sikeres **közreműködésétől** is függ; — és jegyezzük meg, miszerint meghagyá Ő Felsége a tisztelgő küldöttségnek, hogy e kegyelmes és sokat jelentő szavaknak hirmondója lenne az országban.

Legyünk hát továbbá is tevékenyek a tér előkészítésében — ezt mondá ugyanazon alkalommal a magyar cancellár is; —

és a kölcsönös eszmeesere útján közeledvén mindinkább egymáshoz, bizonyára sikertüend legyözni a nehézségeket, melyeket senki félre nem ismer.

Vannak elleneink közt, kik némi kárörömmel suddognak mindenféle, s még a conservatívek közt is állítólag létező külön-nemü egyenetlenségekről; hagyjuk őket, majd megtudják annak idején, hogy e különbségek alapja nem egyéb, mint komoly megfontolás útján, s őszinte jóindulatu vitatkozások után ahoz nyulni, mi a Haza és Fejedelme javára a siker valószínűségét leginkább biztosíthatja.

Kérdésen kívül van, hogy roppant a feladat, melynek megoldása e honnak jutott osztalékul. Röviden szólva itt nem kisebb fontosságú kérdés forog fen, mint az austriai monarchia új Juspublicuma. Ez teszi nehezzé a függő kérdések megoldását.

Oda mutatnak azonban minden jelek, miként nem az többé a törekvés, ketté vágni a csomót, de megoldani. Abban, hogy a megoldásnak csak egy illetékes foruma legyen, — az országgyűlés, — Magyarországbán soha senki nem kételkedett; ma azonban e felfogás oly általánossá vált már, hogy ennek még a „Donau-Zeitung“ sem mer többé ellenszegülni.

E lap ily fordulata is egyik jele tehát azon tévedés beismerésének, mely arra készteté, miszerint bevallja, hogy a monarchia másik felében csak kevesen osztották azon tanokat, melyeket az említett lap jobb ügyhez méltó buzgalommal hirdetett.

Lehetséges ugyan, hogy a D. Z. már holnap visszatérend régi nótájára, de ez az érdekllett népek kiegyezkedési hajlamát nem lesz többé képes megzavarni.

Ily körülmények közt tehát, midőn minden részről a kibékülés oly elismerésre méltó jeleivel találkozunk, midőn a további közreműködésre int a fejedelem, tevékenységre szólít fel a magyar cancellár, nem volna-e helye, nem volna-e ideje, hogy egy bár mily alakú független tanácskozmány útján az óhajtott kiegyenlítés módja, utja és eszközei megvitattatnának? — azt az olvasóra bízom. Én mint első röpiratomban is mondám, ebben a jogosság iránti féltékenységünkre nézve semmi veszélyt nem látok, de igenis nagy időnyerést arra nézve, hogy az országgyűlés **mielőbb** megtartathassék. — Nem az a czél, hogy országgyűlés legyen, hanem az: hogy az országgyűlésnek meglegyen óhajtott eredménye!

Qui vult finem, debet velle et media.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a title or header.

Main body of faint, illegible text, appearing to be a list or series of entries.

A line of faint text, possibly a section separator or a specific entry.

Lower section of faint, illegible text, continuing the list or entries.

I.

N y i l a t k o z a t.

Midőn a „Magyar nemzeti politika helyes iránya“ című röpirat május végén a nyilvánosságnak átadatott, ennek tartalma a politikai közlönyökre azon hatással volt, mely az illető lapok „irányában“ találja magyarázatát; azon eljárás tehát, mely e röpirat ismertetése érdekében mindkét részről követtetett, egyedül azon álláspont jelzése bizonyosságául szolgálhatott, melyben az illető lapok magukat ez irat elveivel szemközt találták.

Innen van, hogy míg egy részről ez irat tartalma figyelemre méltónak állított, azalatt más részről a „Pesti Napló“ május 31. számában sietett az olvasó közönséget arra figyelmeztetni: miként, elolvassván e röpiratot, a reá fordított időt sajnálja.

Azonban úgy látszik, hogy e nézetben olvasó közönsége nem osztozott, mert ugyancsak a „Napló“ következő június 4-iki számában e röpiratra visszatérvén, szükségesnek találta olvasói előtt elmondani: hogy mielőtt ezen irat tartalmához „tűzetesen hozzá szólana“ *) annyit előre is „biztos és hiteles“ adatok nyomán állíthat, miként mind a nyílt levél, mind az egész munka az Országbíró beleegyezése, sőt tudta nélkül készült, és hogy alig hiheti, — t. i. a Napló, — miszerint ez volna az Országbíró Ő nagyméltósága politikai iránya.

---

*) Eddig nem tevő.

A Napló ezen felszólamlása folytán én magam részéről is, még pedig azonnal, minden félreértések kikerülése végett, nehogy az olvasó bármi téves hiedelemben tartassék, a „Sürgönyben“ kinyilatkoztattam: „hogy a szóban forgó röpirat egyedül a szerző saját nézeteit képviseli; és kinyilatkoztattam, hogy indokolván e röpiratban a névtelenség szükségét, szerző, ha majd a „czáfolatok“ folytán nyilatkozni fog, magát megnevezni kötelességének ismerendi; mert szégyenleni soha sem fogja, hogy ez által is önzetlenül akarván szolgálni hazáját, — ha szerény felfogása helytelen lehetett is, szándéka tiszta és hazafias volt, s ennek öntudatában mondá ki bátran egyéni meggyőződését.“

Ezen viszony-nyilatkozatomat a „Pesti Napló“ nem közölvén, olvasó közönségét méltó sajnálkozásomra mintegy azon véleményben hagyta, mintha én e röpiratom — mint mondá — „némi“ hatását az Ország-birája magas nevével előidézni, vagy ha csak nevelni, más részt pedig a névtelenség alá búvni kívántam volna.

Sem az egyik, sem a másik feltevés nem volt azonban indokolva azok előtt, kik röpiratomat olvasták, s én ezt ezuttal csak annyiban látam szükségesnek felemlíteni, hogy midőn most már mintegy négy hónap leforgása után iratom a közvélemény bírálata előtt áll, én azok előtt, kik ezt nem olvasták, azzal ne vádoltassam, mintha az előidézendő hatásra oly mód-és eszközöket akartam volna felhasználni, melyekre jogositva nem voltam; valjon egyébbiránt, s mennyire volt más részről feljogosítva a „Pesti Napló“ fenebbi nyilatkozatának beigtatására, azt sem kérdezni, sem elemezni nem akarom.

Volt-e különben s mily hatása ezen röpiratnak, melyet nyílt levelem képesében egyedül azért intéztem az Ország bírájához, mert ő nagyméltósága magas személye iránt bizalommal viseltetni tiltva senkinek, s így nékem sem lehetett. — azt a közönség határozza el, s én abban találok teljes megnyugvásomat, hogy azt, mire hazafiui igyekezetemet irányoztam, részben elősegitettem, mert — s ez elvitázhatlan — a siri csend megtört, s a napi kérdések minden tartózkodás nélküli vitatása megkezdett azok részéről is, kik

eddigelé hallgattak, és mert nem kétség többé, hogy a hazafiak sorakozni kezdenek, s bevallják hogy az örökös hallgatással hazánk ügye egy lépéssel sem haladhat előre; sőt inkább csakis kárunkra válhatik a passivitas és negatívó, szemközt az ellenfelekkel, kik a legujabb tapasztalatok szerint is mozognak, mozognak pedig a nekünk ép nem kedvező irányban *).

Midőn azonban az idők ezen ujabb jeleiről alább egy két szót szólanék, adott szavamat beváltandó, válaszolni ohajtottam azon megjegyzésekre, melyek iratomra vonatkozólag tudomásomra jutottak.

Teszem azt, nem csak azon őszinte tiszteletnél fogva, mellyel az elnévelvényeket is méltányolni szoktam, de mert egyszersmind szükségesnek látom azon párt érdekében, melyhez magamat számítani szerencsésnek tartom, tiltakozni oly irány ellen, mely nem enyim, és tiltakozni oly következtetések ellen, melyek iratomból helyesen nem származtathatnak.

És habár én egyedül a dolog érdemére kívánok szoritkozni; nehogy mégis hallgatag beleegyezésnek vétessék az, mintha magamat védtelenül hagyva, mintegy elismerni látszassam azt, a mit egy pár lap tapintatlanságnak keresztelt némely iratomban megnevezett hazámfiak irányában; — csakis ezért tehát ily insinuatiókra röviden azt jegyzem meg, hogy a politikai életfolyam egyik corollariuma: miszerint a szereplő egyéniségek magukat a közbírálat ítélő széke elől el nem vonhatják. — Politikai tények, kirakva a nyilvánosság mezejére, a közönség politikai tulajdonává lesznek, s ennek csak az a kötelessége, hogy bírála-

---

*) Röpiratom a kiadónak adott engedély folytán ily czim alatt: „Die wahre Richtung der ungarischen National-Politik“ német nyelven is megjelenvén, kénytetve érzem magamat ennek elolvasása után kijelenteni: hogy valamint a fordító e részbeni jóakarátát kétségbe vonni okom nem lehet, úgy más részről egynél több okom van, ezen német átdolgozást az eredeti munka szelleme helyes felfogásának és valódi értelmezésének nem tekinteni.

tánál ne a személyeket, hanem elveiket és „politikai eljárásaikat“ érintse. — Úgy hiszem, e szabályon túl nem terjeszkedtem, a mennyiben egyedül ott használtam neveket, hol azokat, tekintettel a politikai irányokra, a helyzet kiderítése végett elhallgatni nem lehetett akkor, midőn czéломúl tüzttem ki a politikai elvek alapján helyeselni vagy nem — az azokra alapított, vagy azok ellenében követett politikai eljárást.

Legyenek azonban mind azok, kik nekem ily szándékot tulajdonítani bármi érdek-vagy tekintetnél fogva szükségesnek tartottak, meggyőződve: hogy sem czéлом, sem szándokomban nem volt s nem is lehetett, túllépni a fenebbi korlátokon ép azon tisztelt hazámfiak irányában, kik jövőben is, még pedig első rendben lennének szerintem hívatva, közremunkálni szeretett Hazánk újjászületésének nehéz művénel, s kiknek, tekintve a „végczélt“, politikai elveiket nem csak tiszttelem, de magamévá teszem még akkor is, midőn annak elérésére velők, — az általok eddig követett út és eszközök megválasztására nézve, — mindenben egyet nem érthetek.

S ezért mellőzve minden e részbeni fejtegetéseket, örvendetes tudomásul veszem közügyeink óhajtott előhaladása érdekében azon hazafias ragaszkodást, melyet főleg a „Magyarország“ és „Magyar Sajtó“ a szóban forgó jeles hazánkfiak iránt alkalmasint az által is szándékozának tausítani, — hogy engemet megróvtanak; midőn tehát én ily értelemben e megróvást hazafiúi resignatióval elfogadom, csak azt engedjék meg a „Magyarország“ és „Magyar Sajtó“, miként magam részéről én is annyit jelethessek ki: hogy azon tisztelet és nagyrabecsülés, mellyel én e hazafiaknak adózom, sokkal régibb dátumú, mint azon kegyelet, mellyel irántuk az említett lapok viseltetnek.

És most áttérek a dolog érdemére; s ismerve a sok oldalú „nehézségeket“, melyek ennek fejtegetésével összekötvék, felfogva a helyzetet, melybe jöttem, midőn a politikai irányommal részint elvben nem egyező — részint az út és eszközök megválasztásánál eltérő több egymástól független hirlapi cikkekre és röpiratokra egyszerre felelni vállalkoztam, teljes bizalommal számítok az olvasó engedékenységére,

miszerint a most mondottakat méltányolva, kegyes elnézéssel bírálandja meg e lehető rövidre szorított munka hiányait, melynél a tán előfordulható ismételéseket maga czáfolatom tárgyainak azonossága tevé elkerülhetlenné.

II.

A „Magyarország“ bíráló levelei figyelemmel Svéd- és Norvégország államintézményeire.

E lap június 6. 7. 8. és 12-ki számaiban szól röpiratomról, s azt A) betűjű bécsi levelezője által ismerteti. — Ha az érdeemes levelező „bírálatnak“ mondá vala levelei tartalmát, ez esetben ellene szavam teljességgel nem lehetne, meg fog azonban engedni, hogy mondatait munkám „ismertetésének“ semmi esetre sem fogadom el.

Igaz ugyan, hogy e levelek írója czáfolat színébe öltözteté levelei tartalmát, de ha ez így van, akkor ellenében az az észrevételem, miszerint levelező úr nem azt czáfolá, a mit én állítottam; hanem iratom egyes tételeit itt ott ki szaggatván, azokból származtatott némi következtetéseket, s így nem annyira allításaimat, mint inkább saját következtetéseit vette polemiája tárgyául.

Igy állván a dolog, — ily czáfolatokba nem ereszkedem; egyszers mind pedig munkám ismertetésének ily neme ellen tiltakozván, — egy két a tárgy érdemét szorosabban érintő megjegyzéseire annál örömebb felelek, minél inkább óhajtának járulni parányiségomban ismindahez, a mi a fenforgó nehézségek eloszlatására befolyással lehetne.

E levelek egyikében azzal vádoltatom, mintha a parlamenti kormány védőivel igen könnyen bántam volna el, midőn azt állítám és indokoltam is: hogy két külön egymástól független parlamenttel egy közös fejedelemnek kormányozni nem lehet. — Ám legyen hát ez így; de vélem még könnyebben bánik el az érdeemes levelező, a mennyiben czáfo-

lata mindössze néhány következő szóból áll: „Norvegia példája ugyan mást mond.“

Többször és jelentékeny részről is tévén napjainkban e példára hivatkozás: szükség, hogy e részben is tisztán és világosan tudassék az, a mi kérdésben forog.

Kétségen kívül áll, hogy Norvegiának más és külön kormánya van (kivéve a diplomatiát) mint Svédországnak; sőt áll az is: hogy a kormányzati elvek a két országban szintén különbözök, mint különböznek egymástól politikai intézményeik is.

S ez bizonyára az oka, hogy sok oldalról tétetik e példára hivatkozás. Ily szándéktól vezéreltetett hihetőleg a „Magyar Sajtó“ is, midőn f. é. június 29-ki számában Norvegia alkotmányát eléggé kimerítően ismerteté, — de elmulasztá felderíteni a különbséget, mely ezen alkotmány és a 48-ki magyar államrendszer közt létezik.

A fenebbi példa Austria és Magyarország tekintetében teljességgel nem alkalmazható, — ha ezeket úgy vesszük, mint külön parlamenteknek felelős ministeriumokkal ellátott országokat.

Mellözve azt, hogy idegen államok politikai intézményeit alig lehet helyesen megbirálni azoknak theoriája szerint, mindenek felett szükséges, hogy azok kölcsönös hatását a gyakorlati életből ismerjük, mit csak azok tehetnek ismét, kik oly érintkezési viszonylatokban vannak azon államokhoz, melyek szükségkép föltételezik azok intézményeinek teljes ismeretét, — egy szóval mind azt, mi ezekben helyes, s mi tán helytelen.

Norvegia az európai államrendszerben már helyzeténél fogva sem oly állást foglal el, mely őt nélkülözhetővé ne tenné az európai nagy kérdések intézésénél. S ha ezen ország mást nem bánt, vele bizony normalis időkben senki sem bibelődik. Innen van, hogy Svéd-Norvég országokról a politikai világ csak ritkán hallhat valamit. Norvegia a maga

egy millió két-háromszáz ezer lakosával, mely közel hatodfél ezer □ mértföldnyi, legnagyobb részben kösziklák s hófedte területen van szétszórva, és melynek hadereje alig meggy 20 ezer emberre, s mely helyzeténél fogva támadási tervekkel nem foglalkozhatik, Európa sorsának intézésében teljeséggel nem factor. — S ha így közte és Svéd ország közt a politikai intézmények hiányos voltánál fogva nehézségek idéztetnek netán elő, s ha ezek ott belső rendetlenségeket s összeütközéseket okoznak, ezek Európát aggodtatni soha sem fogják, mert az ő belügyeik bármikénti megoldása Európa biztonságát veszélyeztetni soha sem fogja.

De lehet-e ezt mondani Ausztriáról? nyugodtan maradhatna-e Európa, ha az ausztriai monarchia egyik része a másikkal nyílt háboruban állana? A történelem tanúsítja, hogy valahányszor ily állapot fenyegette Ausztriát, az európai hatalmasságok mindannyiszor részt vettek e birodalom gondjaiban, s egy vagy más úton mutatták ki iránta érdekeltségüket azért, — mert az ausztriai birodalom fontosságát, nem azért mert Ausztria — de mert ott van, a hol van, s úgy van, a mint az európai érdekpolitika szempontjából lennie kell, mindég elismerék. E nagy birodalom fontosságát félreismérni nem lehet, s ezt érezte Kossuth Lajos is, midőn közelebb köztudomásra jutott kellenen terve szerint is, Ausztriát némileg egy nagy confoederált állammal mintegy helyettesíteni szándékozott.

Egy ily európai fontosságú állam intézményeinek tehát olyasoknak kell lenniök, hogy ezek nem csak az alattvalók igényeit kielégíteni, de e mellett Európa nyugalmanak garantiául is szolgálni képesek legyenek.

Továbbá e hasonlatosság más tekintetben sem állja ki a próbát. A 48-ki államrend egy a magyar parlamentnek felelős kormányt állított fel, mely tehát a parlamenti intézmények természeténél fogva csak addig állhat fen, mig a képviselet — a parlament — többségére támaszkodhatik; — és mivel ezen kívül a 48-ki törvények szerint a király rendeletei csak úgy érvényesek, ha egy Buda-Pesten székelő minister által ellenjegyezték, — önként következik, hogy a Bécsben lakó király

a parlament többségének ellenére még akkor sem rendelkezhetnék, ha — tegyük fel — ily rendelkezést az „összes birodalom“ érdeke, sőt tán ettől függő **biztonsága** ellenállhatlanul követelne is!

Ez eset Norvegiában elő nem fordulhat, mert ott **nincs parlamentaris kormány!** Ott a kormány léte nem függ a parlament többségétől; s így ennek bizalmatlansági szavazata őt helyéből ki nem szoríthatván, nincs úgy kitéve az úgynevezett közvélemény, — helyesebben mondva a parlament — pressiójának, s így a gyakori változásoknak, mint ez a parlamentaris kormányzat módjánál kell, hogy legyen. — Így természetes, hogy Norvegiában a kormány szorosabb viszonylatok által levén fűzve a fejedelemhez, — azon befolyása által, melyet minden kormány mindenütt a világon a kormányzottakra gyakorol, sikeresebb közvetítő szerepre van hivatva a korona és ország közt, mint egy oly ministerium, melynek sorsa **kizárólagosan** a parlamenttől függ. Továbbá. Norvegia alaptörvényei szerint, a kormány tagjainak felelőssége egészen „**másnemű**“. —

A korona tanácsosainak felelőssége Norvegiában ugyanis arra szorítkozik, hogy ők véleményt adni, s a király határozatai ellen, ha ezeket az országra nézve sérelmeseknek tartják, tiltakozni, s mind ezt jegyzőkönyvbe igtatni kötelezvék; mert **ha ezt** nem tevék, s a királyi határozat az országra nézve sérelmesnek ismertetett el, az ily tanácsos feleletre vonatik, és büntetés alá esik.

Norvégiában nincs arról szó, hogy a miniszterium lelépjen azért, mert a Stortingben (képviselő testület) többsége nincs; ott a nemzetre újválasztás útján való hivatkozás nem alkotmányos intézmény, sőt Norvégiában a tanácsosok (miniszterek) rendszeren nem is vétetnek a képviselők soraiból, mint ez a parlamentaris kormányformánál szokásban van; ott rendszeren a kormány-hivatalnokok mint egy előléptetés útján jutnak az államtanácsosi vagyis miniszteri állomásokra. — És pedig ez a Norvég alkotmány theoriája.

Ott hát, ha csak a király önmaga nem akar ezen két országa közt összeütközést önként előidézni, azt az alkotmány erejénél fogva és formái közt, mindig kikerülheti.

De lehetséges lenne-e ez az austriai monarchiában, ha Budapesten és Bécsben is két külön, egymástól teljesen független, s ezenkívül mindegyik a maga parlamentjének felelős miniszterium kormányozna? Itt a korona egyedül a Népre hivatkozhatnék, s ha a két külön parlament ekkor sem volna egy véleményben, akkor mi történnék oly esetben, mely az érdekközösségnél fogva **egyforma** elintézését követel innen és túl a Lajtán? ez itt a kérdés, melyre A) úr és elvbaráti eddigelé meg nem felelték!

Oly állapot sehol a világon nem létezik, hogy egy birodalom azonos egymástól el nem választható érdekeinek elhatározása két külön, egymás irányában idegen testülettől vétessék **függővé!** És innen van, hogy mivel már tulnat is alkotmánnyal bír a nép, a közös ügyek, míg ez állapot tart, csakis egy közös testület által tárgyalathatnak, mert csak így vehetni annak elejét: hogy egy, mulhatlanul „egyforma“ elintézését igénylő közös ügyben kétféle végzés ne keletkezhessek; vagy pedig absolut hatalmat kellene ezekre nézve adni az Uralkodónak, a mi — gondolom — nem lehet szándékunkban.

Lehet, hogy e testület sem fogna mindig egyetérteni a koronával, de ekkor az ily egyetnemértés már az egész birodalom közérzúlete gyanánt lesz tekintendő; — s ha ez ismételtetik, ez esetben alkotmányos monarchiában másként nem lehet, minthogy a nép ezen ismételt nyilvánítása, a Korona részéről, további elhatározásának irányául vétessék. Azonban a tapasztalás igazolása szerint az ily esetek nem gyakoriak, a mennyiben sem a korona, sem a képviselvek nem törekedhetnek oda, hogy az állam legfontosabb érdekeit kockáztassák, s így az eféle összeütközések többnyire kiegyenlítetnek; — de még ritkábbak lecdnének ez esetek, ha a pártok győzelme személyes előnyökkel nem lenne összefüggésben! -- *Homines sumus.*

Adminisztrativus dolgokban szintén másként van a norvégiai kormány rendezve, mint ezt a 48-iki rendszer megállapítá, mert biz ott számtalan esetben van reá példa, hogy a norvégiai kormány által eldöntött tárgyban a király „Stockholmból“ más határozatot küld vissza; itt a király az országban tartoznék folyton lakni, vagy a törvényben

kijelölt esetek kivételével, a koronajogok gyakorlatának egy lényeges részét a nádor-helytartónak átengedni. — És habár ott a fejedelmi jogok gyakorlata meg szorítottnak alig mondathatik, a kormányzás még sem jár nehézség nélkül.

Bármint van is egyébiránt Svéd-Norvég-országban a dolog, annyi már ezekből is világos, hogy a fenforgó esetben a Norvégiára való hivatkozás mítsem bizonyít ott: hol e példa két külön parlamentáris rendszer alapjára fektetett, de közös uralkodó alatt létező birodalmak kormányozhatóságának **lehetősége** mellett hozatik fel.

Annak bebizonyítására, hogy Norvég és Svéd-országok egy uralom, de két külön kormányzat alatt fenállván, ez ekkép Austriában is kívánatos és lehetséges légyen, még nem elég csupán a norvégiai alkotmányt ismerni; ezen kívánat érdekében, s ennek támogathatása végett ismerni kellene még Svédország államintézményeit is; — hogy így ha csak fölülletes itéletet is mondani lehessen azon kölcsönös viszonylatok hatása felől, melyet ezeknek politikai intézményeik **egymásra** gyakorolnak.

Nem tartom feladatomnak e kérdések tárgyalásába mélyebben ereszkedni, de szükség mégis felemlíteni, hogy bár nagyban különbözik a svéd alkotmány a norvégiaitól, ezzel azonban a dolog lényegére nézve annyiban mind a mellett egyezik, mennyiben lehetővé teszi azt: hogy a közös Uralkodó, fejedelmi eljárásának minden összeütközése nélkül — ezen két ország külön nemzeti kormányzatának daczára is — mindkét országában öszhangzólag kormányozhasson.

A ki ezen két állam politikai intézményeit ismeri, az Norvégia példájára egyátallában nem hivatkozhatik akkor, midőn ezen hasonlatosság által a 48-ki magyar törvény szerint a birodalom másik fele alkotmányos kormányzatának lehetőségét (pedig itt csakis erről van a szó) választja fejtegetése tárgyául; szükség tehát a kérdés teljes felvilágosítása végett a norvégiai államintézmények mellett mint-

egy kiegészítéseül, — megismerni a svéd alkotmány alapelveit is, mert e kettő, a fenforgó esetben, együtt jár. — Azok kedvéért, kik ezt ismerni ohajtanák, megemlítem, hogy e nemben egy jó munka szerzője: Nordenflycht.

Igaz marad egyébiránt ezek után is azon régi példabeszéd: *omnis comparatio claudicat*; és én a nélkül, hogy a Svéd-Norvég alkotmány felett itéletet mondani bátorkodnám, úgy látom mégis: hogy biz ott szintén vannak közös ügyek, de elintézésük azért nem jár tetemes nehézséggel, mert ott megvan a kölcsönös bizalom, melynek helyét nálunk — fájdalom — a kölcsönös bizalmatlanság tartja elfoglalva.

És e viszonyos bizalmatlanság kérdésen kívül az ohajtott kibékülés legnagyobb akadálya. — Igaz, hogy e részt nagy szerepet játszik maga a monarchia sajátsterű helyzete. Mivel azonban ez így van, kétszeresen szükséges mindent gondosan kerülni, a mi ezen némi tekintetben természetesnek mondható bizalmatlanságot még inkább nevelhetné. S bizonyára nem jól választott eszköz fenálló viszonyaink közt, ha Bécsben a „*Verwirkunggal*“, nálunk pedig „az utolsó betűig fentartandó 48-al“ fenyegetőznek.

Átalában pedig misem rosszabb és hálátlanabb, mint alkotmányos intézményeket utánózni; ezeket a népek természetes ösztöne, jelleme, miveltségi foka, s mindezeknek az általános helyzetre alapított hatása szokta meghatározni; s hol e tekintetektől eltérnek, ott nincs hossza vége a kísérleteknek, — a mi ép így van jelenben szegény hazánkban is.

Azonban mivel a norvégiai alkotmányról van szó, van ebben egy igen jó, a mit bizvást elfogadhatnánk. — Ott t. i. az alkotmány alapjainak megváltoztatására ezéltő indítványok, ha többséget nyernek is, ugyanazon országgyűlésen törvénnyé nem válhatnak!!

A „Magyarország“ egy második megjegyzését két okból nem hagyhatom válasz nélkül.

Azon vád színét viseli t. i. a czáfolat (vagy magam sem tudom, minek nevezzem,) mintha én az Unio-törvényt Erdélyre nézve el nem ismerném; holott én ép azért sürgettem e törvény revisióját, hogy a létező akadályok megszüntetvén, a törvény valósíthatassék. — A másik megjegyzés, kapcsolatban ezzel, teljes mértékben méltán igényelheti a közfigyelmet, mind a mellett, hogy csak negative érinti azt, mit mondani és tudatni akart.

A levél ide vonatkozó része így szól:

„Míg a római pápa világi hatalma mellett négy lapon át polemizál, (én t. i.) addig az unio fontos kérdését 53 sorban dönté el“ — ez után kimutatni vélte a levél írója, hogy Erdély uniója komoly megfontolás tárgya volt. —

Nincs szándokomban az unio-törvényt bővebb vita tárgyává tenni, noha azt hiszem, hogy ez annak idején igen rendén lett volna. Most azonban nem lenne helyén, s ez az oka, hogy röpiratomban is csak keveset szóltam felőle, s még azt sem említettem meg: hogy ugyan azon 48-ki országgyűlés, mely márczius végén minden vitatkozás nélkül Erdély egész unióját kimondotta, azelőtt néhány nappal, vagy is márczius 2-án még csak a „partium“ iránti törvényt kívánta létesíttetni, a nélkül, hogy Erdélynek teljes uniójáról szólt volna. —

Egyébiránt ismerve Erdélynek kimondhatlanul sajnós helyzetét, mindenkép arra kell törekednünk, hogy a tényleges unio akadályai mielőbb elháríttassanak. — De nem tesz hasznos szolgálót Erdélynek az, ki e közohajtás sikerét „formaságoknak“ kívánja feláldozni.

Többet kell mondanom „M. O.“ levelezőjének érintett negatívus czáfolatáról, mert sem katolikus, sem hazafui tekintetekből nem lehet meg engedni: hogy a római kérdés Magyarorszáiban antikatholikus szellemben fejtegettetvén, ekként a létező bajokhoz még egy újabb — és a legsúlyosabb soroltassék. Mi békében akarunk maradni minden hitfelekezetűekkel, mert ezt ős alkotmányunk e tekintetben is megengedi és előmozdítja; — de ép azért nem lehetünk közömbösek az iránt mint katolikusok, hogy midőn szentegyházunk feje mellett felszólamlunk, ezen — teljes türelmet tanusító — buzgalmunk bármely részről gúnyként polemianak neveztessek.

Igenis, hosszasabban szóltam e tárgyról röpiratomban; — s azon nyilatkozatomat bátran úgy tekintheti a levél érdemes írója, mint bizonyosságát azon roppant fontosságnak, mely ezen nem csak magyar, nem csak európai, de világ-kérdést jellemzi, s melynek hordereje oly nagyszerű: hogy tényleges megoldásától azok is visszariadnak, kik azt gyarló képzeletükben igen is csekélynek tekinték.

Ez a valódi katolikusok közérzúlete, mely egyébiránt elismerésével találkozik mind azen protestantoknak is, kik ősziinte barátai a vallás-szabadságnak. Ne higye senki, hogy — általan véve — a magyar protestánsok hazafiságukat oly hirlapi czikkekkal leunének hajlandók azonosítani, melyek a katolika vallás érzúletét sértik, és a szentszék elleni tüntetések regisztrálásában valami nagy hazafiai tényrt vélnek elkövetni. Az ily írók — mindegy bár mely vallásfelekezethez tartozzanak — Magyarorszáiban nem csak a katholicismus, de a haza érdeke, általában pedig a világ sociális rendje ellen dolgoznak, habár elhiszem, hogy ezt — sokan közülök — nem tudva cselekszik.

A különbség egyébiránt az ily eljárásnál az, hogy azon esetben, ha a római kérdés nem katolikus részről feszegettetik ellenséges irányban, akkor ehez könnyen a vallás-türelmetlenség gyűlölete is vegyűlhetvén, ezáltal e kérdés még bonyolódottabbá válik; — s ez az, a miért ettől Magyarorszáiban a nem-katolikusoknak a leg-határozottabban tartózkodni kellenék.

Figyelemre méltó és tanulságos e részt az időközben köztudomásra jutott „kék könyv“ ide vonatkozó tartalma. A ki ezt olvasta, igazolva fogja találni azon, röpiratomban fejtegetett állítást: miszerint III. Napoleon másként fogja fel a római kérdést, mint azok, kik elég rövidlátók azt hinni, hogy általa és támogatása mellett fog a szent atya Rómából kiűzetni. És meggyőződhetnek némely lapszerkesztők e kék könyvből a felől is: hogy ugyancsak III. Napoleon másképp észlelé a közérületet mint azok, kik a Pápa világi hatalmának megszüntetésére irányzott törekvést európai közérület gyanánt hirdetik.

Mily nagy és fontos különben e kérdés, szabad legyen nékem e tekintetben a „Pesti Napló“ f. é. ápril 18-ki számát idéznem, melynek szemlélésében így szól többek közt B. Kemény Zsigmond:

„A pápát közelgő halála még erélyesebbé teszi a „non possumus“ hangoztatására, s ha a zsinatot, melyre a két földgömb főpapjai sereglének, megtarthatja; akkor, akkor a világi hatalom elve a „totus orbis conclamavit“ által fog megdöbentő hatással birni, s a viszonyok csodálatos bonyodalmainál fogva a hit kérdései és érdekei is még szorosabb viszonyba hozhatnának a legitimitással.“

És ez megtörtént. És a viszonyok csodálatos bonyodalmainál fogva az olasz egység képviselőjének Romába menendő hadaival szemközt állnak az olasz király katonái, hogy azok Rómába ne juthassanak! Igen, — csodálatosak e viszonyok bonyodalmai, s azért kimérendők is. —

Nem szóltam volna ezen kényes kérdéstről sem most, sem előbb, ha nem volna hazafini kötelesség oda törekedni: hogy a vallás-szabadság tiszteletben tartassék; s ezért az illetők lelkiismerete nyugtalanítására bár mi ok egy részről se szolgáltatassék.

III.

A „Magyar Sajtó“ a felelős miniszterium és megyei autonomia összeférhetése iránt.

E lap is tett egy pár megjegyzést röpiratomra, de további netán szándéklott fejtegetéseit azonnal abba hagyá, a mint a „Pesti Naplóból“ az iránt értesült: hogy röpiratommal az Ország bírása semmi viszonylatban nincs.

Én nem követem a „Sajtót“ e téren, s taglalatom tárgyánl teszem azon figyelemre méltó czikkét — bár ki írta légyen — melyet június 11-ki számában hozott, s melyben a municipális kormányzatnak a felelős parlamentáris kormánynyal lehető megegyeztetését nem csak állítja, de azt meg is mutatja.

Ez az, mire nem csak én vágytam, de ez az, mit nyugtalanul vár régóta tán az egész hazai közönség; — mert bár mily unalmasnak mondassék az ekérdésmegvitatására irányzott törekvés, ennek fontossága félre ismerhetlen. — Röviden szólva, a megye-rendszer kérdésének eldöntésétől függ maga a **kormány-rendszer** sorsa is!

Azon őszinte vallomás tehát, mely ezen, a mint mondják, a múlt országgyűlésnek nem akarom mondani többségét, de minden esetre a többséggel vetekedő kisebbségét tevő úgynevezett határozati párt politikai irányát képviselő lapban nyújtatik a közönségnek, roppant fontoságú, s belhelyzetünk felderítésére tetemes horderővel bir. Tisztán kimondatik e czikkben: hogy e honnak minden polgára minden áron ragaszkodik ezen, hosszas gyakorlat által a nemzet véérébe átment intézményhez (t. i. a megyei autonomiához).

És mivel e czikk írója szerint ezen „indokolt“ ragaszkodást kívánám én és elvbarátim kizsákmányolni a felelős miniszteri intézmény ellenében, az érintett czikkben előadja T. L. a két rendszer összeférhetését

biztosító javaslatát, s utána veti hogy „ily (az általa előadott) módon parlamentáris kormány és helyhatósági önkormányzat szépen megférnek egymás mellett, sőt a legtöbb esetben olesőbb és gyorsabb is leend a kormányzat.“

Világos ebből, hogy hát azon lap is, melyet a határozati párt közlönyének tartánk, a helyhatósági önkormányzat fentartásához, még pedig minden áron ragaszkodik. E kérdésben e szerint elvileg köztünk semmi különbség sincs, mert én elvbarátimmal együtt szintén ragaszkodunk a municipiumokhoz, 's hogy a parlamentáris felelős miniszteri rendszert sem tartjuk hazánkban alkalmazhatónak, annak egyik okául azt adjuk, mert ezt a helyhatósági önkormányzattal összeférhetőnek nem találhatjuk. T. L. azonban az összeférhetőnek habár csak „alapelveit“ mint mondá, — vázlatozván, szükség bírálás alá venni azokat: hogy végeredményében lássa a hazai közönség azon kormányformát, és annak a közéletbeni hatását, mely e két rendszer összeházasításából Szent István birodalmának szánva van.

Nehogy azonban akaratom ellenére e czikk tartalma kellő értelméből veszítsen, azt szóról szóra ide igtatom.

E czikk a „M. S.“ folyó évi június 11-iki számában ekként olvasható:

„Felelős miniszterium és megyei autonómia.“

(T. L.) Ki tudná megmondani, mikor jó el az idő, midőn gyakorlatban próbára tehetjük, valjon megállhat-e e két dolog egymás mellett? Azt hiszem még azon böles férfiak sem, kik a közönség türelmét napról napra inkább teszik próbára a magyar kérdésben rajként eresztett röpirataikban, melyeknek nagyobb része a magasabb körből eredt inspiratiót szeretne az olvasóval a sorok közt bár sejtetni, míg világos szavakban értésére adja, hogy ime buzgó személyében megjelent a Nuntius, s csak tanait kell vakon követnünk, hogy mindannyian üdvözüljünk.

Ily körülmények között időnkivülinek fog tetszeni ezen specialis kérdésnek jelenleg szönyegre hozatala. — Van azonban egy fontos ok, mely szükségessé teszi, hogy hozzá szóljunk.

Sokszor elmondatott már — s szerintem helyesen — hogy a megyei önkormányzat szabadságunk védbástyája — míg másfelől talán az egyedüli óvszer a nemzetet a politikai apathiától megőrizni, minden kisebb tehetségnek is hatáskört nyujtván a közügyekben, mely tehetségek egy centralista kormány alatt, a dolog természeténél fogva működési tér hiányában felhasználatlan maradnának. Nem esoda hát, ha e honnak minden polgára minden áron ragaszkodik ezen, hosszas gyakorlat által, a nemzet vérébe átment intézményhez.

S ime épen ez indokolt ragaszkodást kívánják kizsákmányolni a fenebb említett röpiratok szerzői rábeszélési munkájuk nehéz s reménylem sikertelen feladatának kivételére.

Felállítják nygyanis az elvet „Felelős miniszterium és megyei autonomia nem fér meg egymás mellett“ — s így okoskodnak tovább: ha nem fér meg egymás mellett, egyiket vagy másikat fel kell áldoznunk, de megyei autonomiánkat semmi áron fel nem áldozhatjuk, s ebben a nagy többség véleményével találkozunk, tehát a miniszteri felelős kormányt kell elvetnünk, mely amazt megsemmisítené. — Tagadhatatlan, ez logicaillag helyes frazis — s ha az alapelvet megengedjük, a következtetést el nem kerülhetjük.

Da valjon kiindulási pontjuk helyes-e? Hát valóban nem fér meg egymás mellett e két dolog?

Én tagadom.

Miben állott 48 előtt a megyei autonomia? A helyhatóságoknak főleg két sarkalatos jogában, melyet ereklyeként őriztek, s melyek, ha a collegialis kormány buzgó védőinek hitelt adunk, felelős miniszterium mellett épen tarthatatlanok, u. m.

1-ör. A félretételi jogban: Ha valamely kormányrendelet ugyan is a magyar közjogot sértette, törvénybe ütközött, vagy helyi érdekekkel ellenkezett, a helyhatóság azt félretehette s végrehajtás előtt repraesentált.

2-ör. Tisztviselőit az alispántól lefelé időnkint maga választotta a megye közönsége.

Miért ne tarthatná meg e jogait a megye parlamentarizmus mellett is?

1-ör. Mily természetűek lehetnek ennek rendeletei?

a) vagy az országgyűlés által hozott törvények s végzések végrehajtását rendelnék el, mely esetben tudtomra a 48 előtti időkben sem volt joga a megyének az engedelmisséget megtagadni, de eszébe sem juthatott, miután saját képviselői is részt vettek azon végzések hozatalában.

b) Vagy pedig az országgyűlési szünet alatt történetesen felmerült kisebb fontosságú ügyekben intézkednének utóbbi jóváhagyás reményében. Kisebbségi ügyekben mondom, mert rendkívüli esetekben jogában, sőt kötelességében áll a felelős kormánynak időnként is összehívni az országgyűlést.

Tehát csak a második eset az, midőn a megye ellenállási jogával élhetne. — Azonban ez eset is a legkritikábbak közé tartoznék, feltéve, hogy az alkotmányosság nemcsak szemfényvesztésre számított czéggér, de valóságban létezik is, s e szerint a felelős miniszterek kinevezésében mindig a nemzet közérzete az irányadó. — De ki is képzelhet felelős minisztert, ki az ország közjogát csorbítani, törvényt mellőzni, vagy helyi érdekeket szándékosan sérteni kívánna, midőn rövid pár hónap alatt sáfárkodásáról a nemzet színe előtt kellend számolnia.

De feltéve, hogy félreértésből, vagy bármely más indokból, ez megtörténne, akkor igenis helyes, hogy a megye birtokában legyen félreté-

teli jogának, s azt gyakorolja, írjon fel felvilágosítólag, s legtöbb esetben engedni fog a kormány. — Vagy módosítandja rendeletét, vagy erősen ragaszkodand hozzá s megújítja. — Megyei újabb tanácskozás után ismét szabadságában kell hagyni a megyének azt félretenni. — Mert e jognak csak úgy van értelme, ha végletekig gyakorolható egyesek rendeletei ellenében. Ha halasztást nem tűr az ügy, gyűljön egybe az országgyűlés, rendelkezék. Ellenkező esetben várjuk be a legközelebbi országos ülést, melynek első teendője mindig a kormány és helyhatóságok közt felmerült kérdések elintézése volna különben is. Országgyűlési végzés ellenében természetesen elenyészik a megye ellenálási joga.

Tagadhatatlan, hogy ezáltal a kevésbé fontos ügyek némi hátramaradást szenvednének, — de ne feledjük, hogy parlamentararis kormány mellett évenként székel az országgyűlés, s e szerint legfeljebb pár hónap az, meddig az ily ügyeknek elintézetlen kellene heverni. S kérдем másfelől a buzgó centralistákat, hát arra nem kell idő, míg valamely rendelet fokozatonként a számtalan irodákon keresztül végrehajtásra kerül? Tíz évi tapasztalatunk legalább nem mutathat fel valami gyors eredményt ez uton sem. S vajlon az ügyek állítólagos lassabb menete, nincs-e bőven kárpótolva azáltal, hogy megyéink sarkalatos jogát épségében fenntartottuk, s a törvénytelenések végrehajtása ellen fedezve vagyunk?

Felelős miniszterium és választás után lett időnkint változó megyei tisztviselők — ez képtelenség — mondják többen. Én ezt is tagadom. A fennebb mondottakból kitűnik, hogy a miniszteri felelősség csak a helyhatóságokig terjed.

A tisztviselő felelős az őt választott bizottmánynak mely, ha félretételi jogával nem él, — s így a kormány rendeletét magáévé tette, bizonyosan örködni fog annak gyors és pontos végrehajtása felett.

Igaz, hogy egy testületet, egy bizottmányt felelősségre vonni nem lehet — de az elmondottak szerint ez nem is szükséges. Kétes esetekben az országgyűlés dönt s annak végzését a helyhatóság végrehajtani köteles.

Hogy ezt tenni vonakodjék képzelni sem tudom — nyolczszáz évi gyakorlatban nem tudok esetet, hol országgyűlési végzésnek a megye ellenszegült volna. — De ha ez előállana, nem az országgyűlésnél van-e a kényszerítő hatalom, rendelkezék vele ha szükséges. Bezzeg értettek ehhez a kormányzések, s ha mégis gyakran nem boldogultak a megyékkel, annak oka másban rejlett, de mit — tárgyamhoz nem tartozván, nem akarok itt feszegetni. — Az előttem felhozott esetben, a végrehajtó hatalom beavatkozása nem leend zsarnokság, az csak rendfentartás. A megyék félretételi joga nem arravaló s nem volt arravaló soha, hogy egy helyhatóság az országgyűléssel szembeszállhasson, s statut in statu — képezzen. — Az csak arravaló, hogy egyesek önkényszerű törvénytelen rendeleteinek káros következtései meggátoltassanak.

Ily módon azt hiszem, parlamentarizmus kormány és helyhatósági önkormányzat szépen megférnek egymás mellett, sőt a legtöbb esetben olcsóbb és gyorsabb is leend a kormányzat.

Befejezésül még csak annyit, hogy én itten csak is az alapelveket kívántam vázlatolni, melyeken e két dolgot egyeztetethetőnek vélem, a részletezés, a hatáskörnek határozott kivonalozása későbbi teendő. — Czelom csupán a közönséget, a divatozó röpiratok e hamis alapokból vont következtetései, megfontolás nélküli elfogadásától — óvni.“

Ezen Javaslatban mellőzve minden a kérdéshez szorososan nem tartozó mondatokat, mindenek előtt a „feltevéseket“ kell a maga teljes és természetes értéke szerint elemezni s illetőleg helyre igazítani.

Azon feltevésből indul ki t. i. T. L. *) hogy mivel oly felelős minisztert képzelni sem lehet, ki az ország közjogát csorbitani, törvényt mellőzni, vagy helyi érdekeket szántszándékosan sérteni kívánna, midőn rövid pár hónap alatt sáfarkodásáról a Nemzet színe előtt kellend számolnia: ennél fogva a megyék ellenállási joga csak a kisebb fontosságú ügyek intézésénél fordulhatna elő, s ez eset is csak a legkritikábbak közé tartoznék.

---

*) Némely példányokban e czikk T. K. betűk alatt fordul elő.

Én osztom magam részéről is e feltevést, s megengedem: hogy a kormány szándékosan semminémű jogot vagy érdeket megsérteni nem akarna; de valaminthoz ezt megengedem, úgy azt, hogy a törvény végrehajtásánál oly hibát sőt tán súlyos sérelmet, mely egészen akaratján kívül esik, el ne követhessen, ezt meg nem engedhetem. A miniszterek is csak emberek, s azért hogy miniszterekké lesznek, nem lesznek egy úttal csálhatatlanok. A mi tehát e cikkben illetőleg a megyék ellenállási jogát egyedül a történetesen felmerült „kissebb“ fontosságú ügyeknél feltételeztetik, az szerintem szintén „történetesen“ a „legnagyobb“ fontosságú kérdéseknél is előfordúlhat; mert a felelős miniszter ép úgy tévedhet a törvény felfogásában és értelmezésében a fontosabb mint a csekélyebb ügyekben, midőn annak végrehajtását elrendeli; miből következik, hogy ha a megyéknek a félretételi jog megadatik, ez általános jog lehet csak, a nélkül: hogy gyakorlata a tárgyak fontossága vagy csekélyisége által korlátozhatassék.

S ez T. L. urnak bizonyára szándékában sem lehetett, a ki e félretételi jogot messze túl az eddigi törvényes gyakorlat által korlátozott határon a megyéknek a végtelenig nyújtani javálja, midőn azt mondja: „hogy e jognak csak úgy van értelme, ha végletekig gyakorolható egyesek rendeletei ellenében.“

Hogy a fontos és csekélyebb ügy-intézkedések közt határt vonni nem lehet, azt T. L. is érezte, s hihetőleg ép azért még pedig igen elmés megkülönböztetéssel élt, midőn az első pontban a törvény és törvényes végzésről szólván, itt még lehetőségét sem engedé meg annak, hogy az országgyűlés által hozott törvényes végzések ellen a megyék az engedelmisséget megtagadhatnák.

Azonban ez pusztán csak is „feltevés“, és így teljességgel ki nem zárja sem azt, hogy a megyék a legvilágosabb törvény végrehajtásának is, még pedig minden ok nélkül ellenállhassanak; sem azt, hogy a felelős miniszterek ugyan csak a legvilágosabb törvény végrehajtása körül hibázhatván, ez esetben a megyéknek az ellenállásra méltó okot ne szolgáltatthassanak!

Törvény feltevésén nem alapulhat, s így e javaslat ezen hiányát csak pótolhatná, ha azon tárgyak törvény által volnának kijelölve, melyeknél az ellenállás joga a megyéktől megtagadtatnék: a mi ismét már csak annál fogva sem lehetséges, mert ily esetekben a tapasztalás igazolása szerint a megyék és a kormány közt a vita legtöbbször a körül forgott: melyik rész, a megye vagy pedig a kormány értelmezi-e helyesebben a törvényt, melyre az intézkedés alapítva volt. Innen eredt az ellenfelirás joga, s ennek sikertelensége esetében innen származtak a „gravamenek.“

És itt, közbevetőleg legyen mondva, nem áll az, a mi a czikk első pontjának a) betűje alatt mondatik, mintha t. i. a 48 előtti időkben sem lett volna joga a megyének a törvény végrehajtását akadályozni, és hogy eszébe sem juthatott ily esetben az engedelmesség megtagadása, miután saját képviselői is részt vettek azon törvények hozatalában; számtalanszor fordult ugyanis ily eset az országban elő, nem oly színben ugyan, mintha a törvény végrehajtása kivántatott volna akadályoztatni, de annál fogva, mivel ez legtöbbször a törvény értelmezéséből vette eredetét.

És ha ez így volt akkor, midőn, mint maga T. L. igen helyesen emeli ki, maga a megye követjei által részt vőn a törvény hozatalában; mit lehetne várni oly állapotban, midőn a megyének a törvények hozatalánál semmi legkisebb befolyása sem lenne?

Ősi intézményeink szelleme szerint annak, hogy a helyhatóságoknak az ellenfelirási jog megengedve volt, igen helyes alapja van; az t. i. hogy mivel alkotmányunk súlypontját mindenben az önkormányzat rendszere képezé, s a törvények magyarázata és értelmezése egyedül a törvényhozáshoz tartozott, ennek pedig egyik részét a municipiumok tevék, igazságos és méltányos is volt: hogy midőn valamely törvény alkalmazásánál, szemközt a koronával mint végrehajtó hatalommal, félreértések és aggodalmak merültek fel; ezek — ha lehet — kiegyenlítése vagy megszüntetése addig is kísértessék meg lehető esetben közinegyugvással, míg az országgyűlés a fenforgó kérdést végérvényesen eldönthetné.

S ez igen rendén volt, mert hiszen ha a megyék többsége egy kormány-rendeletből sérelmet csinált, az sérelem maradt az országgyűlésen is, a mennyiben a többségben lévő megyék utasított követei képezvén az országgyűlésen is a többséget, oly eset képzelhető is alig volt, hogy a mely megye a kormány intézkedését el nem fogadta, az az országgyűlésen ugyan e tárgyban a kormány mellett szavazott volna; — egy szóval a municipiumok azon joga, mely szerint a kormány intézkedései ellenében ellenállási, proprie felirati joggal élhetnek, onnan eredt: hogy mivel részesei lévén a törvényhozásnak, még pedig a megye közönségében bennfoglalt egyházi és mágnási rend által is, némi jog engedtetett nekik ha nem is a törvény magyarázatára, de igen helyesen arra nézve: hogy a végrehajtó hatalmat figyelmeztessék, miként felfogásuk szerint oly uton jár, melyen nem követhetik. És az ily eljárásnak több esetben kielégítő sikere volt.

A felirási jog nem azért volt tehát a municipiumoknak megengedve, hogy a közigazgatást nehezítsék, vagy ép akadályozzák; de hogy ez által figyelmeztetve legyen a kormány, miszerint az illető helyhatóság által neheztelt intézkedés ellen oly észrevételei vannak, melyeket kénytelen leendne a törvényhozás útján maga saját követői által orvoslás végett előterjeszteni! Ez eljárás a kormányt minden esetre figyelmessé tette szándékainak netán hibás felfogását módosítani, mi gyakran meg is történt; ha azonban a kormány ily ismételt figyelmeztetés folytán is megmaradt előbbi intézkedésinél, akkor a helyhatóságnak fenmaradván joga, e részbeni sérelmét az országgyűlésen előadni, — a kormány rendeletét végrehajtani köteles volt, s ha ezt nem tevén, a rendelkezés a kormány részéről szigorubb eszközökkel is végrehajtatott, — azért alkalmasint: mert őseink még a rossz kormányt is jobbnak tarták az anarchiánál; már pedig ott, hol az ügyek elintézetlenül hagyathatnak, az anarchia igen közel áll. —

De most mire való volna oly testületnek a törvény értelmezésénél jogot adni, mely annak hozatalába semmi befolyást nem gyakorolhat? e jog pedig, bármit mondjunk, részben nem egyéb mint bizonyos tekintetben értelmezése egy különbözőleg értett törvénynek, vagy a törvényre ala-

pitott intézkedésnek, vagy végre oly rendelkezésnek, mely törvényhiányt feltételezvé, kívánatossá teszi azt: hogy a törvényhozás által pótoltsassék.

De ezen három esetek egyikeben sem lévén a 48 szerint döntő befolyása a municipiumoknak, e jog, ha nekik a 48-ki rendszer fentartása mellett megadatnék, csak arra szolgálna hogy:

1) előfordulható esetekben lehetetlenné tegye a kormányzást és közigazgatást; és hogy

2) lehető esetben összeütközésbe hozza magát az országot a törvény-hozással.

A mi az elsőt illeti, ha a megyék az ellenállási joggal felruháztatnának, s ha azoknak a félretételi jog a végletekig megengedtetnék, ez esetben T. L. szerint is az országgyűlésnek kellene, még pedig ha az ügy halasztást nem tűr, azonnal is összegyűlni és „rendelkezni“, ellenkező esetben pedig bevárni az országgyűlést, melynek első teendője mindig a kormány és helyhatóságok közt felmerült kérdések **elintézése** volna különben is.

Már megvallom, hogy ha a 48-al csak így akarnak kormányozni, akkor a 47-et kár bántani, mert hiszen ez így volt 48 előtt is utolsó betűig. Hiszen T. L. ezen javaslatában ép azt ajánlja, a mi a 48-asok részéről oly fennhangon kárhoztatott, t. i. a gravaminalis országgyűlést; a különbség e részben egyedül az lenne, hogy most a „haladás“ nem gátoltathatván a nem létező utasított követek által, — hanem gátoltathatnak a kormány rendeleteit a végletekig félre tehető helyhatóságok részéről! holott pedig a 48-asok ezen államrendszert ép azért kedvelik el annyira, mivel úgy mondják lehetővé teszi a haladást, a szabadabb mozgást, mely nem vala lehetséges szerintök akkor, midőn a helyhatóságok utasításaival voltak a törvényhozók korlátolva. — Igen, de a 48-ki rendszer által ledöntött ezen úgynevezett korlátok a szóban forgó javaslat szerint megközelíthetetlen gáttá emeltetnének! s így miben állna a nyereség?

Igaz, hogy e javaslat szerint az országgyűlés véget vetne az ellenkezéseknek, mert, úgy mond T. L. „az országgyűlési végzés ellenében elenyészik a megye ellenállási joga.“

Ezen állítás azonban szintén hibás feltevésen alapúl, mert hiszen az „első“ esetben is törvény — vagy legalább annak szellemére alapított intézkedés hívhatta csak fel az ellenállást; s ha ez így van, akkor az újabb törvény a dolgon mitsem fogna változtathatni, ha csak egy úttal a helyhatóságok ellenállása a fenforgott esetre nézve nyíltan meg nem szüntettetnék.

Mindenek felett azonban, ha e javaslat szerint rendeztetnék az ország kormányzata, kétségtelen: hogy számtalan esetekben a közigazgatás folyama megakasztatnék, s egy kis ellenzéki viszketeg mellett a helyhatóságok részéről, eltekintve azon sok zavartól, mely a kormányzás folyamának megakasztásából szokott eredni mindig és mindenütt; tán hónaponként is kellene a „halasztást nem tűrő ügyek“ elintézése végett összegyűlni az országgyűlésnek, rendesen pedig „a kormány és helyhatóságok közt felmerülő kérdések elintézése“ annyi időt venne igénybe, hogy vagy nem maradna semmi az egyéb teendőkre, vagy pedig ép úgy kötetekre halmozódnék a „Gravamenek“ könyve mint vala eddigelé is, s úgy e részben legalább is in status quo fognánk maradni.

Azonban még van egy megemlítésre méltó körülmény, mely itt helyén lenni látszik. A 48 szerint a helyhatóságok az országgyűléssel semminemű érintkezésben nem lévén: mint fognak ezek a kormány elleni sérelmüket az országgyűléssel tudatni? Petitionálni, kérvényezni fognak, — lehet egyedül a felelet! hisz az igaz, hogy a kérvény is bejuthat az országgyűlés termeibe, de tán nem egészen ildomos mód oly testület részéről, mely fel lenne jogositva a (végletekig) ellenállani az országot, a koronát képviselő végrehajtó hatalomnak; más részről pedig oda volna mégis szoritva, miszerint petitionáljon a megsértett törvény mellett!

Vagy pedig azon kormány fogná előadni az illetők felszólamlásait, mely egyszersmind ezekben s ezek által vádoltatnék? ez eset-

ben a helyhatóságok alig fognának ezen eljárásban megnyugodhatni akkor, midőn nekik a törvényhozási termekben legfeljebb jóakaróik, de nem képviselőik lesznek.

Következnek tehát egy ily rendszerből, hogy a kormányzás mind ott, hol a helyhatóságok a kormánynyal egyet nem értenének, az országgyűlés elhatározásáig teljesen fenakadna, vagyis hogy ily esetekben végrehajtó hatalom nem léteznék; s hogy a független kormány függne a helyhatóságoktól, — felelős czime pedig értelem nélküli valami maradna, mert hiszen maga a kormányzás rendszere által volna lefelé feloldva a felelőség terhétől!

Ezen felelőség tehát — mint látszik — e javaslat szerint tisztán és egyedül felfelé van irányozva; de ez csak elmélet, mely az életben feleslegesnek bizonyulna, a mennyiben a végrehajtás felfüggesztésére jogosított helyhatóságok úgy sem fognának valamely törvénytelen rendeletnek engedelmeskedni, s így önmagukat védenék meg ily esetben is! Mivel pedig végrehajtás nélkül a törvénytelen intézkedés sérelmet nem okozhat, míg t. i. papiroson marad, — következik: hogy a kormány felelőségének ily értelemben sem czélja, sem tárgya nem lehetne még azon esetben sem, ha az ily törvénytelen rendeletet a helyhatóságok végrehajtanák, a mennyiben a kormány e javaslat theoriája szerint a felelőségtől azon pillanatban felmentetett, midőn rendeletét a helyhatóságok elfogadták; — *volenti non fit injuria*.

Mondottam 2) hogy lehető esetben e javaslat szerinti rendezés összeütközésbe hozhatná magát az országot a törvényhozással. — Ugyanis

Azt tán senki sem fogja kérdésbe vonni, miszerint a törvényeknek — alkotmányos országban — a képviselt nép érdekeivel összeütközésben lenni nem szabad. Az országgyűlési képviselők (sokszor mily szomorú *fictio*) választóik érzületét tartoznak tolmácsolni; és — fájdalom — ha nem teszik is ezt, ezen eljárásuk még csak fel sem

tűnhetik, a mennyiben az ellenkezőnek bebizonyítására a parlamentáris rendszer semminemű módot nem nyújt, kivéve a petitiókat és az utcai demonstrációkat! — Illetőleg a kérvényezéseket, miután ezek felett ismét a parlament dönt, igen természetes, miszerint ennek gondja szokott reá lenni, hogy önmagával ellenkezésbe ne jöjjön; — a lármás tüntetéseket pedig mi illeti, ezeket hatalmánál fogva megakadályozni minden kormány nem csak jogaihoz számíthatja, de kötelességének is ismeri. Valóban, ha a petitiók és meetingek helyett szándékoltatnék az utasítási jog behozatni, annak lenne értelme; — de hogy egy létező lehető legerősebb garantiát — az utasítási jogot — egy nemzet a kérvényezhetés szerény jogával felcserélni törekedjék, azt bámulni sokan, de megérteni csak kevesen fogják.

És most vizsgáljuk a dolgot, mint állana ez a szóban forgó javaslat szerint mi nálunk Magyarországon?

Meghagyatván itt a végrehajtás felfüggesztésére jogosított bizottságok, azt hiszem, hogy ezek bármint fognak rendeztetui, — valakit és valamit csakugyan képviselni fognak; — képviselni fog pedig, véleményem szerint, az illető bizottság egy, a maga saját határaival körvonalozott oly geographicus területet, mely törvényeink értelmében a megye, város, vagy szabad kerület fogalmának meg felel, vagyis ezeknek kebléből népségét s illetoleg e teruleteknek érdekeit. Ezt — gondolom — kétségbe vonni senki sem fogja.

Azonban más részről ugyanazon város, megye, vagy kerület a törvényhozásnál is képviselve leend, még pedig a képviselő egy az előbbtől egészen **független** neme által.

Ezek így lévén, tegyük most fel példa kedvéért: hogy egy miniszteri rendeletet a **bizottsági** képviselő **többsége** az országban el nem fogad; s abban sérelmet látván, e tárgy az országgyűlés eldöntésétől fog függővé tétetni.

És már most tegyük fel viszont — mert hiszen nem lehetetlen — hogy az országgyűlési képviselők többsége, a kérdéses tárgyban, a miniszterium **mellett** fog nyilatkozni! — Mi lesz ebből?

Ez esetben a bizottmányi képviselő utján nyilatkozó népakarat ellenére szülemlik meg egy törvény, mely egy más ugyan, de szintén csak azon népet s annak érdekeit képviselő testület által hozatott, még pedig akkor, midőn ugyan azon érdekelt nép, a fenforgó tárgyban, ezen keletkezhető törvény, vagy törvényes végzés ellen törvény engedte jogánál fogva nyíltan és határozottan már előre tiltakozott!

De még különösebben fog ez feltűnni, ha ezen kétféle képviselők számát vesszük figyelembe. — lehetséges lesz t. i. hogy — a 48ki törvényes roppant számot használva — 446 képviselő le fog szavazni tán 5—6000 szintén képviselőt!

Avagy azt fogjuk mondani, hogy az országgyűlési képviselő állása más, mint a bizottmányi tagé? — Miért? hiszen sem az egyik, sem a másik esetben nem képviselhet egy népképviselő egyebet, mint a népet és ennek érdekeit!

Vagy pedig az által, hogy a törvényhozás tagja lön valaki, felhatalmazást nyer túltenni magát a nép nyilván kijelentett érdekein?

Az ország akarata ellen, — alkotmányos eljárás mellett, — törvényt hozni nem lehet. S ha ez olykor tán a valóságban megtörtént, formailag legalább eddig soha sehoh bizonyítható nem vala; — holott a „Sajtó“ javaslata szerint a legtörvényesebb módon és uton, s a legvilágosabban constatirozva leendne nálunk: hogy a feltett esetben hozott törvény összeütközésben állana az ország többségének érületével.

És itt kérdem, nem fogna-e az ily törvény, vagy az erre alapított rendelkezés a bizottmányokban, sőt az országban is örökös surlódásokra, — folytonos nyugtalanságra, még pedig méltó okot szolgáltatni?

Hogy lehetne oly viszonyok közt sikerrel kormányozni, a hol teljes bizonyossággal tudatnék, miszerint — mindig a feltett esetet értve — valamely törvény nem csak egy két helyhatóságnak, hanem az ország többségének világosan nyilvánított akarata ellenére keletkezett? ily állapotot én magamnak még csak képzelnem sem tudok.

Mily számítással fogna majd igazoltatni, hogy az országgyűlési, és nem a bizottmányi képviselők fogták legyen fel helyesebben képviseltjeik valódi szándokait?

Hogy a törvényhozás tagjainak kitünőbb jogai lehessenek és legyenek is, mint egy bizottmányi tagnak, azt én fel tudom fogni, sőt meg is engedem; de itt egészen más valamiről van a szó, itt ugyanis tisztán és egyedül az forog kérdésben hogy mivel a bizottmányokban ép úgy mint az ország gyűlésén *fictione juris* a nép képviseltetik, — lehetséges-e az, hogy ennek két egymással ellenkező érdeke legyen ugyan azon egy időben? — t. i. lehetséges-e az, hogy azok, kik Kassa városát képviselik, az ország gyűlésén mást állithassanak mint azok, kik e várost oda haza képviselik? és ha ez lehetséges, — ugyan mivel lehet indokolva majd a felfogás különbsége és igazabb voltának meghatározása? ha csak az által nem, — mert az országgyűlési képviselőnek állása eminensebb? hogy azonban eminensebb állásánál fogva valaki a nép érdeke s ohajai ellen szavazhasson, azt megengedni senki sem fogja. —

Vagy pedig végre az fog ezen megjegyzések ellen mondatni, hogy ily eset nem fog előfordulhatni, mert a törvényhozás az ország többségének kívánságait figyelembe veendő, és mert feltenni sem lehet, hogy a törvényhozás tagjai képviseltjeik érdeke ellen cselekedhessenek?

Kicsiben már meg volt mutatva a múlt országgyűlésen, midőn a képviselő urak közül számosan Deák ellen szavaztak, míg a bizottmányi képviselet mellette nyilatkozott; ha ellenben a képviselők kötelességüknek fognák tartani a bizottmányi képviselet kívánságait számba venni és teljesíteni, akkor oda jutnak a 48-sok, hova menni nem akartak — az utasítási joghoz, melyet csak hamar követni fogna az ettől el nem választható visszahívhatási jog!

Egy szó mint száz, parlamentáris felelős kormánnyal oly helyhatóság, melynek befolyás adatik a kormány által megrendelt végrehajtás felfüggesztésében, s mely felett még egy más független képviselet áll, egyáltalában össze nem fér; — s már a kérdésben forgó javaslat is

világosan mutatja az ily rendszer várható gyakorlati következményeit; — mely szerint előfordulható esetekben a közigazgatás és kormányzás lenne lehetetlen. részben pedig a két képviselő közötti összeütközés kikerülhetetlen.

De nincs is az sehol széles e világon, hogy valamely országnak két külön „képviselője“ volna ugyanazon egy érdek megóvására, mert a felelős miniszteri centralisatio teljesen kizárja a helyhatósági önkormányzat lehetőségét, és e helyett jól szervezett községi rendszerre támaszkodik; — mely pedig a Magyar megye-rendszerrel korán sem egy.

S azért az, ki a parlamentáris felelős kormány barátja, vegyen bucsut az eddigi megyei rendszertől; — ha pedig ezt akarjuk megtartani, akkor egyebütt keressük a szükséges garantiát.

IV.

Ősi intézményeink alapjainak fentartása mellett fenállhatnak municipiumaink, s ezekkel szemközt felelős lehet a kormány.

Már röpiratomban érintettem, hogy az országgyűlés feladatához tartozónak vélném ős alkotmányunk alapjainak fentartása mellett szabatosabban kifejteni a kormány felelőség eszméjét, melyet az 1790. 18^{iki} t. cikk elvileg világosan kimondott.

S midőn én és elvbarátim a megoldás lehetőségét az 1790-ki törvények alapján ajánljuk, ez által én a 48-ki törvények legalitását kétségbe nem vontam, de egyedül azok revisióját sürgettem azért, mert ezen kormányrendszer mellett — szemközt a Lajtán tuli szintén alkotmányos kormánynyal, a különben mindkét részről ohajtott kiegyenlítést lehetetlennek, — más részről pedig az ország kebelében is a minden áron fentartani ohajtott municipiumokkal összeférhetőnek nem tartot-

tam; s hogy ez kétségtelen, fenebbi soraimmal a „Sajtó“ javaslata ellenében, úgy hiszem, be is bizonyítottam.

Mind ezeknél fogva tehát újabban is bátran állítani merem: hogy mind addig, míg e bel-kérdés köztünk tisztába nem hozatik, bonyodalmaink tömkelegéből ki nem bontakozhatunk; 's ez az, a miért sürgettem, és sürgetem ma is: hogy azok, kik e két rendszer összeegyeztethetését lehetőknek vallják, adnák elő nézeteiket; — mert különben állításukban kétkedni meg nem szünhetünk, a mennyiben fogalmaink szerint azt mérőben lehetetlennek tekintjük, és teljesen meggyőződve vagyunk: hogy nincs hazánknak oly bölcse, kinek sikerülhetne a felelős parlamentáris rendszert vagy is a ministeri centralisatiót a municipális kormányformával összeegyeztetni.

A helyhatóságok rendezése által e nehézség nem lesz eltávolítva, kivévén ha eddigi jogaiktól megfosztatnak: de ez esetben a megyék nem lesznek egyebek, mint e név alatt lappangó „községek.“

Mondám igaz magam is, hogy „a municipiumoknak nem szabad úgy maradni, hogy egy alkotmányos kormányozás akadályául szolgáljanak; — a kormány pedig kell, hogy úgy rendeztessék, miszerint annak tagjai az alkotmány megsértése esetében feleletre vonathassanak“ 's ezen állításon sokan fenakadtak; sőt egy 48-as igen tisztelt barátom mint látom az első pesti benyomások hatása alatt június 2-ről röpiratomat illetőleg ezen állításomra vonatkozva, ezeket írta hozzám intézett soraiban:

„Már megbocsásd, itt a „Pesti Napló“ teljes mértékben visszadhathja az általad ellene mondott vádat, hogy t. i. olyat igérsz egyeztetni, mi magában ellentétes; vagy pedig benne vagy a parlamentáris rendszerben, mely ellen lövelted nyilaid legélesbjeit.“

Hogy ezen 48-as barátom azon őszinte hazafiak közé tartozik, kik e két rendszert már magában ellentétesnek tartják, azt fenebbi sorai igazolják; s így ő tisztán miniszteriális, a mi ellen nem lehet egyéb ellenvetésem mint az, hogy ez esetben igen kevesed magával áll, ha

e honban széttekint, mert itt bizony még azok is municipalisták, kik a 48-at kívánják, még pedig utolsó betűig, a mennyiben azt hiszik, hogy e két rendszer össze fog egyeztethetni; és valóban sajnós, hogy Kossuth Lajos, ki ezt ígéré, ha a távolból is, nem nyilatkozik!

A fenebbi sorok nyomán egyébiránt, habár nincs szándékom formulázni állításomat, még sem mellőzhetem, hogy azok meg nyugtatására, kik tán elvbarátim soraiban is oly gondolatra jöhetnek, mint a szóban forgó levél írója, — ez úttal csak röviden érintsem meg e részbeni eszméim alapjait.

Itt sem fogok újat mondani, mert állításom igazolását ős alkotmányunkból származtatom.

A magyar közjog szerint a felirati jog, ha bár szabályozva nem is volt formailag, a szokás és gyakorlat által mind a mellett korlátozva volt, s a végletekig nem terjedhetett. Ha egy két ellenfeliratnak ohajtott sikere nem lön, a végrehajtás a helyhatóságok köteletségévé vált, és ha ez akkor sem teljesített, s a megyék az ügynevezett vis inertiae-vel éltek, fontosabb esetekben a kormány maga hajtá közvetlen végre -- királyi biztosok útján — intézkedését, s a helyhatóságoknak mindkét esetben fenmaradt a jog, ezen általuk sérelmesnek vélt eljárás ellen panaszukkal közvetlenül a koronához, vagy egyenesen az országgyűléshez is járúlhatni.

Következik ebből, miszerint a törvényes gyakorlat által teljesen biztosítva volt ős intézményeink szerint a „közigazgatás folytonossága,“ s kizárva ez által még csak lehetősége is annak: hogy a közügyek a helyhatóságok felirati joga által a végletekig elintézetlenül maradhatnának.

Hogy tehát az, mit én iratomban mondtam, miszerint „a municipiumoknak nem szabad úgy maradni, hogy egy alkotmányos kormányzás akadályául szolgáljanak“ teljesebben is, és félreérthetlenül biztosítva legyen, nem szükséges egyéb, mint az ellenfelirási jognak törvény útján ahhoz képest leendő szabályozása, mint ezt a köz-

igazgatás folytonosságának fentartása igényli. Egy, legfeljebb ismételt ellenfelirási jog elégséges arra, hogy a kormány kellő felvilágosítás nyomán módosíthassa intézkedéseit; — mert ha azokhoz ragaszkodnék, bizonyosan kellene lenni okainak, s ez esetben szintén kell, hogy a végrehajtást eszközölhesse „saját felelősségére.“

A mi ezen felelősséget illeti, sokan a 48-asok közül teljességgel nem akarják azt megérteni, hogy egy testületi kormányt feleletre vonni lehessen, holott a magyar királyi helytartó tanács törvényeink értelmében eddigelé is felelős volt; s így midőn én röpiratomban azt mondtam, miként: „a kormány kell, hogy úgy rendeztessék, miszerint annak tagjai az alkotmány megsértése esetében feleletre vonathassanak“ — itt sem mondtam újat, a mennyibenerre is tökéletesen elégséges ősi intézményeink nyomán az illető törvényt, a mint azt szintén mondtam, bővebben kifejteni és szabatosabban körvonalozni.

Röpiratomban határozottan hivatkoztam az 1790-ki 18-ik t. cikkre, mint oly törvényes intézkedésre, mely szerint a magyar korona tanácsosa minden hivatalos eljárásáért a nemzetnek felelős. Mert hogy a netán előfordúlt esetekben az illetők feleletre nem vonattak, azzal az ország legfeljebb maga magát vádolhatja, s ez esetben fel kell tenni, hogy e jogával élni nem akart.

Az idézett törvény 1-ső §-a szerint a magyar kormány-székek tagjai az ország törvényeinek megtartására esküt tenni tartozván; az ország rendének joga van az ellenkezőleg cselekvők ellen az országgyűlésen is panaszt emelni.

Ezen törvények gyakorlati alkalmazhatóságát tartván azonban némelyek kivihetetlennek, ekként magát a törvényt sem tekintik kielégítőnek.

Ezen ellenvetés bizonyos mértékig kétségtelenül áll, s ép azért kívántam magam is, hogy ez szintén határozottabb értelmet nyerjen. De hogy e törvénynek minden hiányai mellett is, a magyar kormány-székek

tanácsosai a törvény megemntartásáért felelősök valának, azt kétségbe vonni nem lehet.

Saját tapasztalásom szerint a magyar királyi helytartó - tanács jegyzőkönyveiben a jelenlévők nevei minden ülésben bejegyeztettek, határozatai beigtattattak, és az ezektől eltérő tanácsosoknak külön véleményt adni lehetett; és e szerint tudva volt és lehetett eddigelé is mindig az illetők szavazata, s így annak megítélhetésére is volt mód nyújtva: miszerint a törvény ellenében eljárók névszerint is tudtván, feleletre vonathassanak, a mennyiben a többség végzésében meg nem nyugvó tanácsosnak szabadságában volt nem csak külön véleményét bejegyeztetni, de jogához tartozott azt sajátkezűleg is szerkesztve a tanácsnak benyújtani.

S nagyon esalatkoznak azok, kik azt hiszik, hogy ezen törvényszerű eljárás tán csak elméletben állott fen a m. k. helytartó-tanács kebelében; — nem volt ez ritka a gyakorlati életben sem, s e joggal magam is éltem parányiságomban nem egyszer.

És én kérdem hazámfiait, miben nyújt a 48^{ki} III^{ik} t. cikk 32 §. több garantiát az alkotmány tiszteletben tartására nézve a nemzetnek, mint a fenebb idézett 1790^{ki} törvény 18^{ki} cikke? míg a 48^{ki} törvény elősorolja, hogy a miniszterek „minden oly tettért vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztositékait, a fenálló törvények rendeletét, az egyéni szabadságot, vagy a tulajdon szentségét sérti, s általok hivatalos minőségben követtetik el, vagy adatik ki“ felelősek, — azalatt az 1790^{ki} törvényben minden elősorolás nélkül mind ez teljesen benfoglaltatik.

Nincs ennél fogva e részben is semmi egyéb hátra, mint hogy ezen törvény alkalmazási módja határozottan megállapíttassék.

A „Magyarország“ mint ezt június 7^{ki} számában mondá, letenne a miniszteriumról, a mennyiben nem nevéért óhajtja azt, ha én kielégítő garantiákkal nyugtatuám meg e részben az országot. — Azokat, kik egyedül a törvény betűiben keresik a garantiákat, megnyugtanni soha

senki sem fogja. E megnyugtatót ép oly kevéssé biztosítja magában véve a 48^{ki} törvény ide vonatkozó részletezése, mint az 1790^{ki} hason-szellemű intézkedés általánossága. Nincs oly erős és szabatos törvény, mely az alkotmányosságot teljesen biztosítaná, ha hiányzik az illetők részéről a készség és az engedelmesség meghajolni a törvény előtt. — Az alkotmányos intézmények biztosításának egyedüli garantiája a kormányok és népek törvénytisztelő érzületében rejlik, és nem azon the-oriában, melyre a kormány-felelőség elve alapítva van.

A hol a törvényszerűség imez érzete hiányzik, ott a divatos felelő-ségi törvény az alkotmányt soha sem fogja megvédeni, — legkeve-sebbé pedig a parlamentarizmus formák között; mert hiszen lehetne-e a 48^{ki} III. t. cikk erejénél fogva is egy minisztert, bár mily netán világ-os mulasztásért is megbüntetni, ha ennek a parlamentben többsége volna?!

Es végre is, mi az ily parlamentáris miniszternek a büntetése? Visszalép és opponál, hogy csak hamar ismét miniszter lehessen!

Ez az, a mit én nem ohajtok, hogy a kormányra juthatás ösztönül szolgáljon a kormánnyal sokszor (nem mondom mindig) újjat húzni a közügy, és gyakran az országos kincstár érzékeny hátramaradására és rovására.

Avilág-történelem bizonyítja, hogy a felelős miniszterek úgynevezett büntetése a lelépésnél egyébből alig áll, sőt gyakran az új választások által módosított parlament által még ez sem éretik el; — 's Polignac esetét kivéve, — tán péld a sincsen reá, hogy a felelősségnek komo-lyabb következményei lettek volna valahol, 's a mondott eset is csak az akkori rendkívüli körülményeknek vala szüleménye.

Szerintem nem abból áll egy ország boldogsága, hogy kor-mánya formailag legyen felelős; hanem hogy intézményeinél fogva biztosítva legyen az iránt, a mennyire emberileg csak lehet: — hogy a törvény megsértése, — ha már lehetetlen ezt kikerülni, — legyen legalább nehezítve; a mi sokkal inkább el-

érethetik a tanácskozó testületi kormány és az ezzel érintkezésben lévő helyhatósági feliratok és felvilágosítások által és útján miut oly miniszteriális rendszerrel, melynek egyes tagjai minden korlátok nélkül önmagok függetlenül rendelkezhetnek, s felelősségük végkövetkezményeül legfeljebb miniszteri tárczájukat vesztk el egy időre, ha t. i. elég ügyetlenek, maguknak még ily esetben is a parlamentben többséget nem szerezni.

Nálunk, hol a parlamentáris élet még úgy is egészen új, s hol az ellenzékeskedés mintegy ösztönszerű, sok ideig folytonos pártküzdelmeket idézne az csak elő, ha a pártgyőzelem »rendesen« miniszteri változásokra is vezethetne.

Igen, én is akbrom a kormányt felelősnek, s ohajtom: hogy e tekintetben az országgyűlés czélszerűen intézkedjék; de nem ohajtom a felelőség azon nemét, mely örökös fluctuációban tartja a kedélyeket, és gyakran oda van irányozva: hogy a közügyek tárgyalásában nem ritkán a fenálló kormány megbuktatására irányzott törekvés is szerepeljen csak azért, hogy az a győztes párt embereinek kitérjen.

Oly sok oldalról történt pár év alatt Norvégiára hivatkozás; — legyen hát szabad nekem is a felelőség tekintetében ez állam intézményeire hivatkozni, hol mint említettem: nincs parlamentáris kormány, s ennek tagjai nem is vétetnek a képviselők sorai-ból, habár azért felelősek, s az előforduló esetekben a törvények értelmében büntetés alá is esnek; — hol azonban teljességgel nincs összefüggésben a kormány sorsa és léte a képviselők kormányelleni nyilatkozatával, — s ennek bizalmatlansági szavazata a kormány fenállására nézve semmi befolyással sincs. — És Norvégia azért fenáll, sőt viszonyaihoz képest a lehető legvirágzóbb állapotban van.

De túl mennék ez iratom szűk körén, ha bővebb fejtegetésébe ereszkednék idevágó eszméim rendes es kimerítő formulázásában; én itt csak annyit akartam felemlíteni, miszerint lehetőségét mutassam meg annak: hogy ősi intézményeink alapjainak fentartása mellett fennállhatnak municipiumaink, s ezekkel szemközt fele-

lős lehet a kormány; — míg ellenben az **eddig** ismertetett javaslatok szerint a municipális önkormányzat a 48-ki miniszteriális rendszerrel teljességgel össze nem férhet, ha csak a kormányzást és közigazgatást lehetleníteni, a kétkülön — és egymástól független képviselőket egymással gyakran összeütközésbe hozni, a minisztereket pedig a felelősségtől nagy részben felmenteni nem akarjuk.

Mondanom sem kell egyébiránt, hogy a municipiumok rendezésére én is a legnagyobb súlyt fektetem, s hogy ezeket úgy szabályoznám, miszerint bennök minden érdek képviselve legyen; de más részről világos a mondottakból az is, hogy én aképviselet csak is ezen egy nemét illeszténem be a változott viszonyokhoz alkalmazandó alkotmányos rendszerünkbe, mi szerint az ekként átalakított municipium jövőben is, mint eddig az alkotmány és nemzetiség védbástyájául szolgáljon, és valódi képviselője legyen mind azon érdekeknek, melyeket védett és megóvott ezelőtt is; egy szóval meghagynám azon jogaiban az újból törvény által rendezendő bizottmányokat, melylyeket a 48-ki törvény reájuk ruházott, — de a gyakorlatban megszüntetett — midőn azokat a gyűlések helyébe emelé, és csak a törvénykezési beavatkozástól, de ettől teljesen, fölmenteném.

Szemközt az újból rendezendő megyékkel a kormány rendezése — természetesen — szintén el nem maradhat, a mennyiben a megváltozott helyzetből önként következik: hogy a magyar királyi kormányzások egy századot meghaladó kezelési módja a jelenkor igényeinek többé megfelelni nem képes — miből azonban nem az következik, a mit némelyek állítani szeretnek, mintha t. i. ezen kormányzási rendszer élte volna túl magát, — de következik az, hogy ezen rendszer a szükséghez képest módosíttassék.

Minekünk nem csak politikai tekintetből, de finanziaális szempontból sem való a miniszteriális rendszer, mely erős burocracia nélkül nem is képzelhető, — s mellyele' szerint a magyar ember nem tudna soha megbarátkozni, és mely hasenlithatlanul többé kerül

annál, melyet őseink bölcsessége a nemzet hajlamaihoz alkalmazva meg-
alapított, s a hosszas gyakorlat czélszerűnek, és üdvösnek bizonyított.

De e részben is megállapodom itt, mert sem programmot, sem
törvényjavaslatot írni nem akarok. Egy tán összefüggőbb és megérthető
politikai gondolat ez mindössze, és nem program, mind a mellett
hogy a „M. O.“ még ezen megkülönböztetést is következtetlenségnek
állította.

V.

A kormányrendszer előleges megvitatása mellőzhetlen.

Utaltam röpiratomban egy független előleges tanácskozmányra ;
azonban találkoztak, kik valamint ezen javaslatomat, úgy általában röpi-
ratomat „időszerűnek“ nem tartották.

A mi az utóbbit illeti, hogy azon sűrű felszólamlás, mely minden
részről, bár különböző irányban nyilvánult a közelebbi napokban, igen
is igazolja azon állításon, miszerint e tarthatlan állapotból mindenki
örömezt kibontakozni óhajtana, ezt tagadni többé nem lehet, s így az
erre intézett törekvés igen is időszerű volt.

A mi pedig azt illeti, hogy egy általam ajánlott előleges tanács-
kozmány — melynek formájához én magamat teljességgel nem
kötöm — időszerű azért nem lenne, mert mint egy barátom megjegyzé:
ki merne szólni az országgyűlési megállapodások ellenében? — erre azt
jegyzem meg: hogy valjon szólna-e valaki azok ellenében, azt ugyan
nem tudom ; — én részemről egy árva szót sem emelnék azon jogilag
megdönthetlen feliratok ellen, hanem szólnék illetőleg a jövőt, és
arról: hogy mint lehetne a gyakorlati téren oda jutnunk, miszerint
a közelebbi országgyűlésnek kielégítő eredménye lehessen a nélkül:
hogy a magyar jogalap feláldoztassék, vagy csak veszélyeztessék is. —
Hogy pedig találkoznának hazafiak, kik ily nemes törekvésekért az

erkölcsi felelősséget elvállalni mernék, azon, a közelebbi tapasztaltak után ítélve, én legalább részemről kételkedni nem tudok.

De hiszen ebben már némileg benne is vagyunk. Vagy tehát nem ugyanazt jelenti-e ő Felségének azon legközelebbi bölcs intézkedése, melynél fogva a törvénykezési ügyben egy választmányra bízati rendeltetik azon javaslatok elkészítése, melyeket ő Felsége az országgyűlés elé adandó királyi előterjesztvények alapjául kívánna használni? — És tán erre is azt fogják némelyek mondani, hogy ezen eljárás helytelen, vagy tán ép veszélyes is? valóban az eféle állítások okát — nem tudom — mivel lehetne indokolni.

Vagy tehát csak azon egy kérdés is, melyre mindannyiszor vissza kell térnünk: municipális önkormányzat vagy miniszteri centralisatio-e, oly alárendelt és kisszerű, hogy még csak komolyabb megvitatásra sem lenne érdemes?

Van-e hazánkban politikai lap, mely a municipális rendszerhez ne ragaszkodnék? nincs; de más részt látjuk azt is, hogy e mellett megvan némely részről a ragaszkodás a parlamentáris kormányhoz is. — És fogja valaki állithatni, hogy e kettő összeegyeztethetési lehetőségének kulcsa kezei közt van? ha igen, miért nem adjátok elő?

Nem elég e nagyfontosságú kérdésben a „Hirnököt“ kegyesen lenézni, és szánakozva utána vetni „táblabiró!“ — sőt tanácsos volna meggondolni, hogy — mint ezt a „vázlatok“ írója helyesen emelé ki — „a conservatív elemek ziláltságában senki se beszélt szive szerint, senki sem tevő meg kötelességét; kivételt egyedül egy lap, a Pesti Hirnök képezett.“ És mivel ez ma is úgy van, jó volna meggondolni, hogy az úgynevezett „hirnökféle táblabirák“ nélkül a 48 óhajtott revisiójának sikerét még csak remélni sem lehet, hármint fognak erre az ellenkező oldalon mosolyogni!

Nem kell feledni, hogy a „Hirnök“ „emberei,“ mert tudják mit akarnak, — már is egy pártot képeznek a nélkül, hogy erre aláírásokat gyűjteniök kellene. E párt hivei szaporodnak naponta; — és ösztön-

szerüleg, észrevehetlenül feléjük hajlik mind azon elem, mely megso-
kallá már a kísérleteket.

A conservatív párt tehát megvan, bár mennyit vitázzanak elne-
vezése felett, mi utóljára is egyre megy. Hívják azokat, kik a kibékülés
nehéz művénél részt kívánnak venni közvetítő, nemzeti, vagy bár mi
című pártnak, én azokat mindig conservativeknek fogom a szó
nemes értelmében tekinteni; s csak is a helyzet abnormitására mutat
az: hogy némelyek ezen elnevezést mintegy restellik, mintha bizony
azon hazafiaknak, kik a volt conservatív párthoz tartoztak, okuk
volna multjokat megtagadni! Miben állt ellen — tekintettel az akkori
törvényes viszonyokra — a volt conservatív párt a józan ha-
ladásnak?

Én egyébiránt oly pártra, mely programja mellett aláírások után
szaladgál, mitsem adok. Erős pártot csak oly hazafiak képezhetnek,
kik programjukat nem zsebökben, de keblükben viselik. A
nyílt, őszinte, és szabad vitatkozások folytán alakulnak a pártok; — de
kiket jelszavak után fogni kell és lekötni, azok szegődettek, s több-
nyire olyanok, kikre ép akkor nem lehet bizton számítani, midőn reájok
legnagyobb szükség lenne.

És ép azért megfoghatlan, hogy a municipalistákkal — mert
hiszen ép ezek a „Hirnők“ hivei — gondolnak az ugynevezett nagy
lapok oly könnyen elbánhatni, és figyelembe nem veszik, hogy a vég-
eredményt tekintve alig van magyar ember, ki e részben a „Hirnők“
nézeteit ne osztaná; — a mennyiben egyetlen egy lap sem merte
még kimondani: hogy a megyerendszert kiküszöbölni ki-
válná! — De ha ez így van, akkor mire való egy — különben is —
jeles hazai lap gyanúsítása, melynek nincs egyéb bűne, minthogy
ritka önfeláldozásu kitartással védi azon rendszert, mely
ellen senki kikelni nem mer, és nem akar?

Tán azért, mert azon eszme-zavarra figyelmezteti elvrokonit,
mely e két ellentétes rendszer összeegyeztetéséből önként folyik?
Es esetben bizonynyára többre mennék jó indulatú felvilágosítások által,

mint azzal: hogy a kételkedőket kigunyoljuk, — de utba igazítani nem tudjuk! — Az illetőknek módjában volna nyilatkozni, s a kérdést felvilágosítani ép úgy mint a „Hírnök“ nek; — s a gondolkodni akaró hazafiak választani fognak.

E tekintetben elismerésre méltó kivételkép járt el kétségtelenül a „Magyar Sajtó“, midőn e kérdés mikénti megoldhatására nézve T. L. javaslatát a közönség bírálata alá terjeszté; — és most ezen van a sor, mondani e nézetek felett ítéletet. A „Hírnök“ e megoldás módját nem tartá kielégítőnek, és nyomban megezáfolá. — Én fenebb hason értelemben bátorkodtam felette nyilatkozni; — s azt tartom, hogy az ebből eredt eszmecsere az ügy érdekében hasznos igen, de káros nem lehet.

Itt nem egy párt mulékony győzelméről van a szó, de a kérdés tisztán a körül forog: biztosítani a magyar állam jövőjét úgy, hogy annak önállása, s politikai nemzetiségével karöltve járó függetlensége ős törvényeink értelmében megóva maradhasson mind a mellett, hogy az az életerőssé vált viszonyokhoz alkalmaztassék.

Nincs a világon oly államrendszer, melyet abszolút értelemben jónak vagy rossznak lehetne mondani, a mennyiben az állam-intézmények értékét mindig azon viszonyok határozzák el, melyek közben azoknak hatniok kell; s ha ez így van, és pedig másként nem lehet, akkor világos az is, miszerint az államrendszereket egy államból a másikba csak azért, mert ez vagy az itt vagy ott czélszerűnek bizonyult, átplántálni csak ott jár a siker valószínűségével, hol egyszer s mind a viszonyok gondos átvizsgálása után, ezek azonossága van kimutatva.

Nem közömbös tehát a kérdés semmi esetre sem, mely a magyar államrendszer megállapítása körül forog. Nem azért óhajtják számosan nálunk is a régi alkotmányos rendszert visszaállítani, mintha a 48-kít abszolút rossznak tartanák; hanem egyedül azért, mert ezt relative viszonyainkhoz képest czéltalannak ismerik el.

És én habár nem vagyok felhatalmazva mások nevében szólani, mégis merem állítani, hogy a municipalisták a miniszteriális rendszert

csupán czime miatt elutasítani nem fognák, — hanem igen is elutasítják azt azért, mert arról vannak meggyőződve, hogy e rendszer viszonyainkba ezélszerűleg be nem illesztethetik.

Magyarországban két tekintet van, melynek egyikét sem lehet a kormányrendszer megállapítása kérdésénél mellőzni, ha azt akarjuk: hogy a nemzet meg elégedetten élvezze az alkotmány jótekonyságának gyümölcseit.

Az első az: hogy a nemzet által megszokott, megkedvelt, és nemzetiségünk megóvása tekintetében is kielégítőnek bizonyult önkormányzás jogától ne csak meg ne fosztassék, de ebben még meg se szoríttassék azon határokon belől, melyek közt a legfelsőbb királyi hatalom törvényes gyakorlata nem akadályoztatik.

A második az: hogy a *sanctio pragmatica* értelmében a közös fejedelem felségi jogai az öszsbirodalom kormányozhatására nézve illetlen maradjanak mindott, hol a monarchia „egyetemes fogalma“ az ország „autonomiájának“ megszabta ugyan, de világos szavakban ki nem jelölé a gyakorlatban eddigelé is fentartott határait.

Az első egyedül bennünket magyarokat illető kérdésnek vétethetik, s ez bizonyos értelemben igaz is; — de e kérdés eldöntése más részről annál fogva is fontos, mert véleményem szerint — ha pillanatra mellőznők is a különben fel nem adható municipális kormányzatot — ettől függ főleg a második kérdés szerencés megoldása is, a mennyiben azt tagadni lehetetlen: hogy egy közös fejedelem két külön a parlamenttől függő miniszteriummal kormányozhasson ott, hol a birodalmat közösen érdeklő ügyek létezését kétségbe vonni nem lehet.

Az ily esetekbeni kormányzás lehetősége azon problema, mely 1848ban megoldatlan hagyatott, s melynek kielégítő megoldása a 48ki alapok fentartása mellett eddigelé még senkinek sem sikerült.

VI.

Az idők újabb jelei.

A nyugtalanság bizonyos neme szállotta meg egy idő óta már nem csak a népeket, de kormányokat is, a melyből kibontakozni nem tudnak.

Bár merre tekintünk, oly állapotokkal találkozunk, melyek a helyzetek abnormitását felreismerhetlenül tüntetik elénk. Okát ennek nehéz volna megfejteni, de tán legvalószínűbb az: miszerint népek és kormányok egyaránt a pillanatnyi hatások befolyásainak engednek, és hogy a „jövő“ biztosítására irányzott törekvések alapjai letételénél, kiindulásul csupán azon eredmények vétetnek, melyek ezen rendkívüli helyzetből veszik eredetüket. — Természetes e szerint, hogy ezen a dolog mivoltánál fogva állandóságot nem ígérhető rendkívüliség következményei sem lehetővé tartásak; — ezeknek a szerint kelletik szintén és egyre változniok, mint változik maga a helyzet, melyből ezen eredmények származtak.

Ezen ide-oda való kapkodás, s a véletlen eseményekre fektetett remények politikája van most, mint látszik, divatban fenn és alant mindenfelé. —

Nem lehet ugyan tagadni, hogy a kor vissza nem utasítható követelményeivel dacolni akarni képtelenség s oly valami, mely önmagát fogná megbosszulni, — de nem mind követeli ám azt a kor, a mi ezen tisztességes firma alatt igénybe vétetik! s ép ez az, minek gondos megválasztásától függ az úgynevezett kor követelményének hozott áldozat, vagyis inkább engedmény sikere vagy sikertelensége. —

A kik igénytelen szavaimat megérteni akarják, azok nem fogják látni szükségesnek, hogy ezen állításomat különböző irányban példákkal bizonyítsam; én pedig beérem azzal, hogy kimondjam: miként int az idő, hogy meneküljünk e kelletlen helyzetből minmagunk saját igyekezete által. —

A követelések és engedmények határait kölcsönösen kitűzni, ez a feladat; de ezt csak úgy érhetjük el, ha' fogalomzavar elhárítására fordítjuk egész figyelmünket, s ha arra fogunk törekedni, hogy félre ne értelessünk. —

Kétséget nemszenved, hogy a közelebbi hetekben hazánkban e tekintetben nagy előhaladás vehető észre, a mennyiben tagadni nem lehet, — hogy a napi kérdések felett ép úgy a sajtó útján, mint a társadalmi téren is oly fejtegetésekkel találkozánk, melyek az eszmék tisztázására csak jótékony befolyással lehetnek; mindenek felett pedig már magában véve is megnyugtatónak mondható az eddigi eredmény annyiban, a mennyiben e rövid vitatkozások által is teljesen igazolva van az: hogy tán néhány rajongó kivételével, hazánkfiai — bár mily árnyalathoz tartozzanak különben — elvi tekintetben azon egy alapon állanak, és hogy fentartva a legitimitás ezen alapját, a korona részéről neheztelés alá vett némely törvényeink revisióját készséggel teljesíténék.

Igaz, hogy ennyi körülbelől eddigelé is tudva volt; azonban jelenleg már abban is kezdett mutatkozni kétségtelen jele az előhaladásnak, miszerint már most a fenforgó differentiáknak létezhete, sőt létezése is nyiltan elismertetik, s azok kiegyenlítésére vezethető mód, út és eszközök is vitatás alá vétetnek.

Azonban — fájdalom — ezen alig megkezdett szabadabb közjogi vitatkozás időszerintiségét a napi sajtó egy része elnem ismerván, egy másik része pedig megbánván, ennek ismét a leküzdött hallgatást akarná substituálni; — sajnos egyebiránt, hogy az újabban ajánlgatott némaság politikája mellett némi ürügyet lehet felhasználni.

Ugyanis a várakozás szükségessége mellett az államminiszter úr ismeretes beszéde hozatván fel, erre azon megjegyzéssel figyelmeztetnek az illetők: hogy kár vesztegetni az időt, midőn túlnat újabban is csak oly egyezkedési alapon utalnak, mely nem lehet miénk.

Nem az államminiszter beszédje, de az ennek sajnos hatására felhasználott ürügy tehát az, mi engemet arra birt, hogy midőn különben is röpiratomat illetőleg tollat fogtam, az idők ezen újabb jeleiről is írjak néhány sort, mert bármint és bármely irányban forogatom elmémben a teendőket, mindenkép és mindig azon következtetésekhez jutok: hogy hazánk szent ügyét sem a passivitás, sem a hallgatás, sem a negatio elő nem mozdítják, sőt hogy ezáltal elleneink előnyére sok tért veszthetünk, de nyerni semmi esetre sem nyerhetünk.

A bécsi birodalmi tanácsot — ha tán nem is úgy volna, — formailag minden esetre úgy kell képzelnünk, mint egy parlamentet, a parlamentarismus minden jósz oldalaival, formáival, és „manoeuvresjeivel.“ S ezen előbocsajtás után lássuk az államminiszter, gondolom junius 26-ki beszédjét az alsóháázban.

Egy miniszter mondatait a parlamentben csak ritkán lehet más-kép helyesen megérteni, mint azon egész összefüggésében, mely a tény és események mivoltában találja kellő magyarázatát.

Ily esetben tehát nem elég csak azt tudni, mit mondott a miniszter, de szükség elkerülhetlenül figyelembe venni azt is, hogy mikor és miért mondotta azt, a mit hát csakugyan mondott vala.

A magyar korona országai költségeinek tárgyalásánál a birodalmi tanács bíráló válaszmánya átlátván azon sajátságos helyzetet, melyben erőszakolva van mondani ítéletet oly tárgy felett, melyhez szólani különben ép azon alkotmánynál fogva sem lenne feljogosítva, a melyre hivatkoznia kellenék e munkája tárgyalásánál, — időszerűnek találta figyelmeztetni a kormányt, miként szükségesnek ismerte el: hogy a kormány részéről minden követtetnék el, a mi a Magyarországgal kiegyezkedéshez vezethet.

A birodalmi tanács ezen fellépése több egy mindennapi eseménynél, s ha ezt nem is akarnók tekinteni igazaink közvetlen elismeréseül a Lajthán túli képviselő részéről; annyit azonban meg kelletik minden esetre engedni, miként a birodalmi tanács ezen nyilatkozata által er-

kölesi támogatásával óhajtotta elősegélni az ország és korona közti kérdések szerencsés, s általa is szükségesnek s időszerűnek elismert megoldását.

Ha ezen nagy figyelmet, és részünkről méltánylatot is érdeklő manifestatiója a birodalmi képviseletnek már magában véve is nagyfontosságn, akkor még inkább emelkedik ennek hordereje az által, hogy ezen manifestatióba az ausztriai miniszterium elvileg beleegyezett, a mi több mint valószínű, mert hiszen az államminiszter birván eddig e birodalmi tanács többségét, igen természetesen következtethetjük: hogy ezen indítvánnyal ő nagyméltósága nem csak meg nem lepettethetett, sőt inkább való: hogy ennek ba be sem folyt szerkezetébe, de azt kérdésen kívül ismerte.

Ezen tán nem helytelen feltevésen alapuló előzmény folytán elemezvén az államminiszter beszédjét s illetőleg válaszát, ez szó szerint is oda megy ki: hogy a bécsi kormány az állam-intézmények alapján teljes készséggel óhajtja a kiegyezkedést, s ez esetben, illetőleg a formákat, ezeket akadályul tekinteni nem fogja.

Attól függ tehát szerintem minden, hogy mi légyen itt az állam-intézmények alapja alatt értendő? Az „**ausztriai alkotmányosság**“ geneziséét tekintve, csak **egy alap** létezik; s ez az október 20-ki diploma, még pedig elannyira, hogy a február 26-ki intézményt a légben függőnek kellene tekinteni, ha azt october 20-ka meg nem előzi. Állván ez, akkor február 26-ka nem egyéb mint forma és nem lényeg, s akkor alapnak helyesen nem is mondathatik; és így, logikailag véve a dolgot, én az államminiszter úr beszédjét egyedül ezen a helyzetnek megfelelő értelemben másként nem is vehetem, mint hogy a bécsi kormány a kiegyezkedés tekintetében az october 20-ki alaphoz, de nem a február 26-ki formához ragaszkodik.

Ha e felfogásom helytelennek fogna bizonyulni, akkor kénytelen lennék igénytelenségemben is logikátlannak, vagy legislegálább nem vi-

lágosnak nyilvánítani a nyilatkozó miniszter előadását; a mit pedig feltenni sem nem akarok, sem jogosítva nem vagyok. Sőt inkább felfogásom helyes volta mellett merem idézni egy másik, a pénzügyminiszter ur ide vonatkozó későbbi beszédét, ki az 1863-ki budget előterjesztése alkalmával, e lépésének szükségét főleg azzal indokolá, miként a birodalmi belállapotok jelen rendezetlen — Unfertigkeit — voltában, különösen pedig a magyar koronához tartozó országoknak még meg nem állapodott viszonyai közt, és az itt (a magyar korona országait érve) jövőben érvényre hozandó „szervezet“ bizonytalanságánál fogva, nem látta magát oly állapotban, hogy egy határozottabb és nagyobbserű finanez tervvel már most állhatott volna elő.

Mind ezeket tehát mint a bécsi kormány által mondottakat összevéve, és más részről figyelmezve arra is, a mit az államminiszter elhallgatott, t. i. a „Verwirkungot“, én csupán e beszéd folytán teljességgel nem látnám indokolva közjogi vitatkozásaink ildomos fejtegetésének abbahagyását mintegy csak azért, mintha ezen miniszteri beszéd feleslegessé tenne önként minden oly egyezkedési kísérletet, mely a februári Reichsrathon nem alapszik.

Én elhiszem, hogy az államminiszter úr nem könnyen fogna ezen édes szülöttjétől megválni; de azt senkivel sem lesz képes ő nagyméltósága elhitetni: hogy a febr. 26-ki Reichsrath nélkülözhetlen corollariuma legyen az octob. 20-ki diplomának; a mennyiben itt egy birodalmi „tanács-testületről“ van egyedül szó, holott a febr. 26-ki intézvény valóságos „parlament“, és mint ilyen absorbeálná nem csak Szent István birodalmának az octoberi diploma által is elismert önnállását és függetlenségét, de megsemmisítené végkövetkezményeiben a többi úgynevezett örökös tartományoknak a diploma által szintén biztosított autonomiáját is. — October 20-a és február 26-a közt tehát e szempontból is roppant a különbség; s innen van, hogy még a Lajthán túl is ragaszkodnak némely országok october 20-ához, melyek febr. 20-a ily formája ellen tiltakoznak; s innen vannak újabban is a hírek, melyek részint Schmerling úr alkalmi beszédjeinek különféle értelmezésére, részint arra vonatkoznak, mintha magok a képviselők szándékoznának február 26-ának módosítását indit-

ványozni. Az october és február közti disharmoniát érezte egyébiránt maga is a februári intézmény tervezője, — mert kötve látván a diploma által kezeit, szülöttjét proprie nem is annak keresztelte, a minek teremtett; s így lön hogy Ausztriában a parlamentet „Reichsrathnak“ hívják!

Legyen azonban bármint a dolog, s tegyük fel, hogy Schmerling miniszter ur a februári formát lényegnek tartván, ettől elállani teljeséggel nem akarna, a mint csakugyan hallatszik is, mit én egyébiránt teljeséggel nem hiszek: hogy országgyűlésünk egybehívása szintén azon készségtől mondatik feltételezettnek, mely itt a birodalmi tanácsba. általa óhajtott belépésünkre nézve fogna mutatkozni; — tegyük fel ezt egészen így, és én mégis a mellett maradok, hogy ez nem csak nem ok, miszerint ismét elnémúljunk, sőt ellenben egy okkal több, hogy a létező korlátok közt még hangosabban és őszintébben beszéljünk; még pedig annál is inkább, mert más részről kétségtelen tények bizonyítják, hogy „Gróf Forgách tisztán hazai szempontból“ halad előre, s tesz előkészületeket, melyek február 26-ikába nem illenek; — s a királyi helytartóról sem hallottuk még, hogy gyakori körútjait a birodalmi tanácsba való hivatásra használta volna fel.

Egyébiránt én azt hiszem, hogy minékünk nem az áll érdekünkben, megnyerni Schmerling ő nagyméltóságát ügyünknek, habár jó szolgálatait bizonyosan egy hazánkfia sem fogná visszautasítani, — hanem érdekünkben áll meggyőzni felséges urunkat 's a monarchia másik felét arról, hogy mi a november 5-ki magyar királyi leiratok szavai szerint is létező „függő“ kérdéseket a koronával egyetértve, törvényes úton őszintén tárgyalni 's megoldani hajlandók vagyunk, s hogy ennél fogva mi sem a korona méltóságát, fényét és hatalmi állását lerombolni nem akarjuk, — sem a birodalom túlnat érdekelt népeinek alkotmányos intézményeit lehetlennitni nines szándékunkban, sőt inkább: hogy készek vagyunk önállásunk és nemzeti függetlenségünk alapján a maga útja és törvényes módja szerint létesítendő minden oly transactionra, mely a sanctio pragmatica „rendeltetésének“ 's a vissza nem utasítható újabb viszonyok követelményeinek megfelelhet.

Ez az mire törekednünk kell; s én úgy hiszem, hogy ő cs. k. a. felsége ezen ily iránybani őszinte készségünket bizonyára komolyabb figyelmére fogja méltatni, mint egy oly törekvést: a lehető legnagyobb erőködésék közt és által ragaszkodni oly formához, mely mindent inkább képvisel, mint azon alapot, melyre építve van.

És ez értelemben hiszem én is, hogy nem a kormány, hanem ő cs. k. a. felsége e készségünktől feltételezi az országgyűlés egybehívását, és ép mivel e készség nem csak mutatkozik, hanem fejlik is mindinkább, — azért ezt ápolni tartasuk hazafiúi kötelességünknek; s én hiinni akarom, hogy az államminiszter végre maga is méltányolni fogja az ország osztatlan közérületét, s nem fog — mint maga mondá. „a formaságokon fenakadni“, kivált midőn látja, hogy ezek közt még azok sem érzik magukat otthonosan, a kik körében mozognak; ha azonban ő nagyméltósága — mit feltennem nem szabad, — a formának a dolog lényegét akarná feláldozni, nem első eset lesz, hogy legjobb akaratú, legnemesebb szándékú meggyőződését fentartva, magas állását oly utódnak engedendi át, ki szerencsésebben fogja értelmezni az october 20-ki diplomának „állameczéljait és horderejét“, s ki helyesebb irányban fog arra törekedni, hogy mód nyujtassék Szent István országa uépeinek is bebizonyithatni azon készségüket, mellyel ezek az ősszbirodalom érdekei iránt viseltetnek.

E készség az, melynek kimutatására kell törekednünk; és ha kiindulási pontul az october 20-ki diplomát elfogadtuk; — ha ős alkotmányunk átalakításánál annak alapjaihoz ragaszkodva, jogos és méltányos igényeink ekkor sem hallgattatának meg; — akkor igenis elnémulhatunk újra, mert hallgatásunkban vigasztaland az öntudat, hogy mindent, mit lehetett megtettünk — mint törvényesen önálló és független nemzet azonban öngyilkosságra nem vetemedhetünk.

Nemzetünknek — ha valaha — most kell ébren lennie, és minden alkalmat megragadnia, hogy ne csak alkotmányos jogait visszaszerezze. de hogy és mindenek felett nemzeti létét is megóvhassa. Én nem akarok szólni többet a különajku kebelbeli népek törekvéseiről, mint röpíratomban mondottam; de nem lehet nem tennünk különös figyelmünk

tárgyul — bár mily ábrándosnak látszassék is különben — azon legujabb terveket, melyekkel Kossuth es Mieroslavszki — ez utóbbi Garibaldihoz írott javaslatában — foglalkoznak!!

Kik ez iratot olvasták, azok alkalmasint tisztában vannak a nemzetiségi kérdés megoldásának gyakorlati jelentőségével; de arra nem minden ember akar komolyan gondolni, hogy a forradalomnak is megvan a maga logikája, melynek következményei alól csak ritkán szabadulhatnak azok, kik vele szövetséget kötöttek.

Es ezek az idők azon ujabb jelei, melyek arra intenek beennünket ép úgy kívülről, mint belől is, hogy addig igyekezzünk magunkon segíteni, mig nem késő.

Ne arra ügyeljünk, mi kimenetele leend az olasz vagy szerb mozgalmaknak — s mint állnak egymás irányában a külhatalmak? Mert ha bár a külviszonyok állása az államok belfejleményeire hatással lehet, és bizonyára van is; azokra mi sajátyszerű viszonyaink közt teljességgel nem támaszkodhatunk; — sőt minden, mi e közben uj irányban történhetnék, csak kárunkra válhatik. Im pár hónappal ez előtt mily zajt ütött a politikai világban Olaszország porosz, es orosz részről történt elismerése. (!) Sokan már tán álmukban látták is Garibaldi oldalán bevonulni Victor Emánuelt **Romába**, de — az aspromontei csatára ébredtek fel!? —

De ne figyeljünk mi most arra sem, hogy mit ír a „Donau-Zeitung“ hanem igyekezzünk önmagunk közt tisztába jönni — függetlenül minden más tekintetektől — egyedül mi magunk miatt.

S azért ne engedjük magunkat semminemű ily befolyások által megzavartatni, de haladjunk a megkezdett ösvényen, s ne fősvénykedjünk a „béke“ kiáltás szavával; — a mint is, hála az égnek, némi megnyugtatóra szolgálhat a nemzetnek: hogy találkoznak már hazafiak, kik sem az államminiszter beszédje folytán el nem hallgatnak, sem a külről átszivárgó befolyások által magukat el nem némíttatják — hanem hazafiai

kötelességüknek ismerik közreműködésük által a kibékülés magasztos céljait elősegíteni.

VII.

Válasz a „Magyar szabadelvű conservatív“ politikára.

A fenebbi czimű röpirat megjelenéséről legelőbb a „Magyar Sajtó“ utján értesültem, mely erre vonatkozó taglalatja közben azt is felhozá: hogy az idézett röpirat szerzője Zichy Antal, a „magyar nemzeti politika helyes iránya“ ellen, mint a nevezett lap mondá: „szélmalom harcztot viv.“

Megolvastam e röpiratot, s őszintén megvallom, hogy általános értelemben véve nem láttam szükségesnek az érdeemes szerző nézeteit venni taglalásom tárgyául; a mennyiben legrövidebb kivonatban e 80 lapnyi iratot én egyedül annak bizonyosságául tekintem: hogy szerző is beismeri a békés kiegyenlítés szükségét, s hogy időszerűnek látja az erre irányzott törekvéseket. — s hogy végre ezeknek szives készséggel óhajtana lenni hű és buzgó előmozdítója.

E téren tökéletesen találkoztván szerzővel, csak is annyiban tartom kötelességemnek némi megjegyzéseire felelni, mennyiben azok közvetlen, vagy közvetlenül röpiratomra vonatkoznak. — Sőt mellőzhetném a választ e részben is, ha nem volnék a felől teljesen meggyőződve, hogy az eféle kölesönös felvilágosítások ügyünknek csak is hasznára válhatnak, mindamelllett, hogy egy vezércikk szerint e törekvés úgy magyaráztatik a „Magyar Sajtóban“ mint a magyar kérdésben rajként eresztett röpiratok általi próbáltatása a közönség türelmének! — De tán jól van ez így szemközt a nevezett lap eféle czikkeivel.

Egyébiránt nem vagyok szerencsés személyesen ismerni Zichy Antal urat, de őszinte tisztelői sorába tartozom azon percz óta, midőn

fellépése szerint nagybecsű személyében egy tiszta jellemű, bátor lelkű hazafit találhatni alkalmat nyerek; — s ép mivel ez így van, nyílt őszinteséggel mondom el én is nézetei irányában megjegyzéseimet; s meg vagyok győződve, hogy nagyérdemű hazánkfia szavaim őszinteségét többre becsülné, mintha válogatott szavakban az igazságot csak félig fognám elmondani.

Engemet már e röpirat czime megzavart, és ha a szerző hazafiu bátorságán kételkedni szabad lett volna, — mit azonban e férfiú multja tilt, — én minden tétovázás nélkül e czim választását politikai bátorság hiányának voltam volna hajlandó tulajdonítani; a mennyiben e czim után ítélve nem egy ember jöhet azon — a jelen esetben — helytelen feltevésre, mintha szerző azért választotta volna e czimet, miszerint a bűn, — 1862-ben a conservatív párthoz tartozni, némileg enyhítve legyen egy frázissal, melynek sokak előtt jobb hangzása van, még ha üres is. —

De Zichy Antalra e föltevés nem lévén alkalmazható, okát e czim választásának egyebütt kelle keresnem, s irata átolvasása után abban látom azt rejleni: hogy hazafias szándokainak teljes határozottsága nincs arányban azon biztonsággal, mely szükségeltetnék a mód és eszközök megválasztására, a melyeket nemes céljainak elérésére alkalmazandóknak és használandóknak tart és ajánl.

Ily eset a gyakorlati életben a legnagyobb államférfiaknál és nem egyszer fordulván elő, himni akarom, hogy ezen merész megjegyzésemet Zichy Antal szándékos kissebbitési vágyuak tekinteni nem fogja.

A fenebbi okból származtatom én azon czimet, melyet röpiratára függesztett, s mely már e könyvecske kézbevétele alkalmával igen elidegenítőleg hat mind azokra, kik komolyan szokván gondolkodni, a szabadelvű conservativnak fogalmában bizonyos mértékben némi eszmézavart vélnek már a priori rejleni, — és kik azt hiszik, hogy a hazafiu törekvések mértékét nem a választott párt-czim határozza el, — de az akarat, az igyekvés szolgálni híven és becsülettel a hont. — A párt-

nevezet egyedül az irány megjelölésére való, mellyel tisztában kell lenni minden eselekvő hazafinak.

Én tartózkodni fogok e munka egész értékéről szólani, de nem tagadom, miszerint ily hatást tőn reám e röpirat azon része, melyben az én igénytelen nézeteim ellenében az érdemes szerző a maga eszméit fejtegeti.

Nem vonom ezúttal a vita körébe azon kérdést, ragaszkodik-e és mennyiben az ország a 48-ki rendszerhez? Vannak, kik feltétlenül, vannak kik feltételesén, vannak végre, kik ép nem ragaszkodnak ehez; — s így csak röviden jegyzem meg, miként szerző sem lévén képes igazolni az ellenkezőt, sőt inkább nyíltan elismervén azt, hogy az én „e részbeni (az ős rendszer melletti) elfogultságomat számosan osztván“, úgy hiszem hogy ezen „számosak“ megnyugtatósára törekedtem és törekszem továbbá is, midőn a 48-ki államrendszernek újabb megvitatását, s az e részbeni közérzület legitimálását sürgetem.

Elnézve tehát azon különbségtől, melynél fogva szerző a 48-ki miniszteriális rendszert a nemzeti közérzületben gyökerezettnek találja, én pedig ép ellenkezőleg azt a magyar nép érzületével nem vélem lenni harmoniában; eltekintve mondom ettől, a kérdés jelenleg köztem és Zichy Antal úr közt az, miszerint én illetőleg ezen törvények revisióját, — „hogy ez csak felelős miniszterek kinevezése mellett vehesse kezdetét, lényegesnek nem tartom“, mert így szoltam tovább, „ha a korona hozzájárultával a nemzet ezt (t. i. a 48-ki rendszert) komolyan fogja kívánni, ez ismét megeshetik, ha pedig nem, akkor tán felesleges volna e változás“; és indokoltam ezen javaslatomat az által, hogy rendkívüli helyzetünkben a felelős miniszterium szerepét ezen törvényeknek a priori visszaállítása mellett a körülmények is lehetlenné teszik. — Zichy másként ítél.

Midőn ugyanis én ezen eljárást a jogfolytonosság kellő megóvása kíséretében ajánlom, — szerző szerint mi sem akadályozza a kormányt, (szerintem helyesebb lett volna e kifejezés: a „koronát“; mert hiszen

a bécsi kormánynak ehhez semmi köze, s a kérdés egyelőül köztünk és a fejedelem közt forog;) hogy a jogcontinuitást nem csak *in thesi*, hanem *in praxi* is elismerje, s a 48-ki törvények revidálását, törvényes organum, az az: egy felelős magyar miniszterium által indítványozhassa, s addig is mindazon törvényeket, melyek iránt sem a koronának, sem a társországoknak aggodalmai nem lehetnek, életbe léptesse.“

Ezen a szerző által feltett esetben szükség tehát mindennek előtt szemlét tartani a 48-ki törvények felett; s miután szerző békülékeny ösztönétől indítatva, azon törvények életbeléptetését maga sem kívánja, melyek iránt a koronának aggodalmai lehetnek, ezeket mindennek felett tudni szükséges.

Mi uton, módon, és hogy tudhatjuk ezt meg, azt a röpiratban hasztalan kerestem; miután azonban szerző szerint *in praxi* is el kellenek a jogcontinuitást ismerni, s a nem aggodalmas törvényeket még revisió előtt életbe léptetni, ez állítás határozottan feltételezi azt: mintha már tudva volna, melyek legyenek azon törvények, a melyek iránt egy részről a koronának, más részről pedig a társországoknak aggodalmai lehetnek. Ez szerző szerint többé nem lehet feltevés, ez már kétségtelen valami; mert ha ez nem így volna, hanem — ha még elébb kellene különböztetni ezen aggodalmas törvényeket, már ekkor szerző ez által a revisióban benne van; de ő revisió előtt óhajtván a nem aggályosokat életbe léptetni, következik, hogy azokat ismernie kell.

Sajnos, hogy névszerint ezeket szerző fel nem említé, hogy láthattuk volna, melyek azon törvények, a melyek iránt (mindennek előtt tehát) a koronának nincsenek aggodalmai?

Egyáltalában távol van tőlem azt akarni mondani, hogy szerző ezen állítását komolyan meg nem fontolta; hanem kénytelen vagyok feltenni mégis azt, hogy ezen eszméjét vagy nem formulázta úgy a mint gondolta volt, vagy pedig — s ezt tartózkodás nélkül megengedem — én nem értem az érdekes szerző állítását, s annak horderejét felfogni képes teljességgel nem vagyok.

Ugyanis az országgyűléshez intézett július 21-ki királyi leiratban szóról szóra ezeket olvassuk:

„Az országgyűlési egybegyűlt főrendekkel és képviselőkkel legkegyelmesebben tudatjuk tehát, miszerint az 1848-ki törvények azon cikkelyeit, melyek ősszbirodalmunk válhatlan érdekeinek szükséges biztosítékaival, névszerint pedig az 1860-ik év mindszenhavának 20-án és 1861-ik évi böjtelő hó 26-án kelt határozványainkkal ellentétben állanak, a mint azokat általában eddig soha el nem ismertük, úgy jövőre is elismerni — mire magunkat személyesen kötelezve nem tartjuk — nem fogjuk.“

„Mint hogy pedig a javaslati és kezdeményezési jog s. a. t. kinyilatkoztatjuk ezek folytán, miszerint mielőtt az általunk kibocsátandó koronázási hitlevél országgyűlési tárgyalás alá vétethetnék, az 1847/8-ki törvénycikkelyeknek a *pragmatica sanctio* szellemében s a közbirodalom érdekeinek megfelelő módton átvizsgálása, mint az már 1860-ik évi mindszenhó 30-án legkegyelmesebben elrendeltetett, lesz előlegesen eszközendő.“

A koronának ezen leiratban a 48-ki törvények iránt nyilatkozó általános aggodalmait specifice láthatni azon egyik k. kéziratból, mely oct: 20-ról a magyar főkanczellárhoz intéztetett, s mely e tárgyra vonatkozólag ezeket tartalmazza:

„Midőn egyszersmind az ezen osztályoknak 1847/8 országgyűlésnek 8. 9. 10. és 13-ik t. cikkeiben adományozott jogokat újra elismerem és megerősitem; az ezen országgyűlésen alkotott **többi** törvényekre nézve, a melyek a mai nap kibocsátott diplomával és elhatározásaimmal ellentétben vannak, azoknak országgyűlési átvizsgálását és megszüntetését fentartom.“

Ezek után bátor vagyok kérdeni, mi fog a röpirat javaslata szerint *revisió* előtt „in praxi“ életbe léptethetni a 48-ki törvényekből, a mi már életbe léptetve nem volna, ha t. i. csak az javaslatik életbe léptetendők, a mi iránt a koronának aggodalmi nincsenek?!

Semmi; mert mind az képezi a korona aggodalmát, a mi e törvények lényegét teszi; melyek közt első sorban áll mindenek felett a III. t. cz. vagyis maga a magyar miniszterium!

Már valjon alaposak-e a korona aggodalmai vagy sem, ez most ide nem tartozik; ez tartozik a revisióhoz, melyet szerző ex possessorio óhajtana eszközölni. De hogy akar tehát jönni birtokába ép azon törvényeknek, — „a miniszteriális rendszernek“ akkor, midőn ő felségének aggodalma ép ezen törvény iránt van a legvilágosabban kifejezve, sőt midőn szerző önmaga is ép ezen törvényt tekinti a legaggályosabbnak, még pedig elannyira, hogy ennek kijavíthatási módját maga is igyekezett röpirata X. fejezetében megkísérteni?

A királyi leirat biztosítékokat keres, mielőtt az aggodalmas törvényeket életbe léptetni hajlandó lenne; sőt ezen aggodalmak egy későbbi, a november 5-ki királyi leiratban is — enyhébb modorban — fenntartva, az idevonatkozó tárgyak **függő** kérdéseknek nyilváníttatnak; — a szerző ezen aggodalmak, ezen függő kérdések létezését megengedi, vagy legalább elnézni látszik, a mennyiben engedménykép maga sem kívánja, hogy az aggodalmas törvények rögtön életbe léptessenek. Szerző tehát tudja, hogy mindenek felett maga a 48-ki miniszteriális rendszer az, mely az aggodalmakat szülte; s mind ennek dacára lehetőnek tartja mégis azt: hogy ezen szerinte is, még pedig igen, de igen lényegesen módosítandó rendszer életbe léptetessék, mielőtt módosított!

Nem szólok a társországok aggodalmairól, melyeket szerző — és igen bölcsen — szintén figyelmére méltatott; mert azt hiszem, hogy azokat csak nyugodt és igen óvatos fejtegetések és kölcsönös jóakarat által lesz lehetséges eloszlatni. De annyi minden esetre bizonyos, hogy a Horvátországgali előleges tractatus nélkül egy felelős 48-ki miniszteriumnak a priori visszaállítása az óhajtott kiegyezkedés tekintetében nem a legszerencsésebben választott eszköz volna!

Kénytelen voltam ennél fogva ezek után azon hiedelemhez jutni, hogy miután az előrebocsátottak szerint egy magyar felelős miniszterium visszaállítása a 48-ki törvényekben gyökerezett jogkörével — mint mely iránt a koronának aggodalmai vannak — Zichy Antal úr szerint sem látszik lehetőknek; — és miután meg vagyok arról győződve, hogy szerző szándékától is távol van a miniszterium törvényes jogkörét egyoldalúlag megszoríttatni, s módosíttatni engedni; azon hiedelemre kelle jönnöm: hogy a 48-ki törvényeknek általa in praxi óhajtott elismerése csak formailag kívántatik, miszerint — a mint ez a röpírat 49-ik lapján olvasható — „a kormány a 48-ki törvények revideálását törvényes organum, az az: egy felelős magyar miniszterium által indítványozhassa“ — s ez eddig úgy a hogy csak megjárná, ha egyszersmind nem következének azon fenebbi tétel után a már idézett következő sorok: „s addig is, mind azon törvényeket, melyek iránt sem a koronának, sem a társországoknak aggodalmai nem lehetnek, életbe léptesse.“

Tegyük fel tehát egy pillanatra, hogy a miniszterium kineveztetett; ugyan kérdem, ha akadnának is magukat erre feláldozó hazafiak — mit tennének, min kezdenék e jó urak, midőn minden ingatag, mi alattuk s körülük van, s midőn mind azon törvényeket, melyek végrehajtására hivatva lennének, a viszonyok hatalma által felfüggesztve találják?

Nekik egyedül a 48-ki alap és irány szolgálhatván zsinormértékül; — követhetnék e ezt?

Kellő garantiák nélkül, melyek pedig csak revisió útján keletkezhetnek, bele egyeznék-e a fejedelem abba, hogy átadná Plener úr a magyar finanszminiszternek az országos pénzügyet? Wickenburg a közlekedési tárgyak rendezését? és Gróf Degenfeld a honvédelem eszközeit?

Hát a vallás és közoktatási magyar miniszter respectálná a magyar törvényekben ismeretlen Concordatum, jelenben nálunk is érvényes szabályait — a törvényhozás hacsak utólagos sanctiója nélkül is?

És nem is szólva Erdélyről, vagyis inkább az erdélyi szász- és oláhokról, mit tennének a bel és igazságügy-miniszterek Horvátországban szemközt a Bánnal. a horvát kanczellária, helytartótanács és hétszemélyes táblával?

Mit teendne a magyar miniszterium, ha Erdély nagyobb részéből elmaradnának az országgyűlési képviselők, és ha Horvát - Tót országból — főleg az utolsó zágrábi országgyűlés határozata után egy képviselő sem jelennék meg a magyar országgyűlésen? Általában ki kormányozna Horvátországban?

Ezen kérdésemre ugyan nem rég egy igen tisztelt barátomtól azon választ nyertem, „kormányozna egyelőre a magyar király a Bán és horvát kanczellária útján addig, míg a dolgok rendbe jönnek; de nem „a bécsi miniszterium“; azonban ez most is úgy lehet, **ha** — — ; de még ezzel a magyar törvény rendeleteinek nem volna elég téve, melyektől egyoldalulag dispensálni nem lehet, a minnek pedig Zichy szerint be kellene következni, ha a miniszteriumot revisio előtt óhajtja életbe léptetni. —

Második kérdésemre pedig ugyanazon barátomtól azt vevém válaszul, hogy bizony már az nagy kérdés, ha a horvátok a magyar országgyűlésen meg nem jelennének, de úgy mond, kérdezd meg előbb, mit csinálnak vele, ha nem küld követeket a Reichsrathba? Csak hogy e hasonlatosság nagyon is sántikál, a mennyiben a horvátok a magyar országgyűlésen megjelenni törvényesen köteleztetnek; míg ellenben a bécsi Reichsrathba menni épen törvényeink szerint nem tartoznak; itt hát a törvényes téren vannak akkor a horvátok, midőn a bécsi meghívást elutasítják; de törvényes kötelességüket szegnék meg, ha a pesti megjelenéstől tartózkodnának; még pedig elannyira, hogy a törvény revisiója, s illetőleg módosítása előtt egy magyar miniszterium sem hunyhatna szemet a törvény ezen megszegésére.

Avagy azt hiszi Zichy Antal úr is, hogy e bajokon kölcsönös elnézéssel segítve lenne? Szerző ily véleményben látszik lenni kétségtelenül, mert azon állításom ellenében, miszerint én revisio előtt egy felelős miniszterium szerepét lehetetlennek látnám, azt hozzá felröpiratá-

ban, hogy „nagy különbség van abban, ha valaki akadályozva van egy bizonyos tért elfoglalni, vagy ha szándékos mulasztásból feladja azt.“ És ez magában véve igaz, de ezzel a bajon segítve nincs, valamint azzal sem: ha az országgyűlés a miniszteriumot azért, hogy nem áll a törvényes alapokon, vád alá nem helyezné.

Itt nem is annyira arról lehet a kérdés, hogy mit tenne ez esetben az országgyűlés: lehet, hogy semmit sem tenne; lehet, hogy a törvényes tér elfoglalására készítetné a kormányt; mindez az illető hazafiak hangulatától és belátásától függne. Itt a körül forog egyedül a kérdés: hogy a rendkívüli körülmények közt egy felelős miniszterium, az illető törvények ha csak ideiglenes módosítása nélkül is, képes volna-e szent István egész birodalmában nem annyira kormányozni, mint csak igazgatni is?

Az is felhozatik e röpiratban, hogy „az 1861-ki országgyűlés“, mely pedig nem volt szerfelett engedékeny, a régibb törvényeink értelmében is a király bárminemű tanácsosai ellen fordítható elévülhetlen jogát nem érvényesíté, vagyis hogy ellenük panaszt nem emelt.

Igen, de hogy is emelhetett volna, midőn ők maguk sem tartották magukat formailag törvényeseknek, hanem elvállalták a közvetítés hálatlan szerepét azért: hogy ideiglenesen a rendet fentartsák, s e közben a nemzetet a törvényesség visszaszerzésére segélhessék ép úgy, mint gróf Forgách is, ki szintén igen jól tudja, hogy a. m. k. udvari cancellária, 's a. m. k. h. tanács a legutóbbi vagyis 48-ki törvények szerint formailag nem mondathatnak törvényeseknek, habár a törvényes hatalom közegei.

És ép ezért óhajtom én továbbá is az ideiglenes formákat fenntartani, s ebben a lényeg megóvása mellett hazámra semmi veszélyt nem találok. Az ideiglenes forma, melyet a kormány visel, magával hordja a helyzet abnormitását, mely azon esetben sem változna, ha külszinre rendes törvényes alakba öntetnék, — sőt ez esetben még csak kirívóbbá válnék helyzetünk rendkívülisége.

Itt hát végre is oly miniszteriumot képzelhetek én csak magamnak, — ha ez revisio előtt nevezetnék ki, mely nevezetén kívül alig birna egyetlen egy törvényes attributummal. Mire való volna hát? A revisiót indítványozni? Hát ha javaslatai el nem fogadtatnának, kénytelenítették tán a lelépésre? általában pedig nem levén köre törvényesen szabályozva, miért és kinek lenne felelős?

Úgy tetszik nekem, hogy ezen előttem nem ismeretlen terv oda látszik lenni irányozva, hogy a mennyire csak lehet, az őz municipális rendszerhez való visszatérés nehezítettessék; a mennyiben igen természetes, hogy ki levén már a centralisták soraiból a miniszterek nevezve, a miniszteriális rendszer megváltoztatását az azt képviselő jeles hazafiak személyeikhez kötött tekintetek is nehezebbé tennék; mert a rendszer megtámadásába mintegy az azt képviselők megtámadása is vegyülvén, az elvi discussio személyes tekintetek által is vezéreltethetnék; főleg ha a minisztereknek gondjuk volna arra is, hogy nem csak tárczáikat vennék át, hanem a hivatalos személyzet kinevezését is végre hajtanák.

Általában az ily „előkészületek“ után munkába vett revisio nem viselné-e bizonyos tekintetben azon szint, mintha itt már nem magáról a miniszteriális rendszerről, de egyedül csak annak miképeni módosításáról lehetne a szó? ezt én a méltányos olvasóra bízom; holott pedig nemesak az én, de „számos“ hazafiak aggodalma magából a rendszerből veszi eredetét.

Én nem tagadom, hogy megyei ember vagyok, s lehet hogy, mint Zichy is megjegyzi, e részben elfogult is vagyok. Ám legyen ez így, de így vannak ezzel maga tisztelt Zichy Antal úr is, a mennyiben szintén azok közé tartozik — kik a megyerendszert feladni nem akarják; mert hiszen maga mondja röpiratomra vonatkozólag:

„A municipális szabadság szint oly jól megfér a független felelős miniszteriummal (?) — mint rosszul megfér a nem felelős és független magas dicasteriumokkal.“

Igen kár, hogy ezen összeférhetés formuláját nem adja a röpirat szerzője; de így általa is csak szaporodott eggyel száma azoknak, kik ezt állítják, de nem bizonyítják. Úgy látszik ugyan, hogy szerző körülből oly összeférhetést gondol magának, mint a „Sajtó“ ezen röpiratomban ismertetett terve; mert ezt mondja röpirata 50-ik lapján: „de a minő garantiája volt ez (a municipális szabadság) a nemzetnek a régi dicasteriumok ellenében, ugyan olyan leend s lehet bármi miniszterium ellenében is, a mennyiben t. i. feltehető volna, hogy ez a megyéhez törvénytelen rendeletet küldhet (?) Ez intézvény jótékonyságának azonban van természetes határa, s érette a 48-ki törvényeket odadobni annál kevésbé fogja a nemzet, mert a csere nem is „kivántatik“ tőle.“

Illetőleg az első tételt, bátor vagyok szerzőt ezen iratom azon részére utalni, melyben a felelős miniszteri, s ezzel összekapcsolt municipális kormányzati rendszerről szólottam; a mi pedig tétele végét illeti, tökéletesen egyetértek az érdekes szerzővel, s merem biztosítani is: hogy miként a 48-ki miniszteriális rendszer úgy át fog alakittatni, mint ezt Bécsben kívánják, a csere onnan nem fog kivántatni; sőt testestől lelkestől a municipális kormányzat ellen fognak dolgozni Bécsben is, valamint, tekintve a „Donau-Zeitungnak“ a magyar centralistákkal most is coquettirozó czikkeit, már is dolgoznak. —

E részben tehát igaza van szerzőnek; de nincs sem indokolva, sem igazolva azon állítása, midőn azon megjegyzésem ellenében: hogy a nemzet a parlamentáris rendszer útján boldogulni tán nem kíván, Zichy azt kérdi tőlem, hogy valjon ezt miből következtetem én? „Midőn — úgymond — az ellenkezőnek annyi próbáit birjuk már.“

De hol hát e próbák? az általános 48 mint jelszó! igaz; mert hiszen magam is e mellett vagyok, és hivatkozom én is a 48-ra, noha e rendszert a maga törvényes útján módosittatni óhajtom.

Vagy hát eunek próbájául akarják az illetők tekinteni a bizottmányok nyilatkozatát? az is áll, de ne feledjük: hogy a 48-ki törvényekben a megye maga régi jogkörével **ben** foglaltatik! S nem lenne nehéz bizonyítani, hogy közönséges szójárás szerint mind azok,

kik a bizottmányokban a 48 mellett buzgólkodtak, leginkább azért tehették ezt, mert a 47-ki megyék és municipiumok barátjai, a mennyiben nem is képzelhette — főleg a 48 előtt még akkor gyermekkorban élő nemzedék: hogy a XVI-ik T. Czikk 2-ik §. nak d-alatt előforduló azon intézkedését, — miszerint „a bizottmány mindazon hatóságot fogja gyakorolni, mely törvény s alkotmány szerint a megyei közgyűléseket **minden tekintetben** illette“, — nem úgy kell érteni, a mint irva van!?

És hány megyében folyt mégis erős vita az utasítási jog iránt? az ország akkori helyzetében számosan voltak, kik a közügyek intézésében részt venni vonakodtak a röpiratomban érintett okokból; de a mint ez okok megszűnnek, a mint a szó felszabadult, kérdésen kívül e tárgy fontos vitatkozásokra fog alkalmul szolgálni, és nagyon kétséges, — mint csak ma is állnak már a dolgok, — valjon az ország többsége oly megye-rendszerre reá fog-e állani, melyből hiányzani fogna a követválasztási, utasítási és visszahívási jog? Nagyon kétséges, valjon a megyék beérnék-e azzal, hogy a miniszteri rendeletek kihirdetése végett gyűljenek egyedül össze, s megfosztassanak azon ősi joguktól, mely szerint a legfelsőbb kormányra is a közigazgatás terén törvényes befolyást gyakorolhassanak.

Az úgynevezett alkotmányos élet — fájdalom — rövid vala, de arra elég hosszú, hogy a politizáló megyéket az ezeket előbb nem ismert ifjuság is megkedvelje, s ép mivel ez van hivatta sorainkat elfoglalni; ez is ösztönszerűleg érzi már — mert magyar vér pezseg ereiben — a megyerendszer fontosságát; nagy kérdés tehát, mi fog a 48ki rendszerrel történni, főleg ha az — Zichy javaslata szerint — lényegéből kivetköztetnék?

Bármint legyen is azonban a dolog, valamint a jövőt nem tudom én, úgy mások sem tudhatják azt; s én most is csak a mellett maradok, hogy még azon esetben is, ha a 48 visszaillesztása valószínűnek tartathatnék, a revisió ideiglenes kormányfirma alatt eszközölthetetik a nélkül, hogy ez az ország jogait veszélyeztetné. Sőt inkább nagyobb veszélyt látnék én részemről abban, ha a forma szerinti törvényes

kormány, vagyis a felelős miniszterium fogna visszaállíttatni, bizonyos positive vagy tacite megszorított jog- és hatáskörrel; és ha a törvényhozás beleegyezése nélkül, vagy ennek ép mellőzésével csak úgy válogatnának a törvények között, melyike legyen belőlök életbe léptetendő, s melyike nem? Már pedig ez a Zichy féle javaslat szerint másként nem lehetne, mert hiszen ha a miniszterium hatáskörének ideiglenes megállapítása a törvényhozás tudta és beleegyezésével tétetnék, ez esetben — mint mondám — már beléptünk a revisióba; ha pedig nem, ezen esetben a kinevezés nyílt vagy elhallgatott korlátok között lenne csak végre hajtható, a conniventianak bizonyos kikötése mellett, ezt vagy azt nem tenni; mert különben ha ez előre figyelembe nem vétetnék, kiszámíthatlanok lennének a nehézségek, melyek könnyen egészen az administratio felbomlására vezethetnének.

Mindezeknél fogva áll tehát azon alternativa, melyet a 48-ki törvényeknek revisio előtti életbeléptetése ellen röpiratomban felállítottam: hogy t. i. „**ha** a koronának azon ellenvetése, hogy ősi fénye és hatalmi köre a 48-ki törvények által megsértetett, alapos; **ha** a nemzetiségek s különösen Horvát és Tótországok sérelmei valók; ekkor **vagy** a 48-ki törvények által állítólag okozott azon sérelmek ideiglenes fentartása s az elkeseredésig nyújtható fokozata maradna fel **azon idő alatt**; — **vagy** ezen teljesen visszaállított 48-ki törvényeknek **az életben és gyakorlatban mellőzése** következne be **azon ideig**, míg azok át nem vizsgálatvának.“

De hiszen ezen állításomat maga a röpirat szerzője is ép akkor és az által erősíti meg, midőn és a mint azt ezáfolja. Szerző t. i. maga mondja, hogy csak azon törvényeket kívánja in praxi életbe léptetni, melyek iránt a koronának és társországoknak aggodalmi **nem** lehetnek; a mi más szavakkal az én alternativáim másodikával egyre megy! Arról pedig sem én, sem Zichy Antal nem tehetünk, hogy többek közt a III t. czikk, s így ép a rendszer maga is azon törvények közé soroztatott, melyek iránt a koronának aggodalmi levén, előlegesen szerző szerint sem léptethetnek életbe.

A ki hazája jogai mellett buzgólkodik, az csak is hazafiúi kötelességét teljesíti, s örömmel tapasztaljuk, hogy habár az út és módokra nézve különbözünk is egymástól; a dolog lényegére nézve határozottan mindannyian egyetértünk. Hazafiúi kötelességét teljesíti szerintem ép úgy az, ki a miniszteriális kormányt óhajtja, mint szintén azok, kik a municipiumok mellett vivnak; valjon azonban a hazának tett ezen különböző, de legjobb szándékú szolgálatink által melyikünk fáradalmi válandnak inkább hazánk s nemzetünk javára, ez oly kérdés, melyre csak a jövő kor fog adhatni bizonyos feleletet. — Mellettünk és oldalunkon, kik ezen bomladozó korban a mellett buzgólkodunk, a mit már ismerünk, s mi által századokig sikerült a legterhesebb viszonyok közt is fentartani alkotmányunkat, s megóvni nemzetiségünket. — mellettünk szól a történelem, szól a kivivott eredményekből meritett tapasztalás, szemközt azon szomorú tanúsággal, mely ezen 48-ban elhagyott ösvényről letérésből vevé eredetét!

Azonban, határozzon a nemzet önmaga sorsa felett; de szükséges, hogy tudja tisztán, miről van a szó? S ha ekkor is úgy fog határozni, ám lássa; mert ez esetben ép úgy szerencsését mint szerencsétlenségét csak önmagának fogja tulajdoníthatni, a mennyiben figyelmeztetve volt és választhatott.

Szükség tehát e tekintetből is tisztán feltenni a kérdéseket, mint ezt iratomban mondtam; a higgadt komoly discussiót pedig elősegíteni, nem pedig a priori — ha csak formailag is — nehezíteni, kötelesség.

A jogfolytonosságot nem az óvja meg, ha oly törvények állíttatnak vissza, melyek a gyakorlati életben — mindegy bármi oknál fogva — nem érvényesíthetők; hanem igen is az, ha szabadon s függetlenül a maga törvényes útján azok fognak felettük határozni, kiket e jog törvényeinknél fogva megillet; s ez az oka, hogy iratomban az országgyűlés egybehívási módját az utolsó alkalommal gyakorlott 48-ik törvényes választási eljárás szerint javallám elintéztetni.

Külömben bátor vagyok azon kérdést intézni Zichy Antal urhoz. — mert én őt saját eszméi mellett elfogultnak tartani nem akarom — valjon ha már a priori az országgyűlés felirata szerint a 48-ki törvények teljesen vissza nem állíthatóknak, — nem óvna-e meg a jogcontinuitást eléggé az: ha az ország rendei ő felsége hozzájárulásával mindennek előtt elhatároznák, s törvénybe iktatnák: hogy tekintettel a 48-ki törvényes időszakot követő sajnós viszonyok okozta rendkívüli helyzetre. miután az idézett törvényeket a törvényhozás befolyásán kívül keletkezett események teljes hatályukba visszahelyezni s illetőleg életbe léptetni, a magánjogok tetemes megsértése, s a közigazgatás érzékeny hátramaradása nélkül nem lehetne; ha továbbá az ország rendei figyelemmel az úgynevezett örökös tartományokban megváltozott államrendszernek a magyar szent korona országaira is kiható következményeire; — nyíltan és őszinte kijelentenék azt, hogy az ország önállása s nemzeti függetlenségének nyilvános elismerése mellett, azon törvények előleges revisiójának szükségét beismerik; — s ha ezen fontos okoktól vezéreltetve, közakarattal és önként beegyezőnek abba, hogy a most említett törvények érvényességének teljes épségben tartása mellett, e törvények annyiban a mennyiben az ezt elhatározó törvény-cikk szentesítése napjáig tettelegesen gyakorlatban nem volnának, ideiglenesen továbbá is függőben tartassanak azon idő alatt, míg azoknak a sanctio pragmatica alapján eszközendő átvizsgáltatása még azon együttlévő országgyűlésen okvetlenül és múlhatlanul eszközöltetik. minden innen a magyar szent koronához tartozó országok jogainak és szabadságainak most vagy jövőben sérelmére válható következtetések nélkül; — és

Ha a fenebbi tekintetektől vezéreltetve ugyanazon most érintett ünnepélyes óvás kijelentése mellett az ország rendei ő es. k. a. Felsége beegyezésével valamint a fenebbieket, úgy törvénybe iktatnák azt is: hogy a törvényes hatalom, a magyar szent korona törvényes örökösének, — az időviszontagságai miatt eddigelé még nem koronázott, de ezen országgyűlés folytán saját legfelsőbb óhajához képest a koronázási hitlevél szokásos kiadása mellett megkoronázandó Felség I. Ferencz József ő es. k. a. Felsége nevében, — az ország kormányára hivatott, s a magyar királyi udvari kancellária és magyar királyi helytartótanács régiebb

törvényeink szerint ismeretes alakjában felállított kormányközegeket ideiglenesen a közesend. rend és nyugalom érdekében, a jelen rend-kivüli körülmények közt a törvényes hatalom képviselőinek tekintetni elhatároznák; — ugyan kérdem, nem volna-e ez által teljesen megóva a jogfolytonosság?

Inkább óvna-e meg ezt az, ha egy két névleges miniszter a körülmények jelen állásában kénytelenítettnek küzdeni a helyzet sajátsszerűsége ráerőszakolta öntehetetlenségével?

Meg vagyok győződve, hogy az általam ajánlott mód sokkal inkább és gyorsabban vezethetne a célhoz, a mennyiben végre is csak oda kelletik az egésznek kimenni: hogy akár a felelős miniszter által előterjesztendő törvényjavaslatok, akár a magyar kancellár útján veendő királyi propositiók felett bizonyára egy országos küldöttség fog mondani véleményt, s ez képezendi tulajdonkép az országgyűlés tanácskozási tárgyát.

De hová jutunk, ha mi egy részről folyton az országgyűlési feliratokra fogunk hivatkozni; Bécsben pedig a királyi leiratokra fognak mindig utalni? Igen szép dolog, sőt erény is sokszor a türelem, de vajmi nehéz egy világos, s némi utánajárással elérhető jogos örökség után birtokon kívül tán a végtelenségig várakozni, s az elvégre netán bekövetkezett szerencsés esetben is szenvedni a deterioratiókat, melyeket soha senki nem fog megtéríteni!

Hozzá szólott még Zichy Antal a röpiratomban felhozott „birodalmi senatushoz“ is, s miután elmondá, hogy „tehát megye, helytartótanács, udvari kancellária, országgyűlés alsó és felső táblával, birodalmi senatus, államminiszterium néhány magyar taggal“; ezután mintegy felsohajtva így folytatja: „van-e mind ezekben csak nyoma is a 48-ki alkotmánynak, melynek csak átvizsgálása, nem pedig eltöröltése kívántatott eddigelé?“

Már itt kénytelen vagyok e kérdés felett egész esodálkozásomat jelenteni ki; mert hiszen előbb egy helyen maga állítja szerző, hogy én

a 48-at megelőző rendszer iránt némi elfogultságban vagyok; itt pedig a felett csodálkozok, hogy ugyan én oly tervvel lépek fel, melyben még csak nyoma sincs a 48-ki alkotmánynak!

Megmondom hát én ennek okát röviden. A kettőt én összeegyeztetni ép úgy nem tudván, mint ez eddigelé még senkinek sem sikerült, választottam azt, melyet meggyőződésem szerint hazámra nézve üdvösebbnek találtam; de mivel a viszonyok nem engedik azt, ép úgy mint volt visszaállítani, tehát csekély tehetőségemhez képest megkísérlettem alapjainak fentartása mellett, azt a változott viszonyokkal s a kor követelményeivel kiengesztelni, s lehető öszhangzásba hozni. Már sikerült-e nekem e törekvésem, ezért én nem vagyok képes a felelőséget elvállalni; én egyedül jó akaratot és készséget akartam tanusítani szeretett hazám szolgálatjában ép úgy, mint annak bármely magamszerű legutolsó polgára.

Szerző nem helyesli nézeteimet; azonban ujat sem mond, hanem a helyett a 48-ki III. t. cikkben elvben felállított magyar álladalmi tanács eszméjében véli feltalálhatónak „ama láncszemet, melynek nyomán indulva, a birodalmi kapocs és közérdekek egy új biztosítéka nyújthatatik kezünkbe a nélkül: hogy akár Schmerling birodalmi tanácsába mennénk be, akár egy birodalmi senatus tervével kellene agyuunkat fárasztanunk.“

Meglehet, hogy ez jól van gondolva, de mivel kifejtve nincs, a dologhoz nem szólhatok; tekintve azonban azt, hogy szerző a magyar álladalmi tanácsot illetőleg, tovább azt mondja, hogy ha bár „a törvény azt Buda-Pestre rendeli, de hogy ez a felség kívánatára miért ne lehetne ottan, a hol ő felsége tartózkodik, annyiszor, mennyiszor összehívható; s miért ne tehetné magát a közös ügyek tárgyalásakor a birodalmi államtanáccsal, az osztrák miniszterekkel s. a. t. — (ezt s a többit ugyan nem értem) érintkezésbe, s miért ne tarthatna ő felsége, vagy helyettese elnöklete alatt, mintegy vegyes üléseket? azt valóban át nem látja“; ebből körülbelől még sem következnek az én logikám szerint

egyéb, mint ép az, a mit szerző nem akar, t. i. valami közös historia! De én ezt vitatni nem akarom, mert szerző ezen eszméjét nem csak ki nem fejté bővebben, sőt el is utasítá ennek megérlelését magától, midőn ezeket mondá: „felhívom erre a békés kibontakozás minden őszinte barátjának legkomolyabb figyelmét.“ —

Már fog-e találhozni valaki, kinek ezen felhívás folytán sikerülne az 1848-ki magyar álladalmi tanács eszméjében, illetőleg „a közös ügyek“ czélszerű tárgyalására nézve oly valami biztosítékot felállithatni, mely által a Zichy feltalálta láncszem minden **be és felolvasztás** nélkül összeforrasztathatnék, azt a jövő titka fedi; — addig azonban mig ezt — ha csak papiroson is — nem látom, teljességgel meg nem engedhetem, hogy „szabadelvű conservatív politikával“ szemközt az én elfogultságomat Zichy szerint is számosan osztók politikai iránya szerző által „retrográdnak“ állittathassék. — Rosz néven ugyan én részemről e czimezést nem veszem, — mert elismerem, hogy szerző csekély személyemet, — mennyire szabadelvű conservatív állásában lehetett, — e részben is kimélni szándékozott; a mennyiben a „reactionarius“ czímet egy a dolog érdemére ugyan egymástól alig különböző, de új és szebb hangzásával sziveskedett felváltani. — Azonban ne vegye Zichy Antal úr nekem se rosz néven, ha tőle saját szavával élve — én is azt bátorkodom ezek folytán kérdeni: valjon volna-e az általa ajánlott javaslatok szerint átidomított 48ki rendszerben csak nyoma is a 48nak?!

De nem vitázom én a felett, melyik „irány“ a kettő közt a helyesebb. Mi mindketten elmondók nézeteinket, melyek felett ítéletet mondani a hazai közönséghez tartozik; de midőn Zichy Antal az én habár csak „eszmecsere kedvéért formulázott senatusom ellenében semmit sem mond, sőt ezen mint beismeri, nehéz kérdés elől kitérve, a gondolkodó hazafiakra appellál, s e közben a 48-ki III és IV törvényezikkek revisiójára nézve oly javaslatokat hoz szőnyegre, melyek elfogadás esetében nem csak a kérdéses 48-ki törvényeket, de általán véve magát az ősi magyar alkotmányt eddigi lényegéből kivetkőztetnék, — ekkor ne vegye nekem rosz néven, ha tőle kérdeni én is bátorkodom: miben szabadelvűebb — miben nemzetiebb szerző javas-

lata az enyimnél? Egyébiránt ne törődjünk a czimmel, csak maradjunk hazafiak.

A 48-ki törvények horderejét nem az teszi, hogy, a mint szerző röpirata 49-ik lapján mondja, senki sem fogja ő felségétől kivánni, hogy p. o. Klapkát nevezze ki — míg az mostani programjához hű marad — hadügyminiszterévé, mert úgy hiszem, hogy ezt komolyan aligha kívánná is valaki, mind a mellett, hogy a múlt országgyűlés képviselőjéül volt elválasztva; hanem e törvények, vagyis helyesebben szólva, a 48-ki új államrend lényege abban fekszik, hogy mily értelemben álljon fel a létező dualismus? a szerint-e t. i. mint azt a százados törvényes gyakorlat kifejté, vagy pedig a 48-ki törvényekben megállapított egészen különböző értelemben?

Nem az tehát itt a kérdés, ki lesz majd a miniszter, feltéve természetesen, hogy törvény tisztelő becsületes hazafiról lehet is csak szó; — a dolog lényegére az, hogy Klapka, Pál vagy Péter lenne-e, egyre megy; de egyáltalában nem fogna egyre menni, szemközt a 48-ki törvényes rendszerrel, ha a magyar miniszteriumnek **Bécsben** is lakni; ha a királyi rendeleteket a **Bécsben** is székelő minisztereknek ellenjegyezni; ha a Buda-Pestre rendelt álladalmi tanácsnak Bécsben is ülésezni, s **mind azt**, mivel Zichy e testületet megbizandónak javasolja, **teljesíteni** megengedtetnék.

S ez az, a miről itt szó van. Nem az t. i. a kérdés, hogy áll az én javaslatom a 48-ki államrendszer irányában, mert hiszen az magában is minden fejtegetés nélkül igen világos; — de itt csak az lehet a kérdés, mint áll az én politikai irányom, ha ennek követése mellett eszközöltetnék a 48-ki törvények revisiója, — szemben azon javaslatokkal, melyeket Zichy Antal úr hason czélből — a kiegyezkedés szempontjából — hozott indítványba?

Olvassa meg az érdeemes szerző — s gondolkozzék bővebben felette, — ha érdeemesnek látja, még egyszer munkám XII. fejezetét, s ne tartson mellette sem engemet egészen elfogúlnak, sem önmagát saját eszméi mellett teljesen elfogúlatlannak, s át fogja látni, hogy a

ki a közös ügyek közösen leendő tárgyalatásának szükségét elismeri, — **pedig ez mindkettőnknél az eset,** — az bizonyos tekintetben egyaránt „retrograd“ a 48-hoz képest! de ne ijedjen meg ettől az érdekes szerző, mert nem egyszer esett az már meg, még pedig az élet különböző pályáin, hogy ép az bizonyított üdvös haladásnak, midőn az elsietett rohanástól elijedve — a népek és kormányok egykettővel visszaléptek! —

Hogy azonban az én nézetem szellemében rendezendő ezen kikerülhetetlen eljárás sokkal megnyugtatóbb, mindenesetre pedig practicusabb fogna lenni az ország önállása-és függetlenségére nézve, mint a 48-nak szerző által fejtegetett értelembeni egész a nádori méltóság megszüntetéseiig kiterjesztett revisiója, azon nem sokan fognak — remélem — Magyarországbán kételkedni.

Én az egész ős alkotmányt illetetlenül hagyva, azon csak ott javaslok tétetni módosítást, hol azt a tények kérlelhetlen logikája szerint kikerülni teljességgel nincs hatalmunkban; és itt is azon „**minimumra**“ szoritkozom, a melyet már egyáltalában megtagadni nem lehet, t. i. a „közös ügyeknek, melyeket ilyeneknek a százados gyakorlat már elismert, elvben leendő közös eldöntésére azok által és részéről, kiket illet, s kiket erre az érdeklettek bizalma, — monarchiában a fejedelem és népek — kijelölni fog.

Ezzel meg volna mutatva, hogy az összbirodalom kormányozhatásának lehetőségét akadályozni nincs szándékunkban, — azonban az, mi a dolog lényegét képezi, az „**executiva potestas**“, a végrehajtás joga feladva éppen nem volna; természet szerint a hadviseletről itt szó nem lehetvén.

Én hát igyekeztem az országos autonomiát megmenteni nemcsak az ország belsejében. — de igyekeztem megmenteni azt az összbirodalom irányában is legalább úgy — noha más formák közt — mint vala 48 előtt, mert az általam javasolt birodalmi senatus csak surrogatuma volna némileg azon megszüntetett állapotnak, mely szerint a közös ügyek intézésénél az egyaránt érdeklött úgynevezett örökös tar-

tományoknak is meglegyen az őket megillető befolyása, mely 48 előtt is megvala azon különbséggel, hogy az ezelőtt, (t. i. az eddigi rendszer szerint) az absolut fejedelem személyében központosult mindenben, 's így esetleg a magyar törvényhozás irányában is.

A közös ügyek tárgyalása ezelőtt semmi nehézséggel sem járt, sőt az egész eljárás mintegy észrevehetlenül, s nyom nélkül enyészett el. De a 48-ki törvényhozás mégis megemlékezett ezek létezéséről, s gondoskodni akart is ez irányban, midőn egy minisztert Bécsben állított fel, mely az országot a közös viszonyokban ő felsége személye körül képviselje. A magyar király mint egyszersmind austriai császár azonban a törvény ezen provisióját kielégítőnek nem tartván, a törvény ezen intézkedését nem csak kellőleg kiegészíteni kívánja, de azt is óhajtja, miszerint a magyar törvényhozás részéről a figyelem oda is irányoztatnék: hogy a birodalom már most alkotmányos többi népei is a közös ügyek intézésére befolyással lehessenek.

Itt hát, ha ezelőtt elég lett volna is a Bécsbe rendelt egy miniszter személyében felállított provisió: Magyarországot a közös ügyekben szemközt az absolut hatalommal kormányzott Ausztriával képviselni, — ezen intézkedés egyáltalában ki nem elégítő most, midőn a közös fejedelem a közös ügyekben többé austriai népei nevében és részéről korlátlanul már nem rendelkezhetik.

Hogy ezen segíteni kellessék, ezt elvben maga az országgyűlés is bevallá, midőn az esetenkénti érintkezés szükségét maga részéről nem csak elismeré, de meg is ajánlá; ha bár azt hisszük, hogy így könnyebb lesz a gyakorlat által is kijelölt közös kérdések meghatározása iránt jönni tisztába, mint megállapodni az eljárás egy oly formájában, mely egy részről reánk nézve megnyugtató, más részről pedig a közös fejedelem felségi jogai gyakorlatára nézve ép úgy, mint Austria egyéb alkotmányos népei befolyásának megóvása tekintetében kielégítő lehessen.

Sokan az országgyűlésre utalnak e részben is, és ez rendén van, mert elvégre is egyedül a törvényhozás van hivatva e fontos kérdés megoldására is; de ez ki nem zárja azt: hogy e kérdéssel, ép azért mert nehéz, időközben a hazafiak ne foglalkozhassanak.

Én elmondám röpiratomban e tárgybani nézeteimet, melyekhez csak addig ragaszkodom, míg mások kielégítőbbet nem mondanak; — de Zichy nincs jogositva oly véleményt kárhoztatni, melynek helyébe semmit sem állit. Mondja ki bátran nézeteit ez iránt is ép úgy, mint ezt az 1848-ki III. törvényzikk revisiójának módja felett tevő; — és a méltányos ember ha nem is fogja oszthatni azokat, tiszteletben tartandja a szándokot és jó akaratot, mely hazafias fellépésénél vezérlé.

Addig is azonban míg ez történnék, bátor vagyok az érdemes szerzőt egyre figyelmeztetni; ne engedje magát „politikájának“ czimével megzavartatni, mert azon két ismeretes ellentét összeházasításából, — mindamellott hogy mind a kettőnek lehet és van is hazafias értelme, — biztos irány teljességgel ki nem fejlődhetik; a mint ezt eléggé igazolja a 48 iránti revisionalis javaslata, melynél úgy látszik nekem, hogy a „liberális pártembert“ a „conservativ párt hive“ elidálta, és semmi sem maradt benne, mihez akár a liberálisok, akár a conservatívek szegődhetnének.

De kikkel óhajtana hát Zichy Antal a javaslott revisiót keresztül vinni? ez az, minek valószínűsítésére semmi kilátása sem lehet; mert a radikálnak még a 48 is kevés; az úgynevezett liberálisok pedig minden oly transactiót vissza fognának utasítani, mely a „súlypontot“ nem kizárólag Buda-Pestre helyezi; és végre a valódi conservatívek egyáltalában nem fognak támogatni oly politikát, melynek semmi multja nincs, jövője pedig ép azért, mert multja nincs, bizonytalan. Kivel akarja tehát Zichy Antal ajánlott revisióját keresztül vinni? A szabadelvű conservativ párttal?! Ám de erre csakugyan rá lehetne kérdeni: ubi es? A „Hirnöknek“ vannak emberei; van határozati, van felirati párt, de egy „szabadelvű conservativ“ párt-árnyalathoz ezek egyike sem fog szegődni.

Végezetre helyén láttam egy körülményt kiemelni, melyre szerző igen nagy súlyt látszik fektetni, midőn röpirata 51ik lapján azt mondja:

„A Békés megoldás minden barátja igen nagy megnyugvást lel abban, hogy Gróf Apponyi György, — kiből az alakulandó új conservatív párt természetes főnökét, a haza az új aera leendő első miniszterelnökét reméli üdvözölhetni, — ama nemzeti politika helyes irányát, melyről az inént emlékeznék, nem tartja helyesnek, s ellene nem késett a „Pesti Naplóban“ világosan tiltakozni.“

Illetőleg ezen világos tiltakozást; ez iránt — mennyire a dologhoz tartozik — fenebb „Nyilatkozatomban“ már szólottam, — egyébiránt pedig helyén kívül látom: hogy e kérdés bár mi vita alapjául vétessék; — de különben is ez Zichy Antal urnak csak azon esetben lehetne kívánatos, ha az ország bírása contestálná beleegyezését azon politikához, melyet tisztelt hazánkfia röpiratában követendőnek ajánlott.

A mi pedig azt illeti, hogy azon világos tiltakozásban oly nagy megnyugvást talált volna „a békés megoldás minden barátja“; erre csak azt jegyzem meg, hogy ha ezen állítás többet akarna jelenteni egy csattanós frázisnál, ekkor kénytelen volnék a „szabadelvű-conservatív politika“ érdemes szerzőjét arra figyelmeztetni: miszerint én, s azon „számosak“ kik velem hason „elfogultságban“ szenvednek, magokat szintén a békés megoldás barátai közé számítani bátorokdunk; — s valamint nem vagyunk annyira önzők, hogy a nézetben formailag tőlünk eltérő hazafiak politikai irányát — csak azért, mert nem miénk — feltétlenül a békés megoldás akadályaul hirdetni elég vakmerők volnánk; — úgy más részről saját eszméink alaposága iránt mind addig kétségbe nem esünk, míg világos és érthető okokkal az ellenkezőről meg nem győztetünk. Ez esetben azonban igen is engedni fogunk, a mennyiben teljességgel nem arra vállalkozánk, hogy politikai irányunknak szerezzünk pillanatnyi diadalt, hanem: hogy ezen legőszintébb meggyőződésünk követése mellett szeretett hazánk jövőjének biztosításához mi is járulhassunk.

Egyébiránt bár mint ítéljen e részben szerző, — én a közügyre nézve minden esetre nagy nyereménynek tartom Zichy Antal felszólamlását,

mert — és ez a földolog — ez által üdvös eszme-cserére nyújtott a gondolkodó közönségnek újabb, s tán ohajtott alkalmat.

VIII.

Néhány szó „a Birodalom alkotmányos rendezése magyar felfogás szerint” című röpiratról.

E pillanatban jutott kezeimhez a fenebbi című könyvecske, melyet nyomban el is olvastam; s a nélkül, hogy csak egy lapba is tekintettem légyen, melyből e munka bírálata nézve egy vagy más irányban figyelemzethettem volna, írom e sorokat, s elmondom felette a dolog lényegére vonatkozható nézeteimet.

Remélem egyébiránt, hogy szerző, ki oly elismerésre méltó buzgalommal fáradozik hazánk szent ügyének jobbrafordultán, méltányolni fogja bennem is a szándokot: — közrehatni ezáltal is a fogalmak tisztázására, mire oly szükségünk van.

E könyvet jellemzi mindenek felett azon hazafitii szellem, mely nem engedí kétségbe vonni a szerző legtisztább szándokait, Szent István országának jövőjét úgy állapítani meg, hogy ha a változott körülmények kényszerűségénél fogva valamit tán a réven veszteni kellene is, azt a vámon visszanyerhessük. Ki e könyvet elolvasta, egyet fog velem érteni, ha azt mondom: hogy szerző a kérdéseket úgy állítja fel és oldja is meg, miszerint mindig mi maradnánk nyertesek.

És ez nem illusió, ez bizonyos tekintetben valóság, ha számba vesszük a gyakorlati téren élvezett jogaink és szabadságaink sommáit. — És itt ez határoz, és nem az, hogy ennek vagy annak így vagy úgy kellett volna lennie. —

Helyes vonatkozásokkal érinti a fen és alant közbejött és fenálló tévedéseket, s elég világosan említi fel az akadályokat, melyek elhárítása részben minmagunktól függ.

Óhajtandó minden esetre, hogy e könyv minél többek által olvas-
tatnék.

Ki nem forgatható okoskodások alapjára fekteti szerző egyes állitá-
sait; azonban hogy és miként érhetnénk oda, hova szerző eljuttatni
akarja hazánkat, sőt magát a birodalmat, azt nagy részben ködfedte
homályban hagyá, s megmondani vagy nem akará, vagy elég világosan
megértetni nem tudá.

Ily benyomást tön reám e röpirat.

Alkotmányos intézvényeink rendezésénél sajátságos viszonyaink
közt nem kevesebb figyelmet érdemel a belkormányzat rendszere,
mint azon forma, mely a közös ügyek ellátására nézve fogna életbe
léptetni.

Az elsőt illetőleg, némelyek szeriut kettő lehetséges: a parlamen-
táris és a municipális kormányzat módja. Az érdemes olvasó tudja,
hogy én a másodikhoz mint helyzetünkben egyedül lehetségeshez ra-
gaszodom nem csak azért, mert tán — ha helyesebben észlelem a va-
lódi magyar közvéleményt, — ehhez ragaszkodik egy felette csekély
töredéket kivéve, az egész nemzet, mihelyt világosan átlátja, hogy ez a
felelős miniszteriummal öszsze nem egyeztethető; de annál fogva is, mert
a parlamentáris rendszer szerintem kizárja annak lehetőségét, hogy a
közös ügyek tárgyalása egy közös fejedelem alatt két külön parlamen-
teknek felelős kormány mellett lehetséges lehessen.

Azonban a szóban forgó röpirat szerzője ezen két rendszer egyike
mellett sem nyilatkozik tisztán és egészen, — vagy is inkább azok
egyikét sem látja — eddig ismert alakjában alkalmazbatónak;
sőt ugylátszik, hogy oly valamit akar, a mit eddigelé még senki
sem ismer, de a mit világosan ő maga sem ismertet meg.

Röpirata 48-ik lapján ugyanis ezeket mondja szerző:

„Nincs e röpirat czéljában felidézni kérdések vitáját, melyek körén kívül fekszenek.“

„Nem akarhatok ennél fogva szólni a belkormányzat parlamentáris vagy municipális rendszeréről.“

„Annyi tán mindenkinek világos, ki a birodalom egységét akarja nem csak, de ennek mai consequentiáit érti is, hogy a többi tartományok alkotmányos belkormányzatának rendszere befolyást gyakorol szükségkép saját belkormányzatunk rendezésére is.“

„Azt sem ignorálhatjuk, hogy országgyűlésünk képviseleti rendszere az ős municipális szerkezettel nem fér többé meg.“

„Azonban a parlamenti rendszer absolut alkalmazása ép oly ugrás volna előre, mint 1847 szökés vissza felé, hol hiányoznék az áthidalási, az átalakítási kapocs.“

„A parlamentarismus erős községi rendszert, igen terjedt értelmiséget, kifejlett nemzeti közérzületet követel, mitől még távol vagyunk.“

„Ezért nálunk a megyerendszer fel nem adható. Ebben, s csak ez által lehet áthidalása a jövőnek. Csak rendezett, s az átalakult kormányzati formához idomított megyék fejthetik ki a jövőt.“

„Átalakulás tehát itt is, s nem ugrás.“

Feszült, sőt fokozott figyelemmel olvastam ezek után tovább a munkát, mert kíváncsi valék a megoldás formáira, s figyelmem nőttön nőtt, midőn az 50-ik lapon igen helyesen jegyzi meg a röpirat szerzője, hogy „hova visz az absolut forma alkalmazva a birodalomra, megmutatta 1859,“ és hogy „hova visz a parlamentáris forma teljes bevégeztségében alkalmazva, megmutatta 1848 és 1849.“

És eddig szerzőt igénytelen véleményem szerint egyes tételeire

nézve alaposan megczáfolni senkinek sem fog sikerülni; minek biztos érzetében így szól ő irata 51-ik lapján.

„Eddig mindig a létező formák egyikét vettük át, s a következés megboszulta magát.“

„Kisértsük valahára meg a létező formákat sajátyszerű viszonyainkhoz képest módosítani, s az alkalmazás alakját merítsük az egyedül biztos forrásból. az életből. Csak ez nem vezet tévútra, s catastrófákhoz.“

Ezen az életből merített deductio ellen szólani ugyan szintén nem lehet, ha t. i. az eddig létező formák alatt egy részről a 48-ki rendszer, más részről pedig a Bach-féle absolutismus értetik, s főleg ha ez állítás kiegészítésül az 52-ik lapra fordítva, a következő sorokat is elolvastuk:

„Nekünk épen a birodalom conglomerált volta miatt állami és nemzeti existenciánk megóvása nem csekély súlyú garantiákat tesz nélkülözhetlenné.“

„E helyzetben sem egyik félnek, sem a másiknak, sem mindent adni, sem mindent venni nem lehet.“

„Egyedül becsületes, őszinte osztozás a hatalomban vezethet célhoz, a kölcsönös megnyugváshoz.“

„Az osztály tárgyát, az osztozó felek igazság-szabta illetményét fenebb részleteztem;“ — hol t. i. elmondá szerző a 42 és 43-ik lapokon azt, a mi a közös uralkodót, — és azt, a mi az országot szerinte megilletné.

A röpirat olvasásánál idáig haladva, következni kellene tehát most azon javaslatnak, melyből az olvasó közönség legalább némi tájékozást nyerhetne az iránt, mint gondolja a birodalom alkotmányos rendezője a létező formákat sajátyszerű viszonyainkhoz alkalmazhatni?

Ezt vártam én, s tán vélem az olvasók nagy többsége. — De nem; — következik egy más fejezet.

Ez egy nagy hiánya e jeles kis munkának, mert habár szerző nem tűzé is ki feladatának az általa czélszerűnek vélt kormányrendszert szabatosan formulázni; annak ha csak alapelveit is megismertetni annál szükségesebb lett volna, minél bizonyosabb az: hogy felállított tételeinek előzményei után ítélve, egy eddigelé ismeretlen kormányzási rendszerre lehet egyedül vonni következményeket, és így mulhatlanul szükséges lett volna ismerni a szerző — mint e részben tervező — gondolatmenetét.

Érdemes hazánkfia ugyanis világos szavakban nyilatkozott a parlamentáris forma ellen, ha ez teljes bevezetésében vétetnék; — mert azt mondá: hogy „a parlamenti rendszer absolut alkalmazása ép oly ugrás volna előre, mint 1847 szökés visszafelé.“ Azonban ebből ki nem vehető, nem akarja-e a parlamenti rendszer egy oly nemét hozni alkalmazásba, mely mint ő mondja, nem vétetnék teljes bevezetésében. — Ha igen, ez esetben a felvilágosítás annál szükségesebb leendett, minél nagyobb kétségek merülhetnek fel az iránt: hogy hát mi fogna ez esetben megmaradni a parlamentáris rendszerből? mellőzve természetesen a szerinte is más útra tartozó közügyeket.

De még kívánatosabbá teszi az elmaradt felvilágosítást azon körülmény, mely szerint szerző a kapcsolati rendszert az ős municipális szervezettel összeférőnek nem tartja ugyan, de miután elmondá, hogy „a parlamentarismus erős községi rendszert, igen terjedt értelmiséget, és kifejlett nemzeti közérzületet követel, mitől még távol vagyunk,* s így ezt természetesen ép ezért nem is akarhatja; — ez után így szól tovább „ezért nálunk a megyerendszer fel nem adható;“ — sőt hozzá teszi: „Ebben s csak ez által lehet áthidalása a jövőnek. Csak rendezett s az átalakult kormányzati formához idomított megyék fejthetik ki a jövőt.“ Nagy és igaz mondás, melynek természetes következményeként már előre feltennünk kelletik: hogy az ily magasztos közvetítésére hivatott megyéknek kell, hogy a cél biztosítására megfelelő „jogokkal“ legyenek felruházva!

A fenebbi állításokat úgy véve, mint abstract okoskodásokat, én részenről kétségbe venni teljeséggel nem akarom. a mennyiben azoknak horderejét felfogni képes vagyok; de egyáltalában nem tudom magamat tájékozni az iránt: hogy mit lehessen megtartani a parlamentarismusból, melyre szerző szerint még képesítve nem vagyunk — és mit a municipális szervezetből, mely szerinte ismét a képviseleti rendszerrel össze nem fér? e részben tehát félreérthetlenül következik: hogy szerző szerint az egész belkormányzat lenne módosítandó. —

Visszatekintve azon sok egymást kergető keserves kísérletekre, én nem merném ezek sorát még egy újabbal nevelni. azonkívül hogy tanácsosnak sem tartom ott távozni a régi alapoktól, hol ez különben kikerülhet. — Azonban nem szólok a dologhoz, mert nem ismerem, sőt nyíltan és őszintén bevallom, hogy én nekem még csak fogalmam sincs oly rendszerről, mely e röpirat szerint előállhatna. — tekintve főleg azt, hogy szerző mint mondja a 47-re visszalépni nem akar, de a megyéket mégis nem csak megtartja, hanem azokat a jövő athidalására nélkülözhetleneknek vallja. Már ha ez így van, akkor — mint fenebb emlitém — kétségtelenül oly fényes és eminent jogokkal kellene a megyéket felruházni, melyek képessé tennék azokat az áthidalás processusánál szerepelni; mert hiszen a nem politizáló, a passiv szerepre kárhoztatott megyék a jövő megállapításánál mi befolyást gyakorolhatnának? Az ily megyék ép úgy nem használnának mint nem ártanának semmit is; s ez esetben felesleg volna a „jövő“ óhajtott elérését a megyék névleges megtartása mellett némileg csak a forma kedvéért egy stadiummal késleltetni.

Nem kisszerű gáncoskodás tehát az, mi ezen megjegyzéseim tételére készített; de egyedül azon vágy, mielőbb célhoz juthatni; a mit csak egyesült erővel, és kölcsönös felvilágosítással fogunk elérhetni. —

Én azonban nem kételkedem, hogy szerző ily határozott állítások után gondolatainak testet is képes leend adni: s így ettől várva, én itt esupán tudomásul veszem azt: hogy tisztelt hazánkfia is ragaszkodik a megyerendszerhez, — s ekként szintén csak egyszerűen foljegyzem azt is, miként eddigelé még egy magyar ember sem talál-

kozott, ki a municipális rendszertől megválni akarna; de ellenben szintén még senki sem találkozott, kinek sikerült volna a parlamentárismusnak a municipális kormányzattal kielégítő összeférhetése formuláját feltalálni!!!

A közös ügyek tárgyalási módjára nézve szerző nem határozottabb ugyan, de közlékenyebb.

Irata 42-ik lapján ezekben foglalja össze e részbeni nézeteit:

„A külpolitika vezetése,

„A magyar haderő feletti rendelkezés,

„A közös birodalmi költségekre szükséges pénzerő kezelése, —

„A birodalom közös kereskedelmi viszonyait érintő szerződések, mint a birodalom közös ügyei, közös és egyetemes vezetés alá helyeztetnének.

E functiók gyakorlata illetné a közös uralkodót.“

A közös ügyekre nézve—habár én e tekintetben a százados részbeni gyakorlat alapján kívánnám e kérdést megoldatni, — mind a mellett ez uttal a szerző által előadott ezen generalis definitiót illetőleg, újabb vitát előidézni nem akarok, de átmegyek a szerző által fővonásiban ismertetett kezelési rendszerre, melyről így szól alább a röpirat:

„Körötte (értsd az uralkodót) állna **minden szakra** egy miniszter minden országból nevezve. Ezt **övedzné** a senatus, melyben minden ország megillető arányban volna képviselve.“

Egyébiránt már a 33-ik lapon előre bocsátá szerző, hogy a senatus részint nevezett tagokból, részint az illető ország választottaiból állhatna; és hogy — „ezen senatus előforduló esetekben különvalva **függetlenül** intézné a külön országok functióit, — a közös ügyeket közös tanácskozásában tárgyalná.“ És elmondá szerző ugyanazt, hogy „ezen rendezés lehetővé tenné a szükséges és mellőzhetlen kapcsolat fentartá-

sát, a közös ügyek kérdését illető eljárásra nézve, a senatus és országgyűlések közt, s az országgyűléseken a senatus egy vagy több tagjában jelen lehetne folyvást.“

S miután a formák rendezését nyílt kérdésnek nyilatkoztató — utána veti: miszerint „ez volna az 1861-ki országgyűlés esetenként érintkezésének a viszonyok állandósága által parancsolt kifejtése.“ — (!)

Az eszme új, mert a dolog maga is új, mely rendezendő lenne, — és ép ezért igen sajnós: hogy az érdemes szerző ezen új eszméit bővebben ki nem fejtette, sőt én azt látom hogy ez eszmék rövidke megérintésénél is, a tiszta és világos értelem a stilus eleganciájának lőn áldozata.

Szerző a hosszadalmasságot kerülve, igenis keveset mond arra nézve, hogy mondatait kellőleg felfogni s értelmezni lehessen.

Én e javaslatban többet nem értek.

1) Maga, a főeszmének világos értelmezése a legnagyobb homályban hagyatott.

Ugyanis a 32-ik lapon az mondatik: hogy „a közös fejedelem körül lehetnének a közös ügyek miniszterei, kiket a fejedelem a nemzeti érzületek kielégítésére a fenálló pentarchia kebeléből egyet egyet nevezne ki.“ — Ha ez úgy van gondolva mint irva, ez esetben minden pentarchiának csak egy minisztere leendő Bécsben, s ily négy miniszter folyna be az összes monarchia minden közös ügyeibe; — azonban láttuk feljebb, hogy a 42-ik lapon előforduló tétel szerint a fejedelem személye körül állana **minden szakra egy miniszter minden országból** nevezve! —

És ha meg is engedem, hogy itt az ország szó a pentarchia eszméjét fejezi ki, maga az értelmezés mégis kétséges marad, a mennyiben e szavak „minden szakra“ sem azt ki nem zárják, hogy minden pentarchiából annyi miniszter neveztetnék, a mennyi szak van, vagyis szerző szerint négy; — sem azt, hogy mind ezen négy szak egy miniszterre bíztauk. — Itt hát csak annyi bizonyos, hogy mindezen miniszterek **tárcza-miniszterek** lennének, még pedig bizonyosan egymásnak nem „sub“ de csak koordinálva.

2) Nincs még messziről sem érintve azon viszony, melyben ezen miniszterek egy részről a senatussal, más részről pedig a közös fejedelemmel fognának állani; — és a lehetséges combinációt e részben felette nehezíti az, hogy szerző szerint a senatus előforduló esetben **különválva** függetlenül intézné a külön országok functióit.

3) Ép ennél fogva értelemzavaró az is, hogy mivel a senatus előforduló esetben függetlenül intézné az illető országok functióit; mi értelem tulajdonittatik szerző által azon befolyásnak, melyet engedni javasol a senatusnak arra való nézve, hogy ez egy vagy több tagjában az országgyűléseken, még pedig a mellőzhetlen kapcsolat fenntartása végett jelen lehessen? Teljességgel nem közömbös kérdés, azt tudni akarni, mire való volna ezen mellőzhetlen kapcsolat, mert ez könnyen arra is magyaráztathatnék, hogy ezen függetlenül intéző senatus befolyást fogna gyakorolni az országgyűlésre is; — a mit pedig annál kevésbé lehetne szó nélkül hagyni, mert hiszen

4) A röpirat azt sem mondja meg, hogy e senátus határozatképes, vagy csak véleményező testület leendne-e! És mellőzve több egyebet

5) Nincs világosan kifejezve, vajjon ezen senatus permanens lesz-e, vagy csak koronként fog egybehivatni? Ha permanens lesz, ez esetben ez más név alatt egy roppant terjedelmű kormányszéket fog képezni, mely mellőzve a politikai ellenvetéseket már, csak számánál fogva is egy gyors administratio igényeit kielégíthetni alig fogja; — ha ellenben nem így van gondolva, ez esetben nincs arról gondoskodva, hogy távollétében a nékie szánt külön országok functióit ki fogja gyakorolni? De e röpiratból

6) Azt sem láthatni, hogy mi viszonyban fognak egymáshoz lenni a Bécsi és Pesti miniszterek, tekintettel arra, hogy a röpirat szerint Bécsben a senatus a nem közös functiókat is gyakorolni fogja?

Azonban nem vitatom tovább e kérdést, mert nem lévén e tárgy sem kellőleg kifejtve; tüzetesen nem akarok ahoz szólani, a mit szerzőtán egészen másként értelmezhetett. És ez igen nagy kár, hogy így van, — s tán nem helytelenül hozhatom fel itt azt, hogy főleg új, egészen új, és ismeretlen eszmék ismertetésénél az ügy rovására

rövidnek lenni nem szabad. Annyit mondani hogy megértessünk, azt hiszem nem csak minmagunknak van érdekében, kik szólunk — de követelni ezt joga van a közönségnek is, melyhez szavunkat intézzük. — Ha valaki csak a kevesebbét szereti olvasni, azzal én nem törődöm, mert az efélék úgy sem iratnak azok részére, hanem csak is egyedül azon közönség számára, a mely nem csak olvas, de gondolkodik is. —

Egyébiránt nem tagadhatom, hogy ezen bár mily szerencsével rendezendő kormányrendszer, igénytelen véleményem szerint, már theoriája után ítélve, egy oly complicált kormányzati apparatus lenne, melynek hosszú életet jóslani én semmi esetre sem mernék. —

S azért e roppant horderejű kérdés bővebb fejtegetésével fel hagyva, csak röviden jegyzem meg *ex analogia idearum*: miszerint felette nagy különbség van a szerző javaslata szerint rendezendő közös ügyi kormány, és a közt., mely törvényeink előtt is ismeretes, s az 1741-ki 11. és 1790-ki 17-ik t. cikkben találja bővebb kifejtését. — Ennek lelkiismeretes követése mellett a legfelsőbb kormányzat összhangzó gyakorlata, — az egyes részek sérelme nélkül — a közös ügyekre nézve is teljes megnyugvással teljesíthetők, — ha t. i. a parlamentarismussal felhagyunk. — És valóban bámulatra méltó böles öseink gondos előlátása e részben is, mert ezen általok felállított kormányzati formának megtartása, igen csekély modositással ma is azon egyetlen egy mód, hogy az ő alkotmányban gyökerezett autonomiát saját szerű viszonyaink közt továbbá is a legbiztosabban megóvhassuk, s a viszonyok követelményeinek tetemesb áldozatokat hozni ne kényteleníttessünk.

Fájdalom, hogy a törvény ezen intézkedése eddig papiroson hagyatott; — de ennek nem a törvény az oka, — ez meg volt régóta; sőt merem mondani: hogy ha ez pontosan követtetik, tán a 48-ki rendszer sem szülemlett volna meg, feltéve természetesen azt, hogy csak annyit követelhetünk minmagunk részére, mennyit a *sanctio pragmatica* alkalmával magunknak kikötöttünk. — Lehet, hogy itt azon ellenvetéssel fogok találkozni, hogy hát ép azért, mivel a törvény meg nem tartatott, szükséggé vált újabb garantiákról gondoskodni. — Én azonban e törekvésre azt felelem, hogy igen is gondoskodjunk, de

el ne feledjük: hogy nincs oly rendszer a világon, mely maga nyujtaná a garantiát!

Igen szép eszmék mind ezek külön és egyenként, de nem hiszem, hogy a magyar földön gyökeret verhessenek; — azonban elnézve ettől, én még azon is kételkedni bátorkodom, vajjon ezen új elmélet szerint rendezendő kormány-rendszernek a gyakorlatban nem ép más, és ellenkező eredménye leendne-e, mint milyre számítva volt?

Melyeknél fogva én, ha bár tisztelt hazánkfia javaslatainak értékét kisebbiteni nem csak nem akarom, de azoknak relativ becsét el is ismerem; még is azt tartom, hogy ha szerző gazdag észszüleményeit inkább a már biztos, kipróbált ősi intézményeinknek a változott viszonyokhoz leendő alkalmazásánál, nem pedig átídomításánál akarná felhasználni, ez esetben sokkal előbb jutnánk — úgy hiszem — óhajtott célunkhoz, ekkor az ön kormányt javára egyzászló alá tartanánk.

Igaz ugyan, hogy szerző vonatkozva a nép kétségtelen legalitási hajlamára, azt mondja, „hogy bármint okoskodjunk jobbra és balra, elvitázhatlan tény az, hogy Magyarországon a megoldás kezdete, az átalakítás megindítása egy varázsszótól függ“, és

„e varázsszó: miniszter.“

S úgymond tovább: „Hiában ez egy nép vallásává vált, s úgy akará a sors, hogy minden egyéb eretnység legyen.“

„És ezt én mondom, ez idő egyik legrégebb s hivebb municipa-
listája.“

Nem akarok e végszavakban kételkedni; de leghatározottabban memrem ez állítást kétségbe vonni, a mennyiben ennek oly értelem szándékoltnék tulajdonittatni: hogy a „miniszter“ szó alatt a miniszteriális kormányrendszer értetik. —

És itt csak is erről lehet szó, — és a kérdés tisztán az: municipális kormányzat, vagy miniszteriális rendszer? — de a „miniszter“ szó varázsa koránt sem azt teszi, mintha a nemzet ezen általa csak híréből ismert kormányforma után vágyódnék; mert ez esetben e kívánatnak nem csak alapja, de még értelme sem lenne; vágyani t. i. oly valami után, mit e nemzet nem csak nem birt, de nem is ismert soha; —

a „miniszter“ szó varázsereje egyebütt t. i. azon összefüggésben rejlik, mely a magyar miniszteriális rendszer, s az azt követő sajnálatra méltó viszonyok ellenhatásából veszi eredetét! — Sőt bizonyos, hogy ha a magyar ember közérületét kellene helyesen kifejezni, akkor a „miniszter“ szót bizton a „megye“ szóval cserélhetnők fel, s akkor mondhatnók csak szerző szerint igazán: „hiába, ez egy nép vallásává vált!“ —

Azonban feltéve, de meg nem engedve az ellenkezőt, az még ezen esetben sem bizonyíthat a miniszteri rendszer mellett, — mert mint Zichy röpirata folytán is mondám, a 48-ki miniszteri rendszerben a megye nem csak hogy benne van, de az alkotmányosság védbástyájának ismertetik el, miből a logika szabályai szerint is az következik: hogy ha a magyar alkotmányosság ezen védbástyája — a **megye** — megsemmisítenék, maga a „magyar alkotmányosság“ fogna megsemmisülni.

A megyerendszer tehát a 48 szerint is fentartandó lévén, a kérdés csakis arról van és lehet: hogy az mint a XVI. t. cikk mondja, „a közszabadsággal helyesebben, mondva a miniszteriális centralisatióval öszhangzásba hozzassék.“ Fog-e ez sikerülni, nem tudom; részemről azt hiszem, hogy nem. —

De mi történik azon esetben, ha egyik vagy másik rendszer lenne feláldozandó? Nem vagyok képes — természetesen — e kérdésre határozott feleletet adni, de nem nagy következetességet látnék benne, ha egy nemzet az alkotmány formája végett (a miniszteri rendszer miatt) feláldozná magát a lényegét (a megye-rendszert), melyet maga azon törvényhozás is, mely a miniszteriális kormányformát behozta, egyszersmind ekkor azt, t. i. a megyéket, az alkotmány védbástyáinak kiáltotta ki! —

Azonban sok megesett már e világon, s megeshetik ez is, s a felett én vitázni teljességgel nem akarok; s csak azt mondom, hogy én képzelni sem tudok oly „**magyar**“ alkotmányt, melyből a megye hiányzanék, vagy a mi ezzel egyre megy, melyben a megye csak névleg maradna meg. — S ezek azok, miket „a birodalom alkotmányos rendezése“ című röpirat folytán lényegileg megjegyezni hazafiai kötelességemnek tartottam.

Magyarországban a municipális, vagyis a megyerendszer alapja politikai existenciánknak; s fordítsuk ki e talpkövet, ez alapot, és a magyar alkotmány nincs többé. — Én hiszem hogy helyébe lép más valami, de a kísérleteknek nem lesz hossza vége, és ki tudná megmondani, mi lesz ismét azoknak a nemzetre nézve eredménye?

Valóban ritka fogalomzavarra mutat az, hogy azoktól, kik a megyerendszert védik a miniszterialis kormányforma ellenében — az esetben t. i. ha a kettő össze nem férhetne, a mint nem is fér, — sokan még a hazafiság érzetét is merészlík megtagadni, s ezt teszik akkor, midőn a magyar alkotmány ezen alapjához nyúlni maga a' 48-ki törvényhozás sem bátorzkodott!

Ám hát egyeztesse meg e kettőt a ki tudja; de ha nem lehet, akkor ne tegyétek gúnytárgyává a pietást, a ragaszkodást egy oly ősz intézményhez, mely életrealóságát nyolcz századokon át bebizonyította, s mely nem volt soha gátja a szabadságnak, és vala mindig védője nemzetiségünknek, és melynek ősz szervezési alakja koronként fejlődvén, jelenben is a változott viszonyokhoz alkalmaztathatik a nélkül, hogy lényegéből veszitnie kellene, vagy hogy szükség volna magát ezen eredeti magyar institutiót lerombolni.

Helyén látom egyébiránt itt, hogy egy — fájdalom — korán elhunyt nagy hazánkfia, Gróf Dessewffy Aurél szavaival váljak el e tárgy fejtegetésétől, ki 1841-ben a Világ című politikai hirlapban többek közt így szólott:

„A megyék municipális jogaik alkotmányunk alapját, nemzetiségünk kezességét teszik annyira, hogy míg megyei szerkezetünk megmarad, érjen bár bennünket akármi csapás, alkotmányunkat mindig ismét visszanyerhetjük. Ezer más tekintetet mellőzve, ez az egy ok elég arra, hogy minden magyar országfi ezen kincsnek megőrzését tegye politikai credójának első ágazatává.“

E szellemdús hazánkfia csak hamar ezután sirba szállt; de fentebbi mondatainak igazsága e férfiú dicső emlékében ma is él!

A „Birodalom alkotmányos rendezésének“ szerzője, a megyerendszer jelentékenységét félre nem ismerheti, és sokkal jobb hazafi, sem hogy az

alkotmányosság védbástyái helyébe egy névleges megyét akarhatna állítani, s így a municipalisták megvárják tőle, hogy beismert múltja megtagadásával nem fog a miniszteri kormányforma javára küzdeni azon rendszer ellen, melyet ő maga is a „jövőnek“ áthidalására tart szükségesnek, s mely egyedüli alapja a magyar alkotmánynak! vagy pedig mutassa ki e két ellentét „összeférhetési lehetőségét“ röpirata értelmében ön-maga; — mert bár ide vonatkozó eszméi mind a két irányban külön külön véve, mint már mondtam, igen szépek, — én mindazáltal alig hiszem, hogy azok rendszerítése nálán kívül másnak sikerülhessen, főleg miután szerző irata 48-ki lapján — úgy hiszem nem minden jelentőség nélkül szükségesnek látta azt is kiemelni, „hogy a többi tartományok alkotmányos belkormányzatának rendszere befolyást gyakorol szükségkép saját belkormányzatunk rendezésére is.“

Ezen állítás taglalásába ez úttal több oknál fogva nem bocsátkozhatom, és csak röviden jegyzem meg: hogy ha e tételben a „befolyás“ szó a kormányzati formák alkalmazására nézve is kiterjesztve vétetnék, e felfogást egyáltalában nem oszthatom; valamint tetemes ellenvetéseim lennének a szerző által felállított azon irány ellen is, melyet hazánkfia a magyar birodalom missiója tekintetében fejtegetett, ha szükségesnek látnám a kérdés mélyebb vitatásába ereszkedni. — Azonban inkább indokoltnak látom e részben a hallgatást, mint oly szóváltások előidézését, melyek most közvetlen célunk elérésére sem hatással, sem befolyással nem lehetnek.

És ezzel berekesztem iratomat, s miután röpiratom megjelenése óta már négy egész hó múlt el, azoknak tehát, kik igénytelen nézeteimet becses figyelmükre méltatni akarták, erre elég idejük volt és lehetett, én a netán ezentúl keletkezendő bírálatokra adandó válaszolástól magamat felmentettnek tekintem.

Elég volt mondva mindkét részről arra, hogy hazánkfiai e komoly tárgyak felett gondolkozhasanak. — Azok, kik e dologhoz szóltak, teljesíték hazafiúi kötelességüket, mely alól én a mennyiben szükségesnek itélendem, magamat kivonni jövőben sem akarom; — de tekintve azon ígéretemet, mely szerint a czáfolatokra felelni magamat köte-

leztem, úgy hiszem, hogy azt teljesen beváltottam; s ekként azzal rekesztem be igénytelen soraimat, miként én úgy vagyok meggyőződve, hogy itt egy őszinte kibékülés szükségéről lévén szó, **minden irányban**, — erre közreműködni kötelessége marad különben is mindnyájunknak. De e törekvés csak úgy lesz elérhető, ha a lehetőség számbavételével igyekezni fogunk egymást szándokaink tisztaságáról **meggyőzni**, a nélkül hogy egyik másikának legyőzésében keresse — ez esetben igen valószínűleg csupán is — mulékony diadalát. —

Törekedjünk tehát egymást, különösen pedig azokat felvilágosítani, kik a természet változhatlan rendje szerint már már háttérbe szorítottak bennünket, s hivatvák folytatni a szerepet, melyet egykor mi reánk is apáink ruháztak.

De hogy feleljenek meg legjelesb ifjaink is a jövő építésénél a hon várakozásának, midőn ennek multját nem ismerik? És pedig nem ismerik, és nem ismerhetik, mert a sors úgy akarta, hogy a 48-ban még gyerek. s így tapasztalatlan ifjú előtt tizenkét hosszú évig elzárva legyen minden alkalom csak hallani is a magyar alkotmány felől?

Nem hi ba tehát az, mint a kérdéses röpirat szerzője az „előszóban“ mondá, „hogy némelyek a multról többet beszélnek, s hogy azt feledni kellene inkább;“ — sőt ha czélt akarunk érni, igen is feledjük viszonyos tévedéseinket, de ne feledjük a multat, főleg midőn különben is egyedül a mód és eszközök megválasztásában térünk el. nem pedig — mint hiszem — hazafiui szándokaink tisztaságában.

Ismertessük meg ép ez oknál fogva a multat azok kedvéért, kik ezt önhibájokon, önmulasztásukon kívül nem ismerik; mert csak így lesznek viszont ők is képesek választhatmi, csak így lesznek képesek felismerni és kerülni a mi — hibáinkat.

Ráth Mór bizománya Pesten.
